

VƏTƏNDAŞLIQ

ŞAGİRD KİTABI

I HISSƏ

Nino Talaxadze

Nino Kapanadze

Mziuri Şavadze

10

CEED
NƏŞRİYYATI

Gürcüstan Təhsil və Elm Nazirliyi tərəfindən 2022-ci
ildə qrif verilmişdir.

Vətəndaşlıq 10, I hissə
Onuncu sinif şagirdləri üçün Şagird kitabı
Tbilisi, 2022

Müəlliflər: Nino Talaxadze, Nino Kapanadze, Mziuri Şavadze

Redaktor: Teona Bekişvili
Dizayner: İa Maxatadze
Texniki dizayner: Sopo Targəşvili

© CEED nəşriyyatı, 2022
Bütün hüquqlar qorunur

“CEED” nəşriyyatı MMC
Telefon: 599623610
İnternet səhifə: www.ceed.ge
Elektron poçt: info@ceed.ge
ceedgeorgia@yahoo.com
<https://www.facebook.com/CEEDnashriyyati>

Citizenship 10
Student's Book
© Ceed Publishing, 2022
all rights reserved.
Tbilisi, Georgia, 2022

ISBN 978-9941-8-5258-9

Zəmanəyə uyğun hərəkət et!

Əziz onuncu sinif şagirdləri!

“Vətəndaşlıq” fənni dərslərinin birinci hissəsi yeni və “qlobal vətəndaşlıq” haqqında aktual mövzunun təlim-tədrisini təklif edir. Qlobal vətəndaş statusunun əldə edilməsi başqasından deyil, dəyərlərimizdən, qərarlarımızdan və əməllərimizdən asılıdır. Qlobal vətəndaşın fəaliyyətini vaxt, zamanə sifariş edir. Siz qlobal vətəndaşlıq yolunda baş tutan nəsilsiniz. Nə üçün? Bu suallara əsaslı cavabı vətəndaşlıq dərslində əldə edə bilərsiniz. Əvvəlcədən deyə bilərik ki, insanın dəyərində, özünün və başqalarının hüquqlarına hörmət edirsinizsə, hamının fərqli olduğunda da, hüquqlarının eyni olmasını etiraf etməlisiniz. Doğma planetimizin problemləri sizi düşündürürsə, müharibə və silahlı münaqişələri istəmirsinizsə, uşaqların əməyi, gender ayrımı-seçkiliyi, yoxsulluq sizi narahat edirsə, o zaman birlikdə fikirləşək ki, istədiyimiz dəyişikliklər üçün necə hərəkət etməliyik.

Mühakimə və nəticələr üçün dilemma vəziyyətlərini təklif edirik - müxtəlif fəallıqları, kiçik araşdırmaları, müzakirələri və debatları. Bir çox maraqlı əhvalatları təklif edirik, bir çoxunu da özünüz təcrübənizdən yadınıza sala bilərsiniz. Kompleks tapşırıqları yerinə yetirməklə təsdiq edəcəksiniz ki, məsələni düzgün başa düşmüşünüz və lazımı nəticələri çıxarmısınız.

Dərslərin birinci hissəsində 18 paragraf verilir. Onlar yaxın məsələlərin və kompleks tapşırıqların ideyalarına əsasən 5 fəslə bölünmüşlər. Yola bələd olmaq üçün ənənəvi rubrikalarımız, çoxlu infoqrafika, müxtəlif əyani material sizə yardım etsə də, əsas şərt olaraq sizin fəallığınız və dərslə cəlb olunmağınızdır.

Dərslərdə istifadə edilən rubrikalar:

	TAPŞIRIQ		UNUTMAYIN		QRUPLARDA İŞLƏYİN
	MÜZAKİRƏ EDİN		DEBATLAR		CÜTLÜKLƏRDƏ İŞ
	YADINIZA SALIN		BU, MARAQLIDIR		FAYDALI RESURLAR
	LÜĞƏT		TƏDQIQAT		BLOKNOT

Yaxşı olardı ki, kitaba elə qulluq edəsiniz ki, gələcək illərdə başqa uşaqlara da xidmət etsin.

Nailiyyətlər arzu edirik!

M Ü N D Ə R İ C A T

I MÖVZU. QLOBAL VƏTƏNDAŞLIQ

I FƏSİL: İNSANIN VƏ VƏTƏNDAŞIN HÜQUQLARI

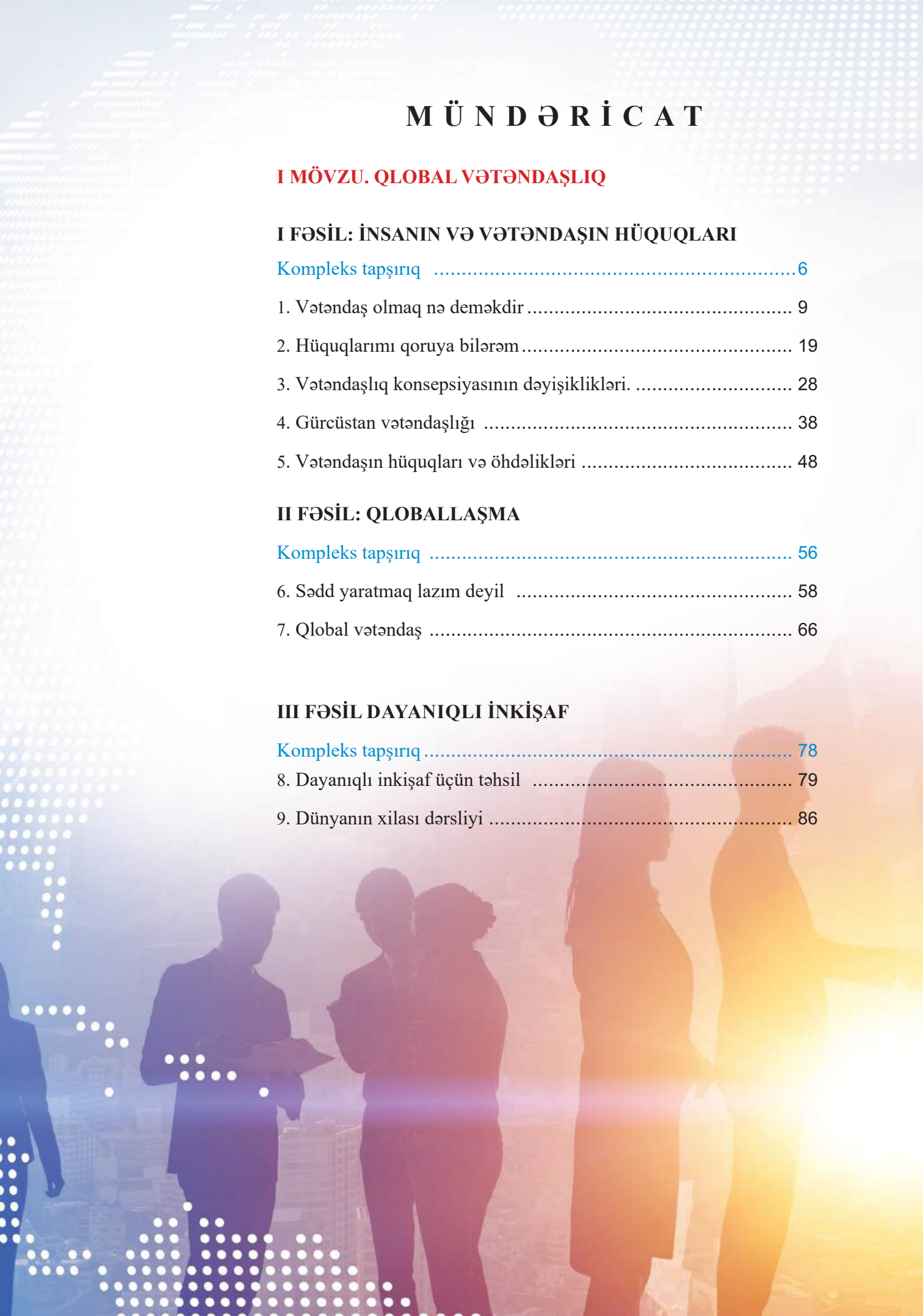
Kompleks tapşırıq	6
1. Vətəndaş olmaq nə deməkdir	9
2. Hüquqlarımı qoruya bilərəm	19
3. Vətəndaşlıq konsepsiyasının dəyişiklikləri.	28
4. Gürcüstan vətəndaşlığı	38
5. Vətəndaşın hüquqları və öhdəlikləri	48

II FƏSİL: QLOBALLAŞMA

Kompleks tapşırıq	56
6. Sədd yaratmaq lazım deyil	58
7. Qlobal vətəndaş	66

III FƏSİL DAYANIQLI İNKİŞAF

Kompleks tapşırıq	78
8. Dayanıqlı inkişaf üçün təhsil	79
9. Dünyanın xilas dərsləri	86

IV FƏSİL: SOSIAL-EMOSİONAL BACARIQLAR

Kompleks tapşırığı 92

- 10. Şəxsi inkişaf və qlobal mühit 94
- 11. Özümüzü necə kəşf edirik? 100
- 12. Uğur yolu müvafiq özünüqiymətləndirmədən keçir. 109
- 13. Emosiyaların idarə olunması. Kütlələrin psixologiyası. 114
- 14. Nə üçün empatik olmalıyam? 121

V FƏSİL: QLOBALLAŞMA VƏ KOMMUNİKASIYA

Kompleks tapşırığı 124

- 15. Kommunikasiya 126
- 16. Rəngarəng mühitdə münaqişələr 132
- 17. Rəqəmsal media: imkanlar və risklər 139
- 18. Bu dünyaya gəlişin mübarək olsun!. 150

Əlavə 1 152

Əlavə 2 159

I MÖVZU. QLOBAL VƏTƏNDAŞLIQ

DIQQƏT!

I FƏSİL: İNSANIN VƏ VƏTƏNDAŞIN HÜQUQLARI

Birini seçin

KOMPLEKS TAPŞIRIQ 1

Kompleks tapşırığın şərti

Təsəvvür edin ki, Gürcüstan ərazisində doğulmuş Zezva və Mzia öz tarixi dövrlərindən “zaman qatırı ilə” yola düşüb başqa tarixi dövrdə yaşamağa hazırlanırlar. Qatırın dörd dayanacağı var:

1. Afina (e.ə. VII-V əsrlər);
2. Roma (e.ə. I əsr);
3. İngiltərə (XIII əsr);
4. Gürcüstan (2022 il).

Zezva və Mzia onların vətəndaşlığı tanınan, hüquqları isə bərabər və mühafizə olunan dayanacaqda düşmək istəyirlər.

Təsəvvür edin ki, siz vətəndaşlıq üzrə ekspertsiniz və Zezva və Mziaya hansı dayanacaqda və nə üçün düşəcəklərini məsləhət görməlisiniz. Əyani vəsait üçün buklet/slayd-şou hazırlamalısınız və bunda da Zezva və Mzianın maraqlarına uyğun olan vətəndaşlığın bu mərhələsinin (dayanacağının) xüsusiyyətləri əks olunacaqdır.

İşinizdə/işinizin təqdimatında xüsusilə göstərməlisiniz:

- Demokratik dəyərlərin müdafiəsi insan azadlığını, bərabərliyini, ləyaqətini necə təmin edir? Zezva və Mzianın hansı "dayanacaqda" hansı gözləntiləri bilər?
- Vətəndaşlıq əldə etmək imkanları və vətəndaşların hüquqları necədir?

Bu proses hansı hüquqi sənədlərlə tənzimlənir? Bu imkanı vətəndaşlıq axtaranların (Zezva və Mzianın) vəziyyəti ilə necə əlaqələndirə bilərsiniz?

Tapşırıqda verilən vətəndaşlıq mərhələlərində cəmiyyət/dövlət insan hüquqlarının mühafizəsini necə təmin edir? Mühafizə vasitələri/mexanizmlər necədir?

Prezentasiyadan sonra danışın:

Hansı strategiyalardan istifadə etdiniz/tapşırığın üzərində işin müxtəlif mərhələlərində hansı addımları atdınız; kompleks tapşırıq üzərində yenidən işə başlasaydınız, nəyi başqa cür edərdiniz.

KOMPLEKS TAPŞIRIQ 2

Kompleks tapşırığın şərti

Təsəvvür edin ki, jurnalistsiniz və qəzet məqaləsi hazırlamalısınız (200-250 söz). Məqalədə Gürcüstanda mövcud gender stereotiplərini və onların demokratik prinsiplərə təsirini göstərməlisiniz. Məqalədə növbəti səhifədə verilən informasiyadan və gənclərin fikirlərindən istifadə edə bilərsiniz.

İşinizdə/işinizin təqdimatında xüsusilə göstərməlisiniz:

- Məqalədə müzakirə olunan vəziyyətlərdə demokratiya prinsipləri, azadlıq, bərabərlik, insan ləyaqəti necə mühafizə olunur/necə pozulur və bu da demokratiyanın keyfiyyətinə nə kimi təsir göstərir?
- Bu vəziyyətlərdə cəmiyyət/dövlət vətəndaşın hüquqlarını necə qoruyur/pozur? Bu hüquqların müdafiəsinin hüquqi əsasları, vasitələri/mexanizmləri necədir?

Məsləhət:

Dərslərdə verilən məlumatlardan başqa, sizə məlum olan vəziyyətlərdən istifadə etməyiniz yaxşı olardı;
vəziyyətləri təsvir edərkən identifikasiya məlumatlarını (adı, soyadı, ünvanı ...) dəyişdirin;
əyani vəsaitlərdən istifadə edə bilərsiniz (foto, rəsm, diaqram....).

Təqdimatdan sonra danışın:

Hansı strategiyalardan istifadə etdiniz/tapşırığın üzərində işin müxtəlif mərhələlərində hansı addımları atdınız; kompleks tapşırıq üzərində yenidən işə başlasaydınız, nəyi başqa cür edərdiniz.

1. 2022-ci il 8 martla bağlı Beynəlxalq Cəmiyyətin Bəyannaməsindən çıxarış

„Dünyaya gender bərabərliyi lazımdır – bu gün və hər gün. Yeni və cari münaqişələr, iqlim böhranı və demokratik məkanın kiçildiyi bir zamanda, biz, qlobal gender bərabərliyinin azalması qarşısında dururuq. Bu il Birləşmiş Millətlər Təşkilatı tərəfindən “Sabahkı dayanıqlı gün üçün hazırkı gender bərabərliyi” qadınların beynəlxalq gününün mövzusu olaraq seçildi. Biz bununla bütün dünyada qadın və qızların iqlim dəyişikliyinə uyğunlaşmalarını və mənfi nəticələri azaltmağı, hamı üçün daha dayanıqlı gələcək qurmaq üçün verilən töhfələri etiraf etmək istəyirik”.

2. Gənclər dəyişiklikləri dəstəkləyirlər

"Gender bərabərliyi mənim üçün ədalətli mühitin ilkin şərtidir, çünki gündəlik həyatda Gürcüstan multimedəni və tolerant ölkə kimi, ayrışdırıcılıq və bərabərsizlik hallarını azalda bilər", - Məryəm deyir. O, gəncləri "fəal olmağa, həyatda hər şansdan istifadə etməyə çağırır, çünki bu gün başqasının problemi kimi düşündüyümüz hal, ertəsi gün bizim problemimiz ola bilər və artıq bunun öhdəsindən tək gələ bilmərik".

"Gender bərabərliyi baxımından stereotiplər həddən çoxdur və təəssüf ki, biz hələ də qadınların hüquqlarının məhdudlaşdırılması ilə məşğuluq. Qadınlar peşəkar bacarıqları inkişaf etdirmək imkanına malik deyillər. Yaxşı olardı ki, qızın diplomu olsun. Amma bu diplomun yalnız və yalnız simvolik xarakteri var. Bu, qızın asanlıqla ailə qurmasına işarədir. Kişilərin gender rolları ilə bağlı yayılmış nəzərlərə əsasən, onların ağılları, yaxud ictimai yerlərdə hər hansı digər fiziki və ya emosional zəifliklərini ifadə etmələri qəbul edilmir".

"Geniş yayılmış stereotiplərdən söz düşmüşkən, 20 yaşlı Aynur kəndlərində yayılmış tendensiyanı misal gətirir. Buna əsasən, qızların hüquqları yoxdur ki, günortadan sonra axşam saatlarında tək-tənha bayıra çıxsınlar. Oğlanlar isə nəinki bayıra çıxa bilər, hətta onların evə qayıtmamaq, başqa yerdə qalmaq ixtiyarları var. Qızların buna ixtiyarları yoxdur".

Qvantsa uşaqların tərbiyəsi prosesində diqqəti ataların iştirakının azlığına yönəldir. Onun fikrincə, "bir çox hallarda gender bərabərliyi haqqında danışdıqda, elə bir hallara təsadüf edirik ki, gender bərabərliyi düzgün, adekvat şəkildə başa düşülmür. Bunu erkən yaşlarından başlasaq daha yaxşı olardı, çünki bərabərsizliyin təməli məhz erkən yaşlarından qoyulur".

Qaynaq BMT-nin Əhali Fondunun (UNFPA) məlumatlarına əsasən: <https://bit.ly/3IVceUf>

QRUPLARDA İŞLƏYİN

Məşhur insanlar haqqında aşağıda verilən məlumatları bölüşdürün və suallara cavab verin:

- Hər bir şəxsiyyət hansı vətəndaşlıq mövqeyinin daşıyıcısı və dəstəkləyicisi idi? Konkret sübutları adlandırın.
- Bunlardan hər biri insanın və vətəndaşın hüquqlarına/öhdəliklərinə qarşı hansı münasibəti göstərirdi? Sübut edin.
- Gender, sosial bərabərliyi ilə, müxtəlifliklə münasibətdə onların mövqeləri necədir?
- Həyatdan, ədəbiyyatdan oxşar şəxsiyyətləri yadınıza salın. Ümumi nəyləri var? Onlar gender bərabərliyi mövzusunda necə toxunurlar?

İlya Tsinamdzgvrışvili

„Sizlərdən bəzilərinə bu gün təsərrüfat məktəbini açdığım təəcübəndirə bilər, - həqiqətən də bu iş olduqca ağır bir işdir; amma bu iş mənə cəsarət verir. Çünki bir tərəfdən, hər bir soydaşımız imkan daxilində yoxsul və zəif insanlara kömək etməyə, digər tərəfdən isə mütləq buradakı camaat arasında faydalı və praktiki biliyi yayımlamağa borcludur. Mən əminəm ki, yolumuzda çoxlu çətinliklərlə qarşılaşacağıq, amma bu çətinliyin dəf edilməsi işə olan sevgini, zəhməti və enerjini artırır, bunu xalq məktəbinin tarixi təsdiq edir. Bu mübarizə üçün bir və ya bir neçə şəxsin qüvvəsi kifayət etmir, buna cəmiyyətin özünün dəstəyi və səmimiyyəti lazımdır. Gəlin, hamımız, xalq təhsili işinə sədaqətlə yanaşaq, elm bayrağına dəstək verək, təhsil ocağımızın qapısını hər millətə və hər dinə açaq, irəli gedək və qaranlıq xalq arasında həqiqəti yayımlayaq”, - – 1883-cü ilin sentyabrın 4-də Tsinamdzgvrıantkaridə təsərrüfat məktəbinin açılışına gələnlərə İlya Tsinamdzgvrışvili belə müraciət etmişdi.

İlya Tsinamdzgvrışvili məktəbin əsas məqsədi olaraq ümumi təhsilin verilməsini və təsərrüfat işinin tədrisini (əkinçilik, şərabçılıq,

İlya Tsinamdzgvrışvili tərəfindən yaradılmış məktəb, 1883-cü il.

üzümçülük, maldarlıq, quşçuluq, arıçılıq, ipəkçilik, odunçuluq) müəyyən etmişdi.

„Aramızda ürəyi yanan bir nəfər irəli çıxıb bizə deyir: sizə yol göstərəcəyəm, siz bircə həvəsinizi göstərin...” məktəbin açılışında İlya Çavçavadze demişdi.

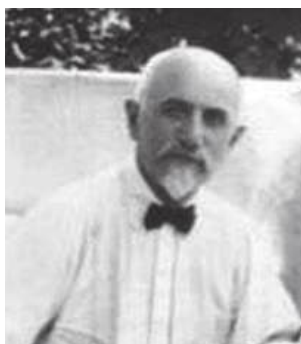
Məktəbi İlya Tsinamdzgvrışvilinin özü maliyyələşdirirdi və eləcə də müxtəlif təşkilatlardan, ayrı-ayrı şəxslərdən və Yazı-Oxunu Yayan Cəmiyyətdən ianələr alırdı. Məktəbə milli, dini və mənşə mənsubiyyətindən asılı olmayaraq, 10-12 yaşlı oğlanları götürürdülər. Sağlığında xeyriyyəçiliklə məşğul olan insan öldükdən sonra mülkünü də həmin məktəbə miras qoymuşdu.

Barbare Corcadze

„Zavallı qadınları bu qədər həvəsini öldürməklə, istedad və ağıllarını yenə də əyə bilmədilər: təhsil almasalar da, öz ana dillərində yenə də yaxşı və aydın müzakirələr aparır və iş görə bilirlər, kişilər vətəni müdafiə etmək üçün silaha sarılında, qadın deyil, bəs kim idi savad yiyəsi və bizlər arasında yazıb-oxumağı yayımlayan? Zəngin gürcü dilinin bu günə qədər gəlib çatması qadının şücaətidir. İndi isə başqa ölkələrdən bizə də təhsilin və çiçəklənmənin yeni dövrü gəlib. Zamanı gəlib ki, kişilərimiz qürurun və qısqıncılığın daşını atsınlar və bacılarına da bərabər təhsil almaq və istiqamətlənmək imkanını versinlər ki, onlar öz yollarını tapa və müasir qadınlardan hesab ala bilsinlər”.

“İz” jurnalı, , N16 1893 il.

Mikael Aramyants

Xeyriyyəçi, biznesmen Mikael Aramyantsın maliyyə dəstəyi ilə 1903-cü ildə Tbilisidə ilk kliniki xəstəxana binası tikildi. Onda bu fikir indiyə qədər işləyən Mixaylov xəstəxanasının xəstələrin yalnız onda birini qarşıladığını bildiyindən sonra yaranmışdı.

Mikael Aramyants Avropadan şəxsən rentgen aparatını gətirmişdi. Bu, həmin zamanlar bütün regionda nadir bir hal idi. 1909-cu ildə isə xəstəxanalar şəhəri kompleksini açmışdı.

Mikael Aramyants öz vəsaitləri hesabına xəstəxanayı saxlayır, xəstələrin xərclərini də ödəyir və işçilərin əmək haqqını da özü verirdi. O, xəstəxana layihəsinə milyon manatdan çox pul xərcləmişdi. Tibb kompleksinin layihəsi çox ağıllı düşünülmüşdü və epidemiya halında, dörd təcrid olunmuş korpusa çevrilə bilərdi.

Aramyants xəstəxanası,
1909 il.

Kato Mikeladze

„Yüz on yeddi il sürən köləlik ürəyimizdən vətənə olan sevgi adlanan həqiqət hissini kökündən qoparmışdı. Amma hər bir gürcünün ürəyində yaşayan ümid cücərməyə başladı və bu gün yenə də azadlığımıza qovuşduq. Əgər qadın millətimizin nəslinin azalmasına şərait yaratmışdısa, elə qadın da onu bərpa etməlidir, amma qadının Gürcüstanda tam insani və vətəndaşlıq hüquqlarına sahib olduğu halda. Ana-bacılarımız qanımız hesabına qazanılan azadlığı bərkitməli və əldən buraxmamalıdır. Bunun üçün, ilk növbədə, hüquqlar eyni olmalıdır. Cinsi hüquq bərabərliyi olmadığı yerdə, millət və xalq azadlığını qoruyub saxlaya bilməz. Xalq yalnız köləlik, qısnama və təhqir olmayan yerdə azadlıq rəqsini edə bilər...”

“Gürcü qadınının səsi” jurnalı, 1918il.

Ekvtime Tağaişvili

„Məcburiyyət qarşısında mühacir oldum ki, xalqımızın mədəni mirasından ayrılmayım, onu hər bir təhlükədən qoruya bilim.... Demək olar ki, iyirmi beş il ərzində bu işə qulluq etmişəm və bir çox ehtiyaclara və illərin kədərli mühacirlik həyatının ağırlığına baxmayaraq, deyə bilərəm ki, doğma xalqımın qarşısında bu borcumu alnıaçıq yerinə yetirə bildim...”

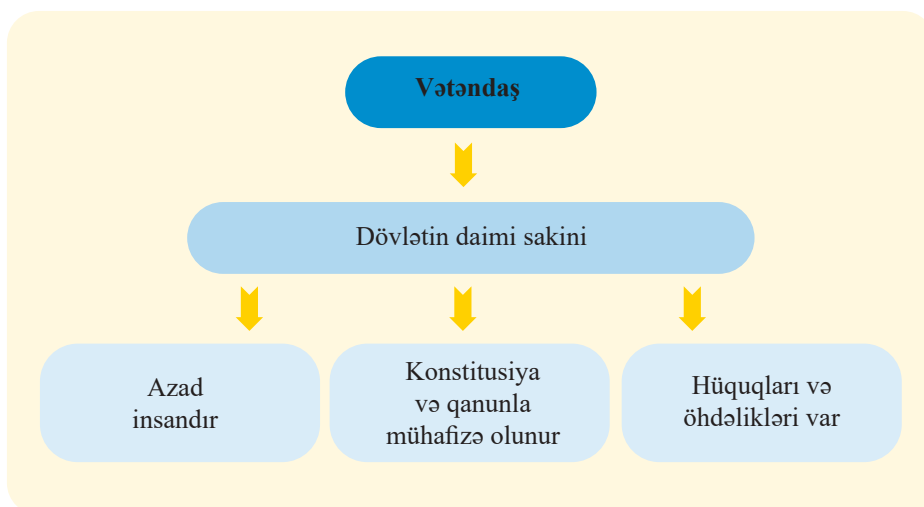
Vətəndaş – hər hansı bir dövlətdə yaşayan şəxs və bu dövlətin bütün konstitusiya hüquqları ilə faydalanır.

Vətəndaşlıq – şəxsin dövlətlə siyasi-hüquqi münasibəti, bu da bir-birini əvəz edən hüquq-vəzifələrin birliyi ilə ifadə olunur və insanın dəyərlərinə və insanın dəyərlərinə hörmətə, onun hüquqlarının və azadlıqların tanınmasına istinad edir.

Bizlərdən hər birimiz cəmiyyətdə müəyyən rolunu yerinə yetiririk, bir çox hallarda hətta bir neçə rolunu. Bəzilərimiz usta, bəzilərimiz – tacir, sürücü, müəllim, valideyn, şagird, övlad və ya qardaş və s. Eyni zamanda hər kəs baş rolunu yerinə yetirir – öz ölkəsinin vətəndaşı rolunu. Biz Gürcüstan vətəndaşlarıyıq! Qüvvədə olan qanuna əsasən, vətəndaşlıq haqqında dövlət tərəfindən qəbul edilən hüquqi sənədlərdə verilən şərtlərə əsasən, şəxs avtomatik olaraq vətəndaş hesab edilir, və ya müvafiq orqanların qərarı əsasında şəxsə vətəndaşlıq verilir. Bu hüquqi sənədlərdir:

- Konstitusiya;
- Prezidentin Fərmanı;
- Gürcüstan vətəndaşlığı haqqında Gürcüstan Ali Qanunu.

Naturalizasiya – fiziki şəxslər üçün şəxsi xahişin (ərizənin) və ya bu razılığın əsasında xarici dövlətin vətəndaşlığının verilməsi.

“Vətəndaş” və “vətəndaşlıq” terminləri arasında hansı fərq var?

Vətəndaş şəxsdir, vətəndaşlıq isə statusdur və ya dövlətlə münasibət/əlaqədir. Məsələn, Gürcüstan vətəndaşı – doğulduğundan və ya **naturalizasiya ilə** Gürcüstan vətəndaşlığı olan şəxsdir.

Hal-hazırda “vətəndaş” sözünün bir neçə mənası var:

1. Vətəndaş – **hüquqi nöqteyi-nəzərdən** – insan, hansının konkret dövlətlə hüquqi əlaqəsi var və bu da ona **hüquqlar** (bu hüquqlar həmin dövlətin konstitusiyasında və başqa qanunlarda təqdim edilir) və ona qanunla təyin edilən **öhdəlikləri** verir.
2. Vətəndaş – **mənəvi/əxlaqi nöqteyi-nəzərdən** – vətəndaşlıq məsuliyyəti olan insandır. O, dövlət və ictimai işlərdə öz hüquqları və öhdəlikləri çərçivəsindən kənara çıxmadan iştirak etməyə çalışır.

“Biz daimi iş tapa bilmirik, hərəkət edə bilmirik, limansız qayıqlara bənzəyirik. Təhsil və səhiyyə də bizim üçün əlçatan deyil. Mən məktəbi bitirə bilmədim və kollecə də düşmədim. Yalnız özəl klinikaya gedə bilərəm, dövlət klinikasına yox”.

Abdulla, vətəndaşlığı olmayan şəxs, Birləşmiş Ərəb Əmirliklərində yaşayır.

Vətəndaşlıq - şəxsin vətəndaşlığı olmayan şəxsə və ya xarici ölkə vətəndaşı ilə müqayisədə dövlətdə imtiyazlı vəziyyətidir. Bu da, ilk növbədə, konkret hüquqların verilməsində ifadə olunur.

Vətəndaşın bir sıra hüquqları var, məsələn, öz dövlətindən fiziki, sosial və ya əxlaqi mühafizəni, təhlükəsizliyin təmin edilməsini, şəxsi azadlığını qorumağı tələb etsin, eləcə də həyat, əmək, səhiyyə və müxtəlif hüquqların həyata keçirilməsi üçün müvafiq şərtlərin yaradılmasını tələb etsin.

Komposterləmə

– üzvi qalıqların, mikroorqanizmlərin, rütubətin və oksigenin qarşılıqlı təsiri nəticəsində baş verən prosesdir və bunun vasitəsilə də bərk üzvi qalıqlar humusa (çürüntüyə) oxşar məhsula çevrilirlər.

Gürcüstan vətəndaşları qanun qarşısında bərabərdirlər, baxmayaraq:

MÜZAKİRƏ EDİN

Sizcə, növbəti əməllər vətəndaş hərəkəti adlandırıla bilərmi? Demokratiya prinsipləri sxemindən istifadə edin – (Bax, səh.16) və aşağıda verilən vəziyyətləri demokratiya prinsiplərinə uyğunlaşdırın.

- Şagirdlər yaxınlıqda yerləşən meşə-parkı təmizləyib, hazırlayıb və şəhərlilər üçün müraciət payladılar –şəhərlərinin yaşıl adalarına qayğı göstərsinlər;
- Yeniyetmələr məbədin yaxınlığında ərazinin təmizlənməsində iştirak etdilər;
- Könüllülər məhəllənin kimsəsiz qocalarının kimliyini və ehtiyaclarını araşdırıb, pandemiya dövründə onlar üçün mağazadan ərzaq gətirməyi qərara aldılar;
- Qvantsa və Rezo dayanıqlı inkişaf məqsədləri haqqında öyrəndikdən sonra həyətdə (valideynlərin köməkliyi ilə) böyük çəllək qoydular və yeyinti tullantılarını yığmağa başladılar. Gələcəkdə komposterləmə ilə alınan maddələrlə bostan torpağını münbitləşdirəcəklər;
- Ekoklubun şagirdləri aksiyada iştirak edirdilər, hansının iştirakçıları hökumətdən dayanıqlı şəhərlərin yaradılmasını tələb edirdilər və bu da bərpa olunan enerjinin istifadəsi və tullantıların idarə edilməsi məsələlərinin öyrənilməsi yolu ilə əldə ediləcəkdir;
- 85 yaşlı Kote baba seçkilərdə iştirak etdi;

- Sinfə görmə qabiliyyətində problemləri olan yeni şagird əlavə olundu. Sınıf rəhbəri bizə söylədi ki, ona dərsdə xüsusi müəllim yardım edəcəkdir. Digər tərəfdən isə, onun da başqaları kimi, eyni hüquqları və vəzifələri olacaqdır;
- Şagirdlər məktəbin yaxınlığında geyimlərin yığılması və paylanması məntəqəsi yaratdılar və könüllülər bura paltarlarını qoyurdular. Məntəqənin vasitəsilə sosial aztəminatlı şəxslər həftədə bir dəfə şagirdlərin topladıqları paltarları qəbul edirlər.

Qaçqın və humanitar statusu olan şəxslərin səlahiyyətləri var:

Gürcüstan vətəndaşları kimi, işlə təmin olunsunlar və təhsil hüququndan faydalansınlar; tibbi yardım alsınlar; həm ölkə daxilində, eləcə də ölkə hüdudları kənarında yerlərini dəyişsinlər; sosial yardımla; aylıq təminatla təmin olunsunlar; qaçqınlar və humanitar statusa malik şəxslər üçün ümumi səhiyyənin dövlət proqramı fəaliyyət göstərir.

Gürcüstan, harada olmasından asılı olmayaraq, öz vətəndaşını qoruyur.

Gürcüstan Konstitusiyası, Maddə 32.

CÜTLÜKLƏRDƏ İŞLƏYİN

- Vəziyyətlə tanış olun və universitetin qərarının demokratiya prinsiplərinə nə dərəcədə uyğun olduğunu müzakirə edin?
- İnsanın hər hansı bir hüququ pozulurmu? Əgər pozulursa – hansı aspektdə? Fikrinizi əsaslandırın;

VƏZİYYƏT

"COVID-19" pandemiyası zamanı özəl universitet tələbə və professorlardan peyvənd olunmalarını xahiş etdi. Fərqli mövqelərə baxmayaraq, böyük əksəriyyət bu tələbi yerinə yetirdi və auditoriyada tədris prosesi yenidən başladı.

Peyvənd olunmamış bir neçə əməkdaş işə iş yerini tərk etməli oldu. Həm tələbə, həm də mühazirəçi onlayn tədris formatına yalnız COVID-ə yoluxduğu halda müraciət edir. Tədris prosesi fasiləsiz və keyfiyyətli şəkildə davam edir.

QRUPLARDA İŞLƏYİN

- Öncəki bilikdən və verilmiş sxemdən istifadə edərək, demokratiya prinsiplərini və onların əhəmiyyətini xatırlayın;
- Həyat vəziyyətlərindən, tarixdən, təcrübənizdən irəli gələn və ya ümumiyyətlə, təxəyyüldən istifadə edərək, demokratiya prinsiplərini özündə əks etdirən nümunələr adlandırın.

MÜZAKİRƏ EDİN

İlyə Çavçavadzenin aşağıda verilən ifadəsi ilə tanış olun və suallara cavab verin:

- Sizcə, o, demokratiyanın hansı prinsipinə cavab verir?
- XIX əsrdə Gürcüstanda oxşar fikir nə dərəcədə aktual idi və bu gün nə dərəcədə aktualdır?

"Qanun qarşısında bərabərlik, hər kəsin birlikdə və eləcə də ayrı-ayrılıqda, insanlar cəmiyyətinin düzgün quruluşunun söykəndiyi əsasın özəyidir. Qanun qarşısında böyükdən kiçiyədək hər bir insan vətəndaş həyatı yolunu keçməlidir, əks təqdirdə, bu, qanun deyil.

Əgər qanun biri üçün bir və ikinci üçün – ikincidirsə, o zaman qanun himayədə və köməklikdə özünün ən böyük əhəmiyyətini itirir, çünki çətinlik zamanı özünün xeyrini və mühakiməsini hər kəsə eyni şəkildə yeridə bilməyəcəkdir.

Təbii ki, qanun hər kəs üçün eyni tapşırıq, eyni hüquqdür və birinə bir cür yanaşsa və başqasına da – başqa cür, o zaman yalnız birinin digəri üzərində üstünlük təşkil etdiyindən başqa heç nə olmur".

İlyə Çavçavadze

Vətəndaş onun doğma diyarında təbiətin necə məhv olduğuna laqeyd yanaşa bilməz, - o, ekokluba üzvdür və ağaclar əkir. O, qonşularına həyatı səliqəyə salmaqda yardım edir; heç vaxt ətraf mühiti çirkləndirmir; şəhər bağçasının stullarına ayaqlarını uzatmır, ictimai və ya kiminsə əmlakına ziyan yetirmir; vətəndaş öz ölkəsinin keçmişinə hörmətlə yanaşır və tarixi abidələrin qayğısına qalır, abidələrin ətrafındakı mühitin təmizliyinə diqqət yetirir...

Vətəndaş başa düşür ki, kiminsə maliyyə nailiyyəti ölkənin nailiyyətinin ilkin şərtidir ki, sarsılmazlığı, məqsədyönlümlüyü, zəhmətkeşliyi və peşəkarlığı büruzə verdiyi halda, maddi firavanlığı özü də əldə edə bilər.

Bundan başqa, vətəndaş başa düşür ki, firavanlığı əldə etmək üçün hər kəsin bərabər şərtləri və imkanları var, buna görə də dövlət vətəndaşlara eyni başlanğıc şərtlər yaratmalı və dəstəyə ehtiyacı olanlara (məs., sosial aztəminatlı əhaliyə, məhdud imkanlılara, kənd sakinlərinə və s.) imkan yaratmalıdır.

Həqiqi vətəndaş qanunlara hörmət edir, zəhmətkeşdir, qarşısına məqsəd qoyur, başqalarının hüquqlarına hörmətlə yanaşır, öz hərəkətlərinə görə məsuliyyət daşıyır. Vətəndaşlıq davranışı təkcə fəvqəladə vəziyyətlərdə deyil, gündəlik həyatda da vacibdir. Vətəndaş öz həyat qaydaları və əməlləri ilə demokratiya prinsipləri ilə paylaşmalı və bu da onun qərarlarında öz əksini tapmalıdır.

TAPŞIRIQ

İnşa yazın: "Əsl vətəndaşı tanıyın". Özünü nümunəvi vətəndaş seçin (həmyaşıdınız, böyük, real, uydurulmuş) və onun portretini təqdim edin:

- Hansı dəyərləri daşıyır və bu, yaxşı vətəndaşlıqla necə əlaqələnir?
- Özünün və başqalarının hüquqlarını, o cümlədən gender vəzifələrini necə yerinə yetirir?
- Onun vətəndaş mövqeyi nədən ibarətdir?
- Ən azı 150 sözdən istifadə edin.

FAYDALI RESURLAR

- ▶ Ekvtime Ğvtiskatsi – bədii film
<https://bit.ly/3tTfATn>
- ▶ Gürcü biznes tarixləri Emil Avdalyanla birlikdə – Mikael Aramyants <https://bit.ly/3Lz4bhD>
- ▶ Xeyriyyəçi Mikael Aramyantsın Tbilisidə binaları
<https://bit.ly/38hkCRh>
- ▶ Sənədli film – İlya Tsina mdzğrişvili
<https://bit.ly/3Lo54sY>

CÜTLÜKLƏRDƏ İŞLƏYİN

Aşağıda verilən "Çətin seçim" vəziyyəti ilə tanış olun, suallara cavab verin:

- Bu vəziyyətdə hansı konkret və ictimai problem/problemlər özünü büruzə verir? Bu problemlər nədən xəbər verir?
- İnsanın vətəndaş hüquqları pozulurmu və ya yox? Əgər hə, hansılar və arqumentləri adlandırın.
- Bu hüquqlar kimin tərəfindən pozulur? Belə vəziyyətlərdə cəmiyyətin/dövlətin rolu nədən ibarətdir? Əsaslandırın.
- Bu problemlər demokratiyanın hansı prinsipini/prinsiplərini pozurlar?
- Gender stereotipləri hansı səviyyədə (fərdi, ailə, cəmiyyət, dövlət, global səviyyədə) baş qaldırır?
- Gender stereotiplərinin əsasını nə hesab edirsiniz?
- Özünü bu vəziyyətdəki hər hansı bir qəhrəmanın rolunda təsəvvür edin. Hissləriniz haqqında danışın və mövqeyinizi müdafiə edin.
- Sizcə, oxşar vəziyyətlərdən qorunmaq üçün hansı mexanizmlər mövcuddur?
- Ciddi dilemma qarşısında duran Məryəmə hansı məsləhəti verərdiniz?
- Vəziyyəti davam etdirmək üçün variantınızı fikirləşin.

Çətin seçim

Məryəm və Beka Biznesin inzibatiləşdirilməsi fakültəsində birlikdə təhsil alırdılar. Onlar Tbilisiyə müxtəlif bölgələrdən gəlmişdilər və tələbə yataqxanasında yerləşməli oldular. Tezliklə ümumi dil tapdılar: fənləri birlikdə seçir, birlikdə dərslərini hazırlayırdılar. Qız mübadilə proqramının müsabiqəsinə də alternativsiz qoşuldu, Beka isə yüksək rəqabətlə qarşılaşdı. Bir semestr müxtəlif universitetlərdə oxudular. Geri qayıdanda yenidən dostluqlarını davam etdirdilər. Tezliklə başa düşdülər ki, bir-birlərini sevirlər və qərara aldılar ki, magistraturanı başa vurduqdan sonra ailə qursunlar.

Gənclər Tbilisidə iş tapdılar və kirayə tutulmuş evdə yaşamağa başladılar. Problemləri yox idi, nadir halda mübahisə edirdilər, gəlirlərini düzgün bölüşdürürdülər (əylənməyi də bacarırdılar), karyera və daha yaxşı gəlir haqqında düşünürdülər.

Dekret məzuniyyəti

– ödənişli məzuniyyət, işçiyə hamiləliyə və doğuşa, yaxud da uşağa qulluğa görə onun tələbi əsasında verilir.

İşçiyə hamiləlik və doğuşa görə, dekret məzuniyyəti 126 təqvim günü müddətinə verilir. Ağır hamiləlik/əkizlər halında – 143 gün müddətinə. Eləcə də uşağa qulluğa görə 604 gün müddətinə. Bunlardan 57 gün ödənişlidir. Uşağa qulluğa görə, ana və ya ata məzuniyyətdən bütövlükdə və ya hissələrlə istifadə edə bilər.

*Gürcüstan Əmək
Məcəlləsi*

Ailədə uşaq dünyaya gəldikdən sonra ona çoxlu şeylər lazım oldu. Beka əlavə iş axtarmalı oldu. Məryəmin **dekret məzuniyyətinin** vaxtı da bitmişdi. Gözlənilməz COVID pandemiyasına görə, qız işini itirdi. Tezliklə Bekanın çalışdığı şirkətdə də problemlər yarandı, əməkdaşların maaşlarını azaltıldılar. Mənzil kirayəsi və xərclər isə artırdı. Başa düşürdülər ki, belə davam edə bilməz və müvəqqəti olaraq, kəndə, Bekanın ailəsinə qayıtmalı oldular.

Bu, Məryəm üçün yeni bir çağırış oldu, amma o, vəziyyətə uyğunlaşmağa çalışdı. İlk dəfə həyat yoldaşının Məryəmdən atasının yanında çox danışmasını xahiş etdiyində sarsıldı. Bekanın atası qadınların çox danışmağını sevmirdi. Bekanın anası bütün günü ev işləri ilə məşğul olurdu, nə dincəlirdi, nə də rəfiqəsi yox idi. Axşamlar ailə süfrə arxasına toplaşdıqda, yenə də ana hamıya qulluq edirdi, nəyə isə fikrini bildirəndə isə, əri onu susdururdu ki, mən sizi saxlayıram və qərarları da mən qəbul edirəm.

Bir gün Məryəmin səbri tükəndi, çünki iş axtardığını söyləyəndə qayınatası ona belə dedi: - acsan, yoxsa susuzsan, iş sənə nəyinə lazımdır? Mən ali təhsil almışam, peşəmi sevirəm və işləmək istəyirəm, - Məryəm cavab verdi. Dili belə uzanmasın deyər, qızımı oxumağa buraxmayacağam, - qayınatası incidi. Qadınlar Məryəmə üzrxahlıq etdilər ki, xətrinə dəyməsin, ağır xasiyyəti var.... Beka səssiz-səmirsiz evdən çıxdı.

İncimiş qız sosial şəbəkələrdə uşaq bağçası və iş axtarmağa başladı. Menecer vakansiyasını tapdı – mehmanxanalar şəbəkəsinə menecer tələb olunurdu. Məryəm şirkətlə əlaqə saxlayıb “Zoom” proqramında onlayn-müsahibə də təyin etdi. Kadrlar üzrə menecerə özünü bəyəndirməkdə və peşəkar bacarıqlarını göstərməkdə çətinlik çəkmədi. Amma menecer onun bir yaşlı uşağının olduğunu öyrəndikdə, xoşuna gəlmədi. Lazım gələrsə, əlaqə saxlayacağını söyləsə də, yox oldu.

Məryəmin daha bir neçə iş axtarmaq cəhdi boş çıxdı. İctimai müəssisədə ona dedilər ki, qadın işimizə əl vermir, digər işdə isə çox az maaş təklif etdilər. İndi artıq Beka da səsini çıxartdı: “Yaxşı sakit ol, iş nəyinə lazımdı, evdə iş yoxdurmu?”

Məryəm başa düşdü ki, ciddi problemlə qarşılaşıb: ya qalıb ailəsini saxlamalı və ya vaxtında bu stereotiplərdən yaxasını qurtarmalı idi.

YADINIZA SALIN

- İnsan hüquqlarının müdafiəsi üçün hansı beynəlxalq təşkilatlar işləyirlər?
- Strasburq məhkəməsində işi necə qaldırmaq olar? Bu işin ön şərti nədir?
- Beynəlxalq təşkilatlar insan hüquqlarının müdafiəsi üçün hansı prinsiplərə əsaslanaraq işləyirlər?
- Son illərdə Gürcüstan dövləti hansı səs-küylü işləri udmuşdur?

QRUPLARDA İŞLƏYİN*

Dövlət məhkəməsinin digər dövlətlə məhkəmə davasını udması sanki təəccüblü olmalı deyil. Amma fiziki şəxslər necə bacarırlar? Bir neçə nümunəni təhlil edək.

Qruplara bölünün və aşağıda verilən vəziyyət üzrə məsələləri təhlil edin:

- Sizcə, bu əhvalatlar və onların sonrakı inkişafı nədən xəbər verir?
- Beynəlxalq advokatlaşdırma və ya insan hüquqlarını müdafiə edən təşkilatlar olmasaydı, hadisələr necə cərəyan edərdi?
- Bu əhvalatlarda hansı yerli və beynəlxalq təşkilatların cəlb olunduğu görünür?
- Sizcə, nə üçün Strasburq məhkəməsinə müraciət olunur, bir halda ki, ölkəmiz demokratik dövlətdir və qanunvericilik elə də oxşar məsələləri nəzərdə tutur?
- Avropa Məhkəməsi buna bənzər qərarları verərkən nəyi rəhbər tutur?
- Advokatlaşdırmanı həyata keçirən təşkilat nəyi rəhbər tutur?
- Qərarın sona çatdırılması necə baş verir?
- Beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən qərarların sona çatdırılması məsələlərinə nəzarət edilirmi?

* Real əhvalat “İnsan hüquqları uğrunda tərəfdaşlıq” təşkilatının materiallarına əsasən tərtib edilmişdir. Mənbə: <https://bit.ly/3JZ20DE>

VƏZİYYƏT ÜZRƏ MƏSƏLƏ 1

Strasburq məhkəməsi

Tbilisidə anası ilə birlikdə yaşayan 17 yaşlı uşağın spesifik xəstəliyi və davranış pozuntuları var. “İnsan hüquqları uğrunda tərəfdaşlıq” təşkilatı fərdi asistentin xahişi ilə 2021-ci ilin avqustunda milli məhkəmələrə müraciət etdi. Son 4 il ərzində uşaq özünün və anasının həyatı üçün təhlükəli idi. Qanun mühafizəsi nəticəsində hökumət tərəfindən artıq 12 saatlıq fərdi asistent xidmətinin işlənilib hazırlanmasına baxmayaraq, yeniyetmə yenə də xidmətdən yararlanı bilmirdi, çünki bilavasitə servisi çatdıran təşkilat hökumət tərəfindən təyin edilən qeyri-müvafiq şərtlərə görə, xidmətdən imtina edirdi.

Hüquq-mühafizəkarlar bu məsələ ilə bağlı nəinki dövlətə, eləcə də iki instansiya məhkəməsinə müraciət etsələr də, heç bir instansiya müvəqqəti ölçülərin tətbiq edilməsi zərurətini görmürdü.

Strasburq məhkəmə binası

İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin (Strasburq məhkəməsi) qərarı:

- İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsi Gürcüstan Hökumətinə 17 yaşlı gəncin həyatının və sağlamlığının qorunması üçün 12 saatlıq fərdi asistentin təyin edilməsini tapşırıb;
- Qanunvericiliyin dəyişdiyi halda da, hökumət gəncə dəstək verməli və fərdi asistentlərin qulluq saatlarını artırmalıdır;
- Eyni zamanda, hökumət qanunvericiliyi dəyişdiyi halda, bu yardımın artırılmasına qayğı göstərməlidir.

Strasburq məhkəməsi indiyə qədər uşaqlara və ya məhdud imkanlı uşaqlara aid müvəqqəti ölçü verməmişdi. Bu onu bildirir ki, Avropa məhkəməsi bu pozuntunu o qədər vacib hesab etdiyindən müvəqqəti ölçülərə müraciət etmişdi və dövlət də təcili bunları yerinə yetirməlidir, - Avropa məhkəməsinin bu qərarı dəyişməzdir, çünki dövlətə məhdud imkanlı şəxslərin hüquqlarında hökumətin cavabdeh olduğu göndərilmişdir.

VƏZİYYƏT ÜZRƏ MƏSƏLƏ 2

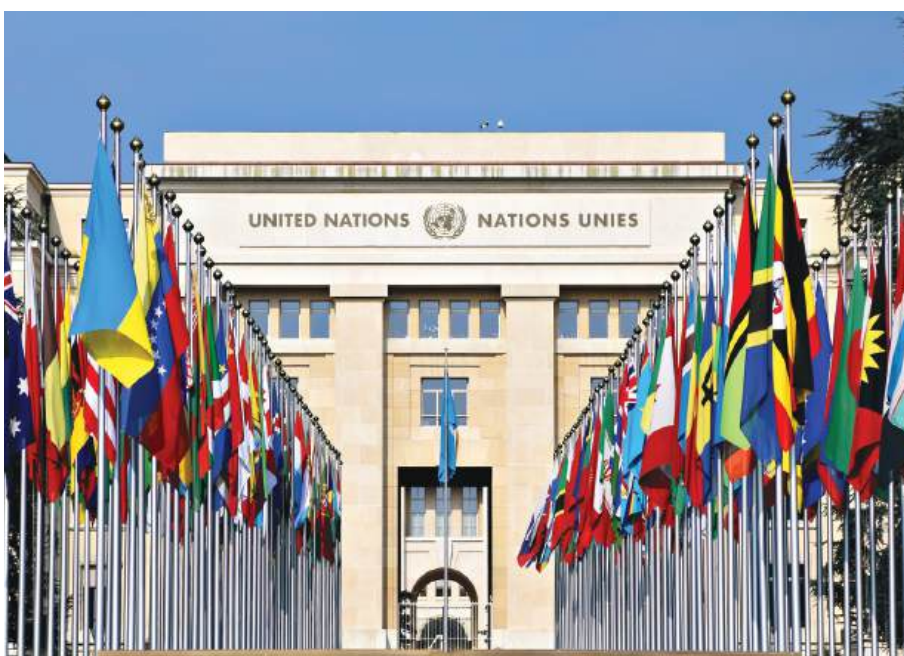
BMT-nin Uşaq Hüquqları Komitəsi

2015 və 2018-ci illərdə xalq müvəkkili uşaq pansionatında pozuntular aşkar edib. Bundan sonra ona pansiona giriş və qanunvericiliklə verilən hüquqların (uşaqların hüquqi vəziyyətlərinin monitorinqi) həyata keçirilməsi imkanı verilmədi. 2020-ci ilin iyunun 20-dən etibarən isə pansionata Dövlət Qayğı Agentliyinin sosial işçisi də gəlməyib. Qeyd etmək lazımdır ki, hüquq-mühafizəkarlar müvəqqəti tədbirin görülməsi tələbi ilə Tbilisi Şəhər Məhkəməsinə müraciət etsələr də, məhkəmə uşaqların hüquqlarının pozulması və monitorinqin keçirilməsi zərurətini görmədi.

BMT-nin Uşaq Hüquqları Komitəsinin qərarı

Dövlət müvafiq səlahiyyətə malik dövlət monitorinqini həyata keçirən orqanlar tərəfindən pansionatda uşaq hüquqlarının vəziyyətinin yoxlanılmasını dərhal təmin etməlidir. BMT sözügedən müvəqqəti ölçüdə yalnız fəvqəladə vəziyyətin üzə olduğunda və uşaqlara qarşı yol verilməyən ziyanın yetirilməsi təhlükəsi olduğu halda istifadə edir.

Bununla yanaşı, Uşaq Hüquqları Konvensiyasının əlavə protokolunun 6-cı maddəsinin əsasında, komitə tərəfindən qəbul edilən qərar dövlətin hüquqi öhdəliyini yaradır ki, onu yerinə yetirsin.

VƏZİYYƏT ÜZRƏ MƏSƏLƏ 3

Gürcüstan Hökuməti

Bir çox hallarda, eşitmə qabiliyyəti olmayan və ya zəif olan xəstələr söhbəti dodaq hərəkəti ilə başa düşürlər, tibbi personalın tibbi mas-kadan istifadə etdiyi şərtlərdə isə sözügedən şəxslər tibbi xidmətlərdən tam yararlanmaq imkanından məhrum olurlar. Xüsusilə də fərdi sağlamlıq vəziyyətləri haqqında həkim məsləhətini və ya məlumatını ala bilmirlər.

Problemdən irəli gələrək, hüquq-mühafizə təşkilatı Gürcüstanın İşğal Olunmuş Ərazilərdən Köçkünlərin, Əmək, Səhiyyə və Sosial Müdafiə Nazirliyinə müraciət edərək Gürcüstan Hökumətinin “Maskanın taxıl-ması qaydasının təsdiq edilməsi haqqında” qərarda dəyişiklik edilməsi-ni tələb etdi, xüsusilə də tibb işçilərinə tapşırılsın ki, eşitmə qabiliyyəti olmayan və ya zəif olan şəxslər üçün tibbi xidmət göstərdikdə, şəffaf maskalardan istifadə edilsin.

“İştirakçı dövlətlər məhdud imkanlı şəxslərin hüquqlarını tanıyırlar ki, məhdud imkanın əsasında baş qaldıran hər növ ayrışdırıcılıq xaricində, sağlamlığın mühafizəsinin yüksək standartlarından yarar-lansınlar. Dövlət məhdud imkanlı şəxsləri də digərləri kimi əlçatan tibbi xidmətlərlə təmin etməlidir, o cümlədən cinsi və reproduktiv sağlamlıq sahəsində”.

Məhdud imkanlı şəxslərin hüquqları haqqında Konvensiya, 25-ci maddə

Nazirlik sözügedən tələbi nəzərə aldı və maskanın taxılması qaydası haqqında qərara yarımmdə əlavə etdi ki, buna əsasən də təhsil və tibbi xidmət göstərən təşkilat eşitmə qabiliyyəti olmayan və ya zəif olan şəxslərlə ünsiyyət zamanı şəffaf maskadan və ya üz dəbilqəsindən istifadə etsin.

Müvafiq olaraq, məsələni vacib hesab edənlər, eşitmə qabiliyyəti olmayanlar və ya zəif olanlar tibbi xidmət aldıqda, tibbi işçilərin şəffaf maska və ya üz dəbilqəsindən istifadə etmələrini xahiş edə bilirlər. Tibbi işçilər tərəfindən fərqli fikir olduğu halda, sözügedən qərar göstərilməlidir.

**Müxtəlif beynəlxalq, dövlət və qeyri-hökumət təşkilatı
peşəkar səviyyədə Gürcüstan vətəndaşının hüquqlarını müdafiə edə bilər.
Sözügedən qurumlar 2 növə bölünürlər:**

Dövlətdaxili qurumlar. O cümlədən:

Gürcüstan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsi (konkret işdə tətbiq olunan qanunların Konstitusiya ilə uyğunluğunu yoxlayır, - vətəndaşın konstitusiya hüquqlarının, azadlıqlarının pozulduğu şikayətdə);

Ümumi məhkəmə - vətəndaşın hüquqlarını qanunvericiliklə təyin edilən qayda ilə qoruyur;

Gürcüstan prokurorluğu;

Daxili İşlər Nazirliyi;

Advokatlıq;

Xalq müvəkkili;

Qeyri-hökumət və hüquq-mühafizə təşkilatları (məsələn, İnsan Hüquqları Uğrunda Tərəfdaşlıq, Gənc Hüquqşunaslar Assosiasiyası və s.).

Beynəlxalq qurumlar. O cümlədən:

İnsan Hüquqlarının Avropa (Strasburq) Məhkəməsi;

BMT İnsan Hüquqlarının Ali Komissarı;
BMT Uşaq Hüquqlarının Müdafiə Komitəsi;

İnsan Hüquqlarının Avropa Şurası Komissarı;

BMT-nin Qaçqınların Ali Komissarlığı;
BMT-nin Qadınlara Qarşı Ayrışdırılışın Hər Növ Formasının Qarşısının Alınması Komitəsi;

İrqiçiliyə və Düzümsüzlüyə qarşı Avropa Komissiyası və s.

FAYDALI RESURLAR

- ▶ Uşaq Hüquqlarının Məkanı <https://bit.ly/3iNMXRd>
- ▶ Cizgi filmi "Persepolis" <https://bit.ly/3fbQ30t>
- ▶ Bədii film: "Cəfəri öldürmə" <https://bit.ly/3fyMHn9>

MODELLƏŞDİRMƏ

Sınıf 3 hissəyə bölünür:

I qrup: kütləvi media nümayəndələri;

II qrup: hakimlər;

III. Avropa məhkəməsinin nümayəndələri.

Məhkəmə qərarı qəbul etmək üçün növbəti hüquqi sənədlərə istinad edir: iş: Sixarulidze Gürcüstana qarşı; Gürcüstan Konstitusiya mətni (Bax, Əlavə 1, səh. 152-158); Avropa Konvensiyası, maddə 10)

Sixarulidze Gürcüstana qarşı

Ərizəçi İa Sixarulidze, Gürcüstan vətəndaşı, 1969-cu il təvəllüdlü, Tercolada yaşayır. İş ərizəçinin şikayətinin baxılmasına aiddir və hakimiyyət tərəfindən qəzetin qeydiyyatdan keçirilməməsini nəzərdə tutur.

Qəzetin başlığı belə olmalı idi: “Prezidentə məktublar”, sözügedən fakt İnsan Hüquqlarının Müdafiəsi və Əsas Azadlıqlar Haqqında Avropa Konvensiyasının 10-cu maddəsini (Bax, səh. 25) pozur.

Sixarulidzeyə ilk dəfə “Prezidentə məktublar” qəzetini qeydiyyatdan keçirməkdə imtina etdilər və təklif etdilər ki, Gürcüstan Prezidentinin Administrasiyasında işləməyə razılaşsın, xüsusilə də vətəndaşların prezidentə müraciətlərinə baxmağa səlahiyyətli olan ofisdə işləsin. Ərizəçi lazımı razılığı təqdim etmədiyinə görə, təqdim edilən sənədlər geri qaytarıldı və kütləvi informasiya vasitəsinin qeydiyyatı baş tutmadı.

- Hansı hüquq pozuldu?
- Hansı sənədin əsasında pozuntu faktı müəyyənləşdirilir?
- Bu konkret halda Sixarulidze öz hüquqlarını müdafiə etmək üçün Gürcüstan Konstitusiyasından necə istifadə edə bilər?
- Ədalətin bərpa edilməsi üçün hansı addımlar atılmalıdır?
- Bunu kim etməlidir?

İfadə azadlığı

1. Hər kəsin fikrini ifadə etmək azadlığı var. Bu hüquq insanın azadlığını əhatə edir ki, özünün nəzəri olsun, ictimai hakimiyyət müdaxilə etmədən və dövlət sərhədlərinə baxmayaraq, informasiya və ya ideyaları qəbul etsin və ya yayımlasın. Bu maddə dövlətə mane ola bilməz ki, radio-yayımın, televiziya və kinematoqrafiya müəssisələrinin lisenziyalaşdırmasını həyata keçirsin.
2. Müvafiq öhdəliklərdən və məsuliyyətlərdən ayrılmaz olan bu azadlıqların həyata keçirilməsi qanunla təyin edilən qaydalara, şərtlərə, məhdudiyyətlərə və ya sanksiyalara şamil edilə bilər, hansılar da demokratik cəmiyyətdə milli təhlükəsizliyin, ərazi bütövlüyünün və ya ictimai təhlükəsizliyin maraqları üçün, ictimai intizamsızlığın və ya cinayətin qarşısını almaq üçün, sağlamlığın və ya mənəviyyətin müdafiəsi məqsədilə, başqalarının hüquqlarının və ya ləyaqətini mühafizə etmək üçün, məxfi qəbul olunan informasiyanın açıqlanmasının qarşısının alınması məqsədilə və ya məhkəmənin nüfuzunu və qərəzsizliyini təmin etmək vacibdir.

Avropa Konvensiyası, Maddə 10

Siyasətdə və cəmiyyətdə iştirak vətəndaşın ən mühüm hüquqlarından biridir. İcmanın idarəçiliyində iştirak etməmək vəhşi və ya tanrı olmağı bildirir.

Aristotel

Metekilər – Qədim Yunanistanın Attikada natamam hüquqlu əhali. Attikada müvəqqəti və ya daimi məskunlaşan xaricilər metekilər adlanırdılar.

Ötən paragrafda təhlil edilən misallar yeni həqiqəti təqdim edir. Bu gün vətəndaş hər yerdə öz hüquqlarını müdafiə edə bilər, - ölkənin daxilində də, xaricində də. Amma vaxt var idi ki, bir çox insanlar bu statusu ala bilmirdilər, bir çox hallarda isə o, minimal hüququ nəzərdə tuturdu, bəziləri üçün isə - ümumiyyətlə heç nəyi.

Milyon illər ərzində insanlar sərhədlər və vətəndaşlıq xaricində yaşayırdılar. Vətəndaşlığın olması, bir status kimi, yalnız dövlətin əmələ gəldiyindən sonra mümkün oldu. Məhz dövlət bu və ya digər şəxsə vətəndaş statusu verə bilər. İngilis dilində vətəndaş “Citizenship” termini “city” ingilis sözündən əmələ gəlmiş, bu da öz növbəsində, “civitem” latın sözündən yaranmışdır (hər iki halda “şəhər” mənasını daşıyır). Çünki qədim dövrlərdə insanlar şəhərə olan bağlılıqlarına daha çox üstünlük verirdilər, nəinki ölkəyə olan bağlılığa.

Qədim Yunanıstan

Vətəndaşlıq konsepsiyası ilk dəfə Qədim Yunanıstanın şəhər və şəhər-dövlətlərində e.ə. IX-XII əsrlərdə meydana çıxmışdı. Burada vətəndaşlığı daşınmaz əmlakın sahibi olan kişilərə verirdilər. Yunanıstan şəhər-dövləti vətəndaşının səs hüququ var idi; vergilər ödəyir və hərbi xidmətə çağırılırdı.

Vətəndaşlıq qadınlara, qullara və ya icmanın kasıb üzvlərinə verilmirdi (torpağı olmayanlara verilmirdi). Metekilərə də vətəndaşlıq verilmirdi, Afina-da doğulmayanlara da, məsələn, Aristotelin də (e.ə. 382-322-ci illər, yunan filosofu, şair, alim, siyasətçi, müəllim) Afina vətəndaşlığı yox idi. Eləcə də vətəndaşlıq yaş senzi ilə də məhdudlaşdırılırdı.

Qədim Yunanıstanda vətəndaşlığın elitar xarakteri var idi və qalan əhalidən aydın şəkildə ayrılırdı. Buna görə də əhalinin yalnız az hissəsinin vətəndaşlıq hüquqları var idi.

Sparta, vətəndaşlığın beşiyi kimi

Ekspertlərin bir hissəsi təsdiq edir ki, vətəndaşlıq Qədim Spartada meydana çıxmışdı. İdarəçi hərbi elita arasında Sparta vətəndaşlığı Sparta vətəndaşları olan “spartiatlar” adlanan bərabərlik prinsipinə əsaslanırdı.

Vətəndaşlıq spartalıya dövlət torpağının kiçik hissəsinə malik olduğu halda verilirdi və, bu hissə də ailəni ərzaq məhsulları ilə təmin etmək üçün kifayət edirdi. Amma bu sahələrin ölçüləri çərçivələrə salınmışdı. Spartada qadınların daşınmaz əmlaka sahib olmaq hüququ var idi.

Afina demokratiyası*

E.ə. VII əsrdə Afinada (Yunanıstanın mərkəzində Attika vilayəti, əsas şəhəri - Afina) hakimiyyətə aristokratiya malik idi. Demos zəif idi. Torpağın az olmasına görə bir çox insan kasıblaşdı, gəlirin azlığına görə borc götürsələr də onu ödəyə bilmirdilər və buna görə də aristokratiyanın qullarına çevrilirdilər. Afinada e.ə. 624-cü ildən amansız qanunlar qüvvədə idi. Bu qanunları camaata aristokratlar təsis etmiş və buna əsasən də kiçik cinayət üçün insan ölümə məhkum edilirdi. Demos yaranmış vəziyyətdən narazı idi, buna görə də aristokratiya ilə üzləşdi. Qorxmış aristokratiya güzəştə getməyi qərara aldı.

Solon islahatı

E.ə. 594-cü ildə Areopaq (Afinada hakimiyyət orqanı) yoxsullaşmış aristokrat Solona (e.ə. 638-558) islahat hazırlamağı tapşırırdı. Bu islahatla Solon:

- Demosun hüquqlarını artırdı. İlk öncə, borcu verə bilməyən kəndlilərin köləliyini qadağan etdi;
- O, bütün köhnə borcları sildi və afinalıları köləlikdən azad etdi;
- Dövlət xaricə qul kimi satılmış afinalıları alıb geri qaytardı;
- Solon Afina vətəndaşlarının hüquqlarını və öhdəliklərini, onların əmlakına əsasən böldü. O, Afina əhalisini əmlak imkanına əsasən dörd təbəqəyə bölmüşdü;
- Vətəndaşların hamısı hərbi öhdəlikli idi və hər kəs xalq yığıncağında iştirak edə bilərdi;
- Attikada doğulan kişilərin hamısı Afina vətəndaşı hesab edilirdilər, istisna halı yadellilər, qullar, qadınlar və uşaqlar təşkil edirdi;
- Vətəndaş nə qədər zəngin idisə, bir o qədər yüksək sinfə aid edilirdi, daha yüksək vəzifəni tuturdu və daha çox öhdəlikləri var idi;

Demos – Qədim Yunanıstan şəhər-dövlətlərində azad vətəndaşlar.

Solon

Afinalı şair, sərkərdə, islahatçı və qanunverici, demokratiyanın təməlini qoyan.

* Mənbə: <https://bit.ly/3Ngbpbs>

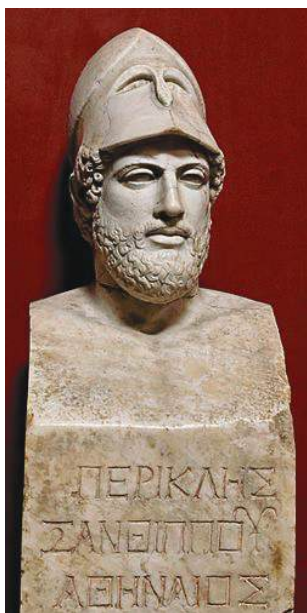

- Ali qanunvericilik orqanını təqdim edən Afina xalq toplantısı formalaşdı;
- Dövlət Şurasının, eynilə Dördyüzlər Şurasının əsası qoyuldu, bu da idarəetmənin ali orqanını təqdim edirdi;
- “Prisyajnılar” məhkəməsi yaradıldı;
- Solon hazırladığı islahatla Afinada azad insan, yəni vətəndaş anlayışının əsasını qoydu.

Periklin islahatı

Demosun yekun qələbəsi Periklin (e.ə. 444-429-cu illər) adı ilə bağlıdır.

- Perikl dövründən etibarən Afinada hakimiyyətin ali orqanı xalq yığıncağı – ekklesiya hesab edilirdi. Xalq yığıncağı demosun orqanı idi. Xalq yığıncağında çıxış edən qarşı tərəfi təhqir edib əsassız danışa bilməzdi. Xalq yığıncağı bir il müddətinə dövlət məmurlarını seçirdi, onların da təkrar iki dəfə vəzifəni tutmaq hüquqları yox idi. İstisna halı sərkərdə vəzifəsi təşkil edirdi. Strateq kimi (hərbi əməliyyatların rəhbəri) bu vəzifəyə uyğun və təcrübəli şəxsləri seçirdilər.
- Xalq yığıncağının sərəncamlarını beşyüzlər şurası yerinə yetirirdi, onun üzvü Afinanın 30 yaşına qədər vətəndaşı ola bilərdi;
- yenə də prisyajnılar məhkəməsi fəaliyyət göstərirdi.

Perikl

– Afina siyasi xadimi, məşhur natiq və sərkərdə.

Periklin idarəçiliyi dövründə Afina iqtisadi və mədəni inkişafın zirvəsinə qalxmışdı (Perikl dövrü).

Perikl qəsbkar və təkbəşinə idarəçi deyildi. Onu demokratik qaydada seçirdilər. Hər il, müddəti keçdikdən sonra Perikl sərkərdə öhdəliyini silirdi, əhaliyə öz fəaliyyət nəticələrini təqdim edirdi və yalnız bundan sonra yenidən seçim edilirdi.

E.ə. 451-ci ildə Perikl “Müqəddəs vətəndaşlıq” qanununu qəbul etdi ki, bunun əsasında da:

- Afina vətəndaşlığını ana-atası da afinalı olan şəxslər qəbul edirdilər, əks halda “Afina siyasi hüquqlarını” ala bilməzdilər, uşaq atası tərəfindən doğulduğundan tanınmalı idi ki, vətəndaşlıq ala bilsin;
- Afinalılar müharibədə oğurluğa, borcların ödənilməməsinə, tanrılara hörmətsizliyə görə vətəndaşlıqlarını itirirdilər;
- Afina vətəndaşı torpaq sahibi idi və torpağı özü və ya qulların köməkliyi ilə əkib-becərirdi;
- Gənc afinalının əsas vəzifəsi hərbi xidmət keçmək idi. Hərbi xidmətdən keçdikdən sonra Attikanın bütün tanrılarına qurban gətirməli idi, bun-

dan sonra tamdəyərli vətəndaş olur və 49 yaşına qədər şəhərin müdafiəçi sıralarında dururdu.

Perikl afinalılar üçün hər növ seçki məhdudiyyətini ləğv etdi. O düşünürdü ki, kasıb insan yaxşı dövlət məmuru ola bilməzdi, çünki vəzifəyə seçilən insan ailənin saxlanılmasına deyil, dövlət işlərinin qayğısına qalmalı idi. Bunun üçün Perikl e.ə. 451-ci ildə qəbul edilən qanunla vəzifəli şəxslər üçün maaş təyin etdi. E.ə. IV əsrin əvvəlində maaş nəinki vəzifələrdə, eləcə də “ekkle-siyada” iştirak üçün təyin edildi. Bu da demosun hüquqları və öhdəliklərini çox artırırdı. Qanunun yararsız olduğunda, qanunu tərtib edən məsuliyyət daşıyırdı.

Tarixdə ilk dəfə Afina demokratiya çərçivələrində vətəndaşın əsas mahiyyət xüsusiyyətlərinin təməli qoyuldu: bərabərlik, iştirak və azadlıq.

QRUPLARDA İŞLƏYİN

Solonun və Periklin “tərəfdarları” qruplarına bölünün. Onların keçirdikləri islahatlara əsaslanaraq müzakirə edin:

- Solonun/Periklin keçirdiyi islahatın səbəbləri nə idi?
- Solonun/Periklin keçirdiyi islahatlar demokratiya dəyərlərinin inkişafına necə dəstək verirdi? Konkret olaraq hansı dəyərlərin?
- Solonun/Periklin islahatları nəticəsində vətəndaşlara hansı hüquqlar verilirdi?
- Vətəndaşlara hansı öhdəliklər verilirdi?
- Həmin dövrdə islahatlar vətəndaşın iştirakı səviyyəsinə hansı təsir göstərmişdi? Solonun/Periklin islahatlarının nəticələri nə idi?
- Solon/Perikl öz həyat qaydası ilə hansı örnəyi verirdi?
- Dövlət öz vətəndaşlarına islahat şərtlərində hansı forma ilə qayğı göstərirdi?
- “Afina demokratiyası” terminini qısaca necə xarakterizə edərdiniz?
- Afina demokratiyası və müasir demokratiya arasında hansı ümumi əlamətləri görürsünüz?

Respublika – dövlət idarəetməsinin formalarından biri, bunun üçün də seçki orqanı xarakterikdir.

Roma vətəndaşının geyimi – toqa

Roma qeyri-vətəndaşının geyimi – tunika

Roma vətəndaşlığı

Roma vətəndaşlığı Qədim Romada ali sosial və siyasi status idi. Roma vətəndaşının statusu və anlayışı zamanla bir neçə dəfə dəyişmişdi. İlk dəfə Respublika dövründə Roma sakinlərinin Roma vətəndaşlığı var idi, erkən respublika və kralların dövründə isə (e.ə. 753-e.ə.510-cu illər) köçüb gəlmiş sabinlərin və etruskların.

E.ə. 509-cu ildə Romada monarxiya respublika quruluşu ilə əvəz olundu. İlk öncə, respublika dövründə Romanın yerli sakinlərinin Roma vətəndaşlığı var idi.

Roma vətəndaşının hüquqları:

- Roma vətəndaşları dövlətin siyasi həyatında iştirak edə və magistratlara (icraçı hakimiyyət nümayəndəsi) seçilə bilirdilər;
- vətəndaşın qul kimi satılması və ölümə cəzalandırılması məhkəmə xaricində mümkün deyildi;
- yalnız vətəndaş legionlarda qulluq edə bilirdi;
- yalnız Roma vətəndaşlarının nikahı qanuni hesab edilirdi;
- yalnız vətəndaşların müqavilə bağlamaq hüququ var idi;
- Roma vətəndaşının (kişinin) fərqli geyimi - toqaları var idi, bunu da tunika üstündən geyinirdilər. Yalnız vətəndaşın toqa gəzdirmək hüququ var idi.

İtaliya əhalisinin latın vətəndaşlığı var idi, onların siyasi hüquqları Roma vətəndaşlarına nisbətən məhdud idi (amma qeyri-vətəndaşdan çox hüquqlarla) – bu, vətəndaşlar və qeyri-vətəndaşlar arasında labüd halqa idi. Müttəfiqlər müharibəsi nəticəsində (e.ə. I əsrin əvvəlində) e.ə. 88-ci il qanunu ilə müharibəni dayandıran və silahı yerə atan İtaliya əhalisi vətəndaşlıq əldə etdi. Dövlət qarşısında xüsusi qulluğa görə Roma vətəndaşlığını almaq olardı; azad olmuş qullar da avtomatik olaraq vətəndaşlıq alırdılar.

İmperiya dövründə vətəndaşlar siyasi hüquqlarını rəsmi olaraq itirməsələr də, siyasi qüvvəni təqdim etmirdilər. İmperator Oktavian Avqust (e.ə. 63-cü il - eramızın 14-cü ili) hər cür çalışırdı ki, vətəndaş statusunu yüksəlsin və xüsusilə imtiyazlı etsin, buna görə də qeyri-vətəndaşlar üçün vətəndaşlığın verilməsini çox çətinləşdirirdi.

Vətəndaşlığın romanizasiyası

Qədim Romada vətəndaşlıq imtiyazlı siyasi və hüquqi status idi. O, azad insanlara aid edilirdi, bunların da səs vermək, daşınmaz mülkə sahib olmaq və qanuni nikah bağlamağa tam hüquqları var idi.

Qadınların məhdud vətəndaşlıq formaları var idi. Onların səs vermək hüququ və ya dövlət vəzifəsini qəbul etmək, ədalətli məhkəmə və miqrasiya zamanı vətəndaşlığı qoruyub saxlamaq hüquqları yox idi.

Müttəfiqlər üçün və zəbt edilmiş ərazilərin sakinlərinə vətəndaşlıq romanizasiya vasitəsilə verilirdi. Bu, Roma nailiyyətinin bünövrəsini qoyan siyasi vasitələr arasında ən effektiv idi.

Xüsusi diqqəti Roma imperatoru Karakallanın edikti (fərmanı) cəlb edir. O, eramızdan əvvəl 212-ci ildə dərc edilmişdi və bunda Roma İmperiyasında bütün azad insanlara Roma vətəndaşlığının verilməsi elan edilirdi. Fərmanın verilməsinin əsas səbəbi ondan ibarət idi ki, İmperator istəyirdi:

- bütün tabedə olanlar vergi sisteminə aid edilsinlər;
- hərbi qulluqçuların sayını artırsın (buna qədər orduda yalnız Roma vətəndaşları qulluq edə bilərdilər).

Roma hərbi diplomları

Hazırda bir neçə ölkədə hərbi xidmət vasitəsilə vətəndaşlıq almaq olar. Bu, Qədim Romada mövcud qanuna çox bənzəyir və bu da hərbi diplomların verilməsini nəzərdə tuturdu. Hərbi diplomlar təsdiq edirdilər ki, sahibləri vicdanla hərbi xidmət keçmiş və Roma hərbi qüvvələrindən azad edilmiş və imperatordan hərbi xidmətin mükafatı şəklində vətəndaşlıq almışdılar.

Birinci məşhur diplom e.ə. 52-ci ilə təsadüf edilir. O, İmperator tərəfindən verilir və 25 il ərzində hərbi xidmət keçmiş (donanmada – 26 il) vətəndaşlığı olmayan şəxslərə Roma vətəndaşlığının verilməsi bir qaydaya çevrildi.

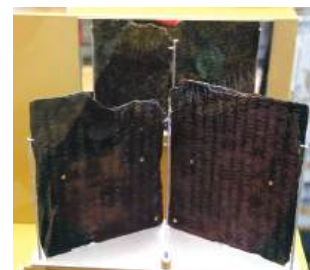

Romanizasiya –

Qədim Romanın Roma mədəniyyətinin və əsas dil elementlərinin birinci əsrlərdə Qərbi Avropa xalqları tərəfindən könüllü və ya məcburi mənimsənilməsi.

Roma İmperatoru Karakalla
(186-217-ci illər)

Hərbi diplomun nümunəsi

Romalılar az səyahət edirdilər, amma şəhərlər arasında gediş-gəliş adi hal hesab edilirdi. Qədim Romada şəxsiyyətin kimliyini təsdiq edən ən məşhur sənəd vətəndaşlığı təsdiqləyən sənəd idi. Bunları sırasıyla insanlara verirdilər.

BU, MARAQLIDIR

„Mən Roma vətəndaşıyam!” – bu sözləri Roma İmperiyasının hər hansı bir bölgəsində insanlar belə bir ümidlə söyləyirdilər ki, onların hüquqlarına hörmətlə yanaşılsın, onların hüquqlarını tapdalayanlar isə cəzalandırılsınlar.

Roma vətəndaşlığı ciddi məsuliyyətləri (yəni – vətəndaş hüquqları) nəzərdə tuturdu: orduda xidməti; vergilərin ödənilməsini; seçkilərdə iştirakı və seçim hüququnu; İmperiya tərəfindən himayədarlığı (şəxsi hüquqları) – bunların arasında ən birincisi isə – ədalətli məhkəmə hüququ idi! Roma vətəndaşı harada yerləşməsindən asılı olmayaraq, kim onu həbs etsəydi də, ona qarşı irəli sürülən ittihamlar nə qədər ağır olsaydı, onun azad məhkəmə tələb etmək hüququ var idi. Əks halda, vətəndaşın hüququnu pozan şəxs Roma qanunu ilə ciddi mühakimə olunacaqdı.

Roma vətəndaşını xəyanət üçün ölümə cəzalandırmaq olardı, amma bu maddə ilə onun mühakimə edilməsi yalnız Romada olmalı idi. Roma vətəndaşı üçün həyat hüququ bu qədər ciddi təmin edilmirdi, necə ki ədalətli məhkəmə hüququ!

Vətəndaşın tələb etdiyi məhkəmənin ona qarşı hökm çıxarmadığı halda, azad Roma vətəndaşının azadlığını məhkəmədən başqa heç nə məhdudlaşdırma bilməzdi, – nə magistrat (dövlət vəzifəsi), nə Romaya təbə çarlıqların və ərazilərin yerli qəsbkarları, nə borclular. Buna görə də, ona qarşı qanunsuz yanaşıldığı halda, hər hansı bir Roma vətəndaşı dərhal ucadan bu sehrli sözləri söyləyirdi – „Civis Romanus Sum!” („Mən Roma vətəndaşıyam!”) – və bunu eşidəndə hər hansı bir qəsbkar və təcavüzkar bilirdi ki, onun zorakılığına qarşı qadir imperiya ədaləti durur.

Orta Əsrlər (V-XVI əsrlər)

Orta əsrlərdə insan hüquqları və vətəndaşlıqla bağlı məsələlərin aktivləşdirilməsi XII əsrdən müşahidə olunur. Böyük Azadlıq Xartiyası xüsusilə diqqətəlayiqdir. O, 1215-ci il variantına əsasən 63 maddədən ibarət idi və ödənişlər, məhkəmə, kilsə, şəhərlər və tacirlər, miras hüququ və himayədarlıq məsələlərini əhatə edirdi;

eləcə də pulu borc verənə və borc götürənə məbləğin borc verilməsi/borc limitləri və məsuliyyətini təsis edirdi. Digər bəndlərlə birlikdə Böyük Azadlıqlar Xartiyası nəzərdə tuturdu:

- Zəngin dul qadınların və zəngin varislərin (qadınların) mülkünün knyazlıq/ölmüş ərinin qohumları tərəfindən onların mülkünün özbaşına nəzarətdən (məsələn, dul qaldıqdan sonra qadın ər evini tərk edə bilməzdi, bununla o, dərhal və problemsiz nikah payını/mirası qəbul edə bilərdi) müdafiəsini;
- Eləcə də nikahda razılıq hüququnun müdafiəsini, yəni qadının tam müstəqilliyini ki, istədiyi şəxslə evlənsin. Orta əsrlər üçün tabeçilik xarakterik idi, ali hakimiyyət və əhali arasında ünsiyyət forması kimi. Yalnız böyük şəhərlərdə vətəndaş statusu mövcud idi.

Yeni dövr (XVI-XX əsrlər)

Yeni dövrün inqilabının nailiyyəti hər bir kateqoriyanın əhalisinin azad edilməsi və bərabərliyin elan edilməsi idi. Vətəndaşlıq ideyasının gerçəkləşdirilməsi milli dövlətlər çərçivəsində başladı. Əgər əvvəllər siyasi iştirak bütün qadınlar və kifayət qədər mülkü olmayan bütün kişilər üçün qadağan edilirdisə, yeni dövrün sonunda kişilər mülki hüquqların tam spektrini əldə etdilər.

Müasir dövr (1918-ci ildən bu günə qədər)

Müasir dövrdə siyasi iştirak hüququnu qadınlar da əldə etdilər və milli dövlət hədudlarında vətəndaşlıq bütün həddi-bülüğa çatmış yerli sakinlər üçün əlçatan oldu. Belə ki, vətəndaşlıq hüququ xaricilərə deyil, yerli əhaliyə verilirdi. Bununla yanaşı, sosial hüquqlar xüsusi inkişaf etmişdirlər və bunlar da vətəndaşlara xilas olmaq və təhlükəsizlik üçün narahat olmamaq imkanını verirdilər.

Roma İlahi İmperiyasında 1781-ci ildə qəbul edilmiş ölçü təhkimlilərə (feodalizm dövründə - kəndlilərə) hərəkət azadlığını verirdi. Buna baxmayaraq, zəif inkişaf etmiş nəqliyyat infrastrukturunu insanlara dünya ətrafında səyahətdə mane olmurdu. 1918-ci ilə qədər belə davam etsə də, I Dünya Müharibəsi başa çatdıqdan sonra səyahət səs-küyü başlandı. Səs-küyün səbəbi yeni dəmir yolları idi, bunun ardınca pasportların yaranma tələbi ortaya çıxdı. Buna qədər pasport və ya viza səyahət zamanı lazım deyildi. Sonralar şəxsin yerdəyişmə və həyat hüququ Avropa İttifaqında Avropa İttifaqı vətəndaşlığının özəyi oldu və bu da 1992-ci ildə Maastrix müqaviləsi ilə təyin edildi. Hal-hazırda bütün könüllülər Avropa İttifaqı ölkələrinə sərmayələr yatırmaqla, Maltada və ya Kiprdə pasportu rəsmiləşdirməklə Avropa İttifaqının vətəndaşlığını ala bilirlər.

İNSAN HÜQUQLARININ TARİXİ

MÜZAKİRƏ EDİN

- Dünya və Gürcüstan tarixindən insan hüquqlarına aid abidələri yadınıza salın;
- Sözügedən abidələr arasında paralellər çəkin. Onların arasında oxşarlıq və fərqləri tapmağa çalışın;
- Əsas tələbi hüquqların tanınmasına və ya qorunmasına aid olan tarixi hadisələri (üsyamları, qiyamları və s.) yadınıza salın;
- İnsan hüquqlarının tanınması baxımından oxşar hadisələrin (üsyar, nümayiş, mitinq, qiyam və s.) əhəmiyyətini müzakirə edin.

İnsan hüquqları qədim mədəni və dini ənənələrə istinad edir. Bəşər tarixini nəzərə almaqla nəticə çıxara bilərik ki, insan hüquqları hər hansı bir əsrin nailiyyəti deyil. İnsan ailədə, cəmiyyətdə, dövlətdə müxtəlif tarixi dövrdə hüquqları əldə etməyə çalışırdı. E.ə. 2000-ci ildə Babildə çar “Hammurapi qanunları” kimi tanınan sənədi yaratdı. Bu, onun ilk yazılı hüquqi sənədi idi və söz verirdi ki, “ədalət bütün çarlıqda hökm sürəcəkdi, qəddarlığı və zorakılığı məhv edəcək, güclülərə zəifləri qısınmaq hüququ verməyəcəkdi... Ölkəni maarifləndirəcək və insanların firavanlığına qayğı göstərəcəkdi.”

Dini kitablarda təsvir edilən əxlaq qaydaları və göstərişləri insan hüquqlarının əsası hesab edilir. Dini qaynaqlardan xüsusilə “İncil” və “Quran” diqqətəlayiqdir. Bu gün də bəzi islam dövlətlərində şəriət məhkəməsi tətbiq edilir.

Yayılmış elmi nəzərlərə əsasən, insan hüquqları, müasir anlayışda, ilk dəfə İngiltərədə 1215-ci ildə “Böyük Azadlıqlar Xartiyasında” formalaşmışdı. Bu sənəd qanun qarşısında bərabərliyi, mülkiyyət hüquqlarını və dini azadlıq məsələlərini əhatə edirdi, amma bu hüquqlar yalnız zadəganlar arasında yayılırdı. İnsan hüquqlarının inkişafının növbəti mühüm mərhələsi kimi İngiltərədə qəbul edilmiş iki sənəd hesab edilirdi. Act of Habeas Corpus (1679-cu il) və Hüquqlar haqqında Bill (1689-cu il).

Əsas hüquqları tanıyan birinci tam sənəd kimi, 1776-cı ildə qəbul edilmiş Virciniya Hüquqlar Bəyannaməsi hesab edilir. O, mətbuat azadlığı kimi yeni hüquqdan ibarət idi.

İnsan hüquqlarını tanıyan ən məşhur sənəd kimi, Fransa inqilabından sonra 1789-cu ildə qəbul edilmiş “İnsan və vətəndaşın hüquqlarının bəyannaməsi” hesab edilir. O, bu günə qədər qüvvədə olan demək olar ki, bütün əsas hüquqları əhatə edirdi. Eləcə də Amerika Birləşmiş Ştatlarının Bəyannaməsi və Hüquqlar Haqqında Billi qeyd etmək lazımdır.

BU, MARAQLIDIR

İngiltərədə Habeas Corpus-un yaradılmasına bir neçə səs-küylü hadisə səbəb oldu, o cümlədən 1621-ci ildə Londonda baş vermiş fakt. İngilis zadəganlarının dairəsində məşhur qadın Alisa Robinsonun evində izdihamlı ziyafət keçirildi. Səs-küyə görə polislər qadının evinə gəlib, ev sahibəsindən və qonaqlardan sakitləşməyi və ziyafəti sakit keçirməyi xahiş etdilər. Ev sahibəsi polisləri nalayiq sözlərlə təhqir etdiyinə görə, onu yaxalayıb həbsxanaya yerləşdirdilər. Alisa Robinson həbs edildiyindən yalnız iki həftədən sonra məhkəməyə təqdim edildi. Məhz məhkəmə prosesində qadına qarşı amansız yanaşma faktı məlum oldu. Özəlliklə də, həbsxanada olduğu müddətdə ona yalnız çörək və su verdiyi məlum oldu, birbaşa nəm torpaqda yatırmış və bir dəfə soyundurularaq 50 şallaq vurulmuşdu. Belə bir amansız yanaşma cəmiyyəti sarsıtdı, xüsusilə də məhkəmənin Alisa Robinsonun hamilə olduğunu təyin etdiyində. Məhkəmə Robinsonu günahsız tanıdı. Order xaricində özəl mülkiyyətə keçdiyinə və insanı yaxaladığına görə, polisi həbsxanaya yerləşdirdilər.

İkinci Dünya Müharibəsindən sonra, 1948-ci ilin dekabrın 10-da, Birləşmiş Millətlər Təşkilatına üzv ölkələr “İnsan Hüquqlarının Ümumi Bəyannaməsini” yaratdılar. Bəyannamə hüquqları elan edir və tanıyır və dövlətlərin bu hüquqları mühafizə etməsi öhdəliyini olması üçün 1966-cı ildə Birləşmiş Millətlər Təşkilatının üzvləri iki beynəlxalq pakta imza atdılar: mülki və siyasi hüquqlar haqqında beynəlxalq pakta; iqtisadi, sosial və mədəni hüquqlar haqqında beynəlxalq pakta.

Eləcə də Avropa Şurasının 1950-ci ilin “İnsan Hüquqları və Əsas Azadlıqların Müdafiəsi haqqında” Konvensiya və 1961-ci ilin Avropa Sosial Xartiyası diqqətəlayiqdir. Sözügedən sənədlər sonralar insan hüquqlarını təsdiq edən bir çox mühüm sənədlərin əsasını qoymuşlar. Hal-hazırda bütün demokratik dövlətlərin konstitusiyaları insanın əsas hüquqlarını tanıyır və təmin edir. Eləcə də bunların mühafizəsinin həm beynəlxalq, həm də milli mexanizmləri güclənir.

Vətəndaşlığın müsadirə edilməsi dünyanın alınmasına bərabərdir; bu, cəngəlliklərə qayıdışı bildirir, mağara sakini və ya vəhşi kimi... Heç nəyi olmayan insan öz kimliyindən əlavə başqa insanlara ona şəxsiyyət kimi yanaşmaq imkanını verən bütün hüquqlarını itirir.... Onlar heç bir iz buraxmadan, cəmiyyətə heç bir töhfə vermədən yaşayıb ölə bilərlər.

*Hana Arendt,
"Totalitarizm
başlanğıcları".*

MÜZAKİRƏ EDİN

Bu, vətəndaşlıq xaricində əhvalatın davamının mümkün variantlarını necə təsəvvür edirsiniz? Elenenin əhvalatını davam etdirin.

- Nəzərə alın ki, Yunanıstan Avropa İttifaqı ölkəsidir və orada vizasız rejim qüvvədədir. Yadınıza salın ki, vizasız rejim nəyi nəzərdə tutur?
- Nə üçün Elene belə şərtlərdə Avropa İttifaqı ölkəsinə qeyri-leqal gəlməli oldu?
- Elene üçün trafikinq təhlükəsi varmı və ya yox?
- Bu əhvalatdan irəli gələrək, hansı nəticəni çıxara bilərik?
- Elenenin əhvalatını davam etdirin. Sizcə, Elenenin həyatı sonralar necə davam edəcəkdi?
- Başqa, fərqli analogi əhvalatlar yadınıza düşmür ki? Orada hadisələr necə inkişaf edirdi? Trafikinq problemi yalnız bizim vətəndaşları narahat edir?
- Trafikinq hansı növ cinayətə aiddir?

Elenenin tarixi

Madonna adlı bir nəfər Eleneyə Afinaya (Yunanıstana) getməyi, orada ailədə uşağa baxmağı və ayda 800 avroluq maaş təklif edirdi. Bunun əvəzində isə əvvəlcədən ondan 300 avro götürmüşdü. Sözləşməyə əsasən, Madonna Eleneni başqa qadınlarla birlikdə Türkiyəyə gətirib tanış kişiylə təhvil verdi. Kişi onları gecə düşəndə Yunanıstan sərhədindən keçirdi.

Afinaya gələn Eleneyə kişi başa saldı ki, dayə işləyəcəyi ailə artıq işçi götürmüşdür. Bunun əvəzinə ona tanışlarının ailəsini təklif etdi ki, Salonikiyə gedib orada işə başlasın. Elene Madonna ilə əlaqə saxlayıb vəziyyəti izah etdi. Madonna təsdiq etdi ki, Salonikiyə gedə bilərdi. Salonikiyə gedən Eleneni heç kim qarşılamadı. O, Madonna ilə telefonla əlaqə saxlamağa çalışsa da, nəticə verə bilmədi.

Biz, vətəndaşlar, adətən, vətəndaşlığın bizə verdiyi hüquq-vəzifələrlə faydalanırıq. Hər bir vətəndaş övladını məktəbə qoya, xəstələndiyi halda tibbi yardım ala, işlə təmin olunma haqqında ərizə verə və hakimiyyətdə nümayəndəsini seçə bilər. Biz hiss edirik ki, yaşadığımız ölkədə yerimiz var;

hiss edirik ki, ailəmizdən, kəndimizdən və ya şəhərimizdən daha böyük cəmiyyətə aidik.

Amma vətəndaşlığı olmayan insan necə yaşayır, yəni vətəndaşlığı olmayan kəs şəxsiyyətdirmi? Yaşadığı ölkədə vətəndaşlığı olmayan şəxsin seçkilərdə iştirak etmək hüququ yoxdur; vizanı almaq üçün ərizə vermək və ya nikahı qeydiyyatdan keçirmək hüququ yoxdur. Bəzi hallarda vətəndaşlığı olmayan və mənsub olduğu və ya keçmişdə yaşadığı ölkədən kənarda yerləşən şəxsi uzun müddətə həbs edə bilirlər, əgər ölkə onun geri qaytarılmasına imtina edərsə. Bir çox hallarda, öz ölkələri ilə hüquqi əlaqəni təsdiq edə bilməyən şəxslərə təhsil, tibbi yardım və işlə təmin olunma hüquqları kimi təməli hüquqlardan imtina edirlər.

“Hər bir insanın vətəndaşlıq hüququ var. Heç kimin özbaşına vətəndaşlığa xitam verməyə və ya vətəndaşlığını dəyişməyə hüququ yoxdur”.

1948-ci ilin İnsan Hüquqlarının Ümumi Bəyannaməsi, 15-ci maddə

Optasiya –

vətəndaşlığın seçim hüququ, bu da adətən, bir dövlətdən ikinci dövlətin tərkibinə keçmiş ərazidə yaşayan əhaliyə verilir.

Dövlətlə əlaqə doğruluşdan qurula bilər və ya vətəndaşlığı qəbul etməklə. Gürcüstan vətəndaşlarının əksəriyyəti bu statusu doğrulduqlarından qəbul edirlər.

Gürcüstan vətəndaşlığının qəbulu əsasları

doğuluşdan

naturalizasiya ilə

vətəndaşlığı bərpa etməklə

başqa əsaslarla:
• övladlığa götürmə;
• **optasiya**

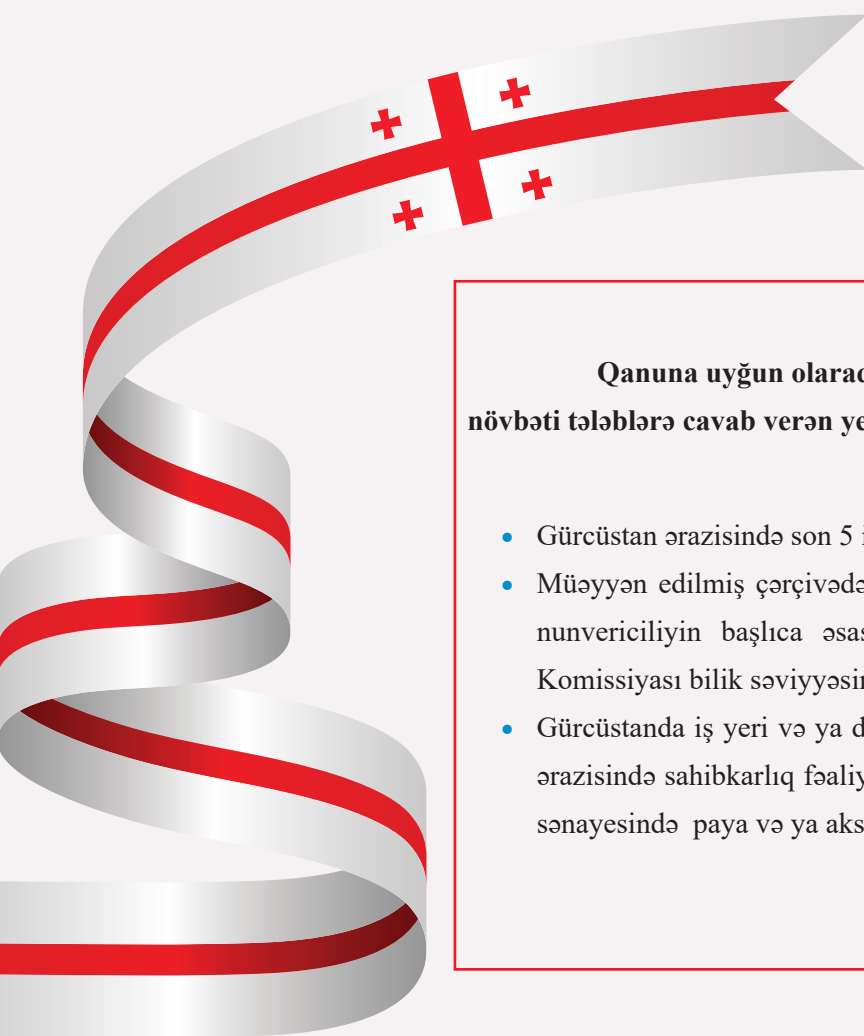
Vətəndaşlığı qəbul etmək üçün müəyyən şərtlər təsis edilir. Vətəndaşlıq məsələsi vətəndaşlıq haqqında Gürcüstanın Ali Qanunu ilə müəyyən edilir.

DOĞULUŞDAN GÜRCÜSTAN VƏTƏNDAŞLIĞI

Gürcüstan vətəndaşlığını doğuluşdan əldə edir:

- Doğulduğu məqamda valideynlərindən biri Gürcüstan vətəndaşı olan şəxs;
- Gürcüstan ərazisində surroqasiya ilə (surroqasiya proqramı zamanı surroqat ana körpəni bətnində daşıyır və bioloji valideyn üçün uşaq dünyaya gətirir) mayalanma nəticəsində doğulmuş şəxs, əgər onun valideynlərinin vətəndaş olduqları ölkə həmin uşağı öz vətəndaşı hesab etmirsə;
- Gürcüstanda statusu olan vətəndaşlığı olmayan şəxslərin Gürcüstan ərazisində dünyaya gətirdikləri şəxs;
- Valideynlərindən biri Gürcüstanda statusu olan vətəndaşlığı olmayan şəxsin Gürcüstan ərazisində dünyaya gətirdiyi şəxs.

**Qanuna uyğun olaraq, Gürcüstan vətəndaşı kimi,
növbəti tələblərə cavab verən yetkinlik yaşına çatmış şəxs qəbul edilir:**

- Gürcüstan ərazisində son 5 il ərzində daim yaşayır;
- Müəyyən edilmiş çərçivədə rəsmi dili, Gürcüstan tarixini və qanunvericiliyin başlıca əsaslarını bilir (Vətəndaşlıq Məsələləri Komissiyası bilik səviyyəsini qiymətləndirir);
- Gürcüstanda iş yeri və ya daşınmaz əmlakı var, yaxud Gürcüstan ərazisində sahibkarlıq fəaliyyətini həyata keçirir, və ya Gürcüstan sənayesində paya və ya aksiyalara sahibdir.

Doğulduğundan Gürcüstan vətəndaşlığını əldə edə bilməyən yetkinlik yaşına çatmamış şəxsin valideynlərindən biri Gürcüstan vətəndaşı olduğu halda, ona Gürcüstan vətəndaşlığı adı qayda ilə verilir.

Gürcüstan vətəndaşı tərəfindən övladlığa götürülmüş yetkinlik yaşına çatmamış şəxsə Gürcüstan vətəndaşlığı adı qayda ilə verilir.

Gürcüstan ərazisində doğulmuş qaçqın statusuna malik və ya Gürcüstanda statusu olan vətəndaşlığı olmayan yetkinlik yaşına çatmamış şəxs Gürcüstanda 5 il ərzində yaşayırsa, ona adı qayda ilə Gürcüstan vətəndaşlığı verilir.

Vətəndaşlığın bərpaası

Gürcüstan vətəndaşlığı dayandırıldığı təqdirdə, bərpa qaydası ilə verilir:

- vətəndaşlıqdan çıxma nəticəsində;
- qanunsuz olaraq;
- valideynlərin seçimi nəticəsində

Valideynin/valideynlərin seçimi nəticəsində Gürcüstan vətəndaşlığının dayandırılması əsası ilə, şəxsin Gürcüstan vətəndaşlığı yetkinlik yaşına çatdığı təqdirdə bərpa edilə bilər.

Vətəndaşlıq məsələləri üzrə komissiya dövlət dilinin bilik səviyyəsinin təyin edilən çərçivələrlə uyğunluğunu qiymətləndirir (qeyri-qanuni olaraq vətəndaşlığın dayandırılması əsasında bərpa qaydası ilə Gürcüstan vətəndaşlığının verildiyi halda imtahan vermək tələb olunmur).

Maraqlı şəxs Gürcüstan vətəndaşlığının verilməsi məsələsi ilə bağlı kimə müraciət etməlidir?

Şəxs Gürcüstan vətəndaşlığının verilməsi məsələsi ilə bağlı Ədliyyə Evinə və ya müvafiq ərazi xidmətinə müraciət edə bilər.

Yetkinlik yaşına çatmayanın və ya dəstək qəbul edən şəxsin vətəndaşlıq məsələsinə onların qanuni nümayəndələrinin ərizəsi əsasında baxılır.

14-dən 18 yaşına qədər yetkinlik yaşına çatmayan şəxsin vətəndaşlıq məsələsi üzrə qanuni nümayəndə tərəfindən təqdim edilən ərizəyə yetkinlik yaşına çatmayanın və ikinci valideynin (olduğu halda) yazılı razılığı əlavə edilir. Yetkinlik yaşına çatmayan şəxsi dəstək qəbul edən şəxsdirsə, o halda onun yazılı razılığı tələb edilmir.

Gürcüstanın hüduqları kənarında olduğı halda, şəxs xaricdə Gürcüstanın müvafiq diplomatik nümayəndəliyinə və ya konsulluğa müraciət edə bilər.

MÜZAKİRƏ EDİN

Dövlət xarici ölkə vətəndaşlarının və vətəndaşlıqları olmayan şəxslərin siyasi fəaliyyətini məhdudlaşdırıa bilər.

- Siyasi fəaliyyət hüququnun həyata keçirilməsi ilə bağlı xarici ölkə vətəndaşları və vətəndaşlıqları olmayan şəxslər üçün təsis edilən məhdudiyyəti nə dərəcədə ədalətli hesab edirsiniz?
- Hansı halda bu şəxslərin siyasi fəaliyyətini məhdudlaşdırmaq lazım gələ bilər?

? Vətəndaşlığın verilməsinin istisna halları mövcuddurmu?

Gürcüstan Prezidentinin, ayrı-ayrı hallarda, nəzərdə tutulmuş şərtlərə riayət etmədən şəxsə Gürcüstan vətəndaşlığını vermək hüququ var, əgər:

- Gürcüstan və bəşəriyyət qarşısında öz elmi, ictimai işi ilə xüsusi qulluq göstərmiş və ya Gürcüstanın maraqlandığı peşəyə və ixtisasa malikdir;
- və ya onun üçün Gürcüstan vətəndaşlığını qəbul etmək dövlət maraqlarından irəli gəlir.

Dövlət maraqları

- Başqa ölkənin vətəndaşı Gürcüstanı özünün vətəni hesab edir və o, yaxud da onun ulu babası: a) Gürcüstanın işğal olunmuş ərazisində yaşayan və ya Gürcüstan ərazisindən didərgin düşmüş şəxsdir; b) siyasi fikirlərə və ya ağır sosial-iqtisadi şəraitə görə müxtəlif vaxtlarda emiqrasiya edən şəxsdir;
- Gürcüstanın dövlət iqtisadiyyatının inkişafına əhəmiyyətli töhfə verən və ya vermiş başqa ölkənin vətəndaşı sərmaye yatırır və ya yatırmışdır;
- Başqa ölkənin vətəndaşı idman, elm və ya incəsənət sahəsində uğurla fəaliyyət göstərir və Gürcüstan adından fəaliyyətini davam etdirmək istəyir.

Vətəndaşlıqdan könüllü imtina etmək

3. Vətəndaşlığın xitam verilməsinə yol verilmir.
4. Gürcüstan vətəndaşının Gürcüstandan qovulmasına yol verilmir.
5. Gürcüstan vətəndaşının başqa dövlətə verilməsinə yol verilmir, yalnız Beynəlxalq müqavilə ilə nəzərdə tutulmuş hallardan başqa. Vətəndaşın verilməsi haqqında qərar məhkəmədə şikayətləndirilə bilər.

Gürcüstan Konstitusiyası, Maddə 32

Vətəndaşlıqdan könüllü imtina etmək və eləcə də onu itirmək olar. Amma şəxs vətəndaşlıqdan imtina edilməsinin icraatında növbəti səbəblərə görə rədd cavabı ala bilər:

- Dövlət qarşısında vəzifələrinin yerinə yetirilməməsi;
- Hərbi öhdəliklərin yerinə yetirilməməsi halı;
- Əgər təqsirləndirilən şəxs qismində cinayət məsuliyyətinə cəlb edilməmişdirsə və ya ona qarşı icraya təbə olan məhkəmə hökmü varsa.

Şəxs Gürcüstan vətəndaşı kimi qəbul edilmir, əgər:

- sülhə və insanlığa qarşı beynəlxalq cinayət törətmişdirsə;
- Gürcüstan qanunvericiliyi ilə nəzərdə tutulmuş dövlət cinayətinin törədilməsində iştirak etmişdirsə;
- dövlət və ya ictimai təhlükəsizliyin asayiş maraqlarından irəli gələrək, Gürcüstan vətəndaşı kimi qəbul edilməsi məqsədəuyğun deyilsə.

Gürcüstan vətəndaşlığının itirilməsi

Şəxs Gürcüstan vətəndaşlığını itirir, əgər o:

- başqa dövlətin vətəndaşlığını əldə edirsə, “Gürcüstan vətəndaşlığı haqqında” Gürcüstanın Ali Qanununun vətəndaşlıq haqqında 211-ci maddəsi ilə nəzərdə tutulmuş haldan başqa;
- Gürcüstan vətəndaşlığının saxta sənədlərin təqdim edilməsi yolu ilə əldə edilməsi təsdiq edilirsə;
- Gürcüstanın aidiyyatı qurumlarının icazəsi xaricində başqa dövlət hərbi xidmətində, polisə və ya təhlükəsizlik xidmətində qulluq edirsə.

Vətəndaşlıqdan çıxış məsələsinə baxılması üçün birbaşa Gürcüstan Prezidentinə göndərilən yazılı ərizə və müvafiq sənədlər lazımdır.

Vətəndaşlıq məsələləri ilə bağlı onlayn xidmətlərdən növbəti internet səhifəsinin vasitəsilə faydalanmaq olar
www.sda.gov.ge

İkili vətəndaşlıq

Gürcüstan vətəndaşı başqa ölkənin vətəndaşlığını əldə etdiyi halda, sözügedən dövlətin vətəndaşlığını əldə edəne qədər, Gürcüstan dövlətindən Gürcüstan vətəndaşlığının qorunub saxlanılması haqqında razılıq əldə etdikdə, Gürcüstan vətəndaşlığını qoruyub saxlayır.

Başqa ölkənin vətəndaşlığını əldə etdiyi halda, Gürcüstan vətəndaşının Gürcüstanla əlaqəsi inandırıcı hesab edildiyində, Gürcüstan vətəndaşlığının qorunub saxlanılmasına razılıq verilir. Gürcüstan vətəndaşlığı ilə yanaşı, dünyaya gəlişi ilə başqa dövlətin vətəndaşlığını əldə edən yetkinlik yaşına çatmamış şəxsin Gürcüstan vətəndaşlığı doğrulduğundan 18 yaşına çatana qədər saxlanılır. Sözügedən müddətdə, yetkinlik yaşına çatmamış üçün vətəndaşlığın saxlanılmasına dair ərizənin təqdim edilmədiyi halda, onun Gürcüstan vətəndaşlığı dayandırılır. Yetkinlik yaşına çatmamış şəxsin Gürcüstan vətəndaşlığının saxlanılması valideynlərin və ya qanuni nümayəndənin ərizəsi əsasında mümkündür. Valideynlərdən birinin ərizəsinin təqdim edildiyi halda, yetkinlik yaşına çatmayanın Gürcüstan vətəndaşlığının saxlanılması ikinci valideynin razılığı əsasında mümkündür.

MÜZAKİRƏ EDİN

Sizcə, aşağıda sadalanan hüquqlardan:

- hansı hüquqlarla yalnız Gürcüstan vətəndaşı faydalanır?
- hansı hüquqlarla həm Gürcüstan vətəndaşı, eləcə də Gürcüstanda yaşayan/yerləşən vətəndaşlığı olmayan şəxs və ya xarici ölkə vətəndaşı faydalanır?

Seçkilərdə, referendumda səs vermək hüququ	Evlənmək hüququ
Dövlət vəzifəsinə seçilmək və ya təyin edilmək hüququ	Gürcüstanda biznes fəaliyyəti göstərmək hüququ
Əmlak hüququ	Partiya üzvü olmaq və ya siyasi fəaliyyət göstərmək hüququ
Təhsil hüququ	Ölkəyə giriş və ölkədən çıxış hüququ
Hüquq-mühafizə orqanlarının vasitəsilə hüquqlarının mühafizəsi	Sağlamlığın mühafizəsi hüququ

BU, MARAQLIDIR

Bir neçə vətəndaşlığının olmasında maraqlı olan kimdir?

Bir çox hallarda, biznes nümayəndələri, estrada və kino ulduzları bir neçə vətəndaşlığın olmasında maraqlıdırlar. Konkret dövlətin vətəndaşları haqqında danışdıqda, investisiya üçün pasportun alınması proqramları Yaxın Şərq, Çin, Rusiya, Ukrayna və Hindistan ölkələrinin zəngin şəxsləri arasında məşhurdur.

Elə bir hallar da var ki, dünyanın ən inkişaf etmiş ölkələrinin vətəndaşları vətəndaşlıqlarını dəyişmək istəyirlər. Məsələn, Eduardo Severin (Facebook-un həmsahibi) və Tina Turner (ABŞ estrada ulduzu) Sinqapur və İsveçrənin xeyrinə Amerika pasportundan imtina etmişlər.

Fransız aktyoru Jerar Depardiyenin tarixçəsi də səs-küyə səbəb olmuşdu. O, fransız pasportunu rus pasportuna dəyişmişdi. Məşhur sənayeçi Con Fredriksen isə indi Kipr vətəndaşıdır, halbuki Norveçdə doğulmuşdur.

TAPŞIRIQ

Aşağıda verilən faydalı resurslar materialları ilə tanış olun (elektron ünvanlarda):

- Ölkəmizin həyatında etnik azlıqların rolu haqqında fikirləşin və analiz edin;
- Hər hansı bir əhvalatı seçin və “O, Gürcüstan vətəndaşıdır!” başlığı altında prezentasiya hazırlayın.

FAYDALI RESURLAR

- ▶ Rəngarəngliyin növləri – qaraçılar <https://bit.ly/3IUUqlw>
- ▶ Rəngarəngliyin növləri – Gürcüstanda etnik ermənilər <https://bit.ly/3tR7RoQ>
- ▶ Gürcüstanda yəhudilər <https://bit.ly/373C0Za>
- ▶ Mənəvi qohumlar– rəngarənglik növləri <https://bit.ly/3qQKS1r>
- ▶ Həmvətənlərimiz etnik azərbaycanlılar haqqında nəyi bilməliyik: <https://bit.ly/3DnXNa0>

CÜTLÜKLƏRDƏ İŞLƏYİN

- Gürcüstan Konstitusiyasında verilən insan hüquqları siyahısını yadınıza salın (Bax, Əlavə 1, səh.152-158).
- Həyatınızın son iki gününü təsvir edin. Bu vaxt ərzində hansı hüquqlardan istifadə etməli və öhdəliyi yerinə yetirməli olmusunuz?
- Hansı hüquqdan faydalana bilməmişiniz və hansı öhdəliyi yerinə yetirməmişiniz/yetirə bilməmişiniz?

Şəxsi hüquqlarımızı bilməklə bizə imkan verilir ki, vicdanla yaşayaq və hərəkət edək.

*Georq Lixtenburq.
Alman yazıçısı*

QRUPLARDA İŞLƏYİN

Bir çox dövlətlər öz təməli qanunvericiliklərində və konstitusiyalarında BMT-nin insan hüquqları bəyannaməsini və ya onun müddəalarını sitat gətirir, onun prinsipləri bir çox paktların, konvensiyanın və müqavilənin əsasıdır, göstərilən səylərə baxmayaraq, insan hüquqlarının pozulması problemi yenə də qalır.

- Konkret halda hansı hüquqlar pozulur?
- Yerli hakimiyyət vəziyyətin qəhrəmanlarına necə yardım edə bilər?
- Qlobal cəmiyyət vəziyyətin qəhrəmanlarına necə yardım edə bilər?
- Siz onlara necə kömək edə bilərsiniz? Gürcüstan Konstitusiyasından istifadə edin;
- Dünyanın bütün guşələrində sabit inkişafın hansı məqsədi/məqsədləri Lazarenin köməyinə qulluq edir?

VƏZİYYƏT 1

Lazare, küçə uşağı

Mənim adım Lazaredir, 13 yaşı var, evsiz-eşiksizəm. Valideynlərimi çoxdandır görməmişəm. Bilirəm ki, anam başqa ölkəyə köçüb gedib. Atam buradan çox uzaqda yaşayır, onun yanına getmək istəyirəm, avtobus biletinə pul göndərməyi xahiş etsəm də, bu günə qədər gözləyirəm, amma cavab yoxdur. İndi mənim evim küçədir. Bəzən iş tapıram. Əvvəllər tullantıları çeşidlərə ayırırdım və bir alverçiyə aparırdım. İndi bu işin başını buraxdım, çünki ciddi infeksiya xəstəliyini keçirdim və həkim məni xəbərdar etdi ki, zibil qutularına yaxınlaşmayım. Sonra az müddətə mağazada işləməyə başladım, dəniz sahilində dondurma

satırdım. Amma bu işdə pul tapa bilmədim, çünki mağazanın sahib-karı yeməyə və sahildəki kiçik evdə gecələməyə görə pulu tuturdu. İş ağır və xoşagəlməz idi. Dondurma qutusu dolu olanda, çox ağır olur. Mən də saatlarla bu qədər yüklə sahildə, tez-tez qızmar günəş altında gəzirdim və camaata dondurma təklif edirdim. Elə günlər var idi ki, bir dondurma da sata bilmirdim.

Mən sağ qaldığım üçün xoşbəxtəm. Dostlarım zibil qutusunda tullantıları çeşidlərə ayırır, tez-tez xəstələnirlər. Onlardan biri yaxın günlərdə quyuya düşüb öldü. Çoxlarımız 10-12 saat işləyir, amma maaş o qədər azdır ki, yeməyə də çatmır.

Küçə uşaqlarının həyatı çox ağırdır. Həmişə ac oluram və sabahı həradə qarşılayacağımı bilmirəm. Evimizdə yaşamaq, orada rahat yatmaq istəyirəm. Qışda gecələr çox soyuq olur. Küçədə soyuqdan dona bilərəm.

VƏZİYYƏT 2

Mayanın arzusu

Mənim adım Mayadır. 14 il öncə Afrikada yoxsul kəndli ailəsində doğulmuşam. Ailədə mənsiz də çox uşaq var idi. Lap balaca ikən döşəmə təmizləyir, paltar yuyur, su və odun daşıyıram. İşlərim çox olduğuna görə, küçədə yoldaşlarımla oynaya bilmirdim.

Məktəbdə oxumaq hüququnu alanda çox xoşbəxt oldum. Burada dostlar tapdım. Yazıb-oxumağı öyrəndim, amma 4-cü sinifdə oxuyanda, imkansızlıq və ailə işlərinə kömək etmək üçün valideynlərim məni məktəbdən ayırdılar. Oğlan olsaydım, valideynlərim imkan verərdilər ki, məktəbi bitirəm. Mənim böyük qardaşım məktəbi bitirdi və indi paytaxtda ofisdə işləyir. Kiçik qardaşlarım da məktəbə gedir. Onlar da məktəbi bitirəcəklər. Hər gün düşünürəm ki, necə təhsil alım və nailiyyət əldə edim.

Hüquqların biliyi
öhdəliklərin vicdanla
yerinə yetirilməsini
müəyyənləşdirir.

Benjamin Franklin.

YADINIZA SALIN

- Gürcüstan vətəndaşının hansı əsas hüquqları və öhdəlikləri var?
- Bu hüquqları hər hansı əlamətlə qruplaşdırmaq olar?
- Hüquqları hansı əlamətlə qruplaşdırardınız?
- Hüquqların hər hansı bir qrupunu daha üstün hesab etmirsiniz ki?

Hüquq insana verilən imkan, öz nəzərləri və maraqlarına əsasən hərəkət etməyi, öz maraqlarına riayət etməyi və bu hüquqların qorunmasını tələb etməyi bildirir. Amma insan mütləq müəyyən qaydalara tabe olmalıdır, onun öhdəliyi var ki, başqasının hüquqlarını və maraqlarını tapdalamasın. Hüquq və öhdəlik bir-biri ilə sıx əlaqədərdir. Elə bir hüquq yoxdur ki, hansına digər tərəfin öhdəliyi uyğun olmasın. Məs., şagirdin təhsil almaq hüququ var, dövlətin öhdəliyi isə onu bu imkanla təmin etməkdir, həm də bütün ömrü boyunca.

İnsan hüquqlarının təsnifatı

Təbii baxımdan mütləq və məhdudlaşdırılmış hüquqları fərqləndirirlər. **Təbii, yəni mütləq hüquqlar** doğulandan əldə edilir və onları məhdudlaşdırmaq olmaz, məsələn, yaşamaq hüququ. **Məhdud hüquqlar**, yəni məhdudlaşdırıla bilən hüquqlar – məsələn, yerdəyişmə hüququ. İnsan hüquqlarını müxtəlif əlamətlərlə qruplaşdırırlar. Bu və ya digər təsnifatın əsasını nə təşkil etdiyi müəyyənləşdiricidir. Əgər hüquqların yaranması/tanınması vaxtı ilə müzakirə etsək, birinci, ikinci və üçüncü nəslin hüquqlarını tanımaq lazımdır.

I nəslə **mülki və siyasi hüquqlar**,

II nəslə – **sosial-iqtisadi hüquqlar**,

III nəslə isə – **kollektiv hüquqlar** aiddir. Kollektiv hüququn misalı kimi hamının hüququ adlandırıla bilər ki, sağlamlıq üçün zərərsiz mühitdə yaşasın, təbii və mədəni mühitdən faydalansın.

Məzmun əlaməti ilə alimlər hüquqları siyasi, sosial, iqtisadi, mədəni və başqa hüquqlara ayırırlar.

Asayişə itaət et
və asayiş səni
qoruyacaqdır!

Latın atalar sözü

Mülki, şəxsi hüquqlar və azadlıqlar

Hüquqların və azadlıqların bu qrupu, ümumiyyətlə, hüquqların və azadlıqların tam sisteminin əsasını təqdim edir, çünki şəxsi hüquqların olmadığı halda, qalan hüquqlara sahib olmaq və bunlardan istifadə etmək əhəmiyyətini itirərdi. Məsələn, həyat hüququ müdafiə olunmasa və təmin edilməsə, sağlamlığın mühafizəsi hüququ, əmlak hüququ və s. öz əhəmiyyətini itirərdi. Şəxsi hüquqlara aid edilir:

- yaşamaq hüququ,
- azad yerdəyişmə hüququ,
- inam azadlığı və s.

Siyasi hüquqlar və azadlıqlar

Vətəndaşlığa malik olmaqla bağlıdır. Bu hüquqların gerçəkləşdirilməsi ilə vətəndaşlara imkan verilir ki, dövlət idarəetməsində iştirak etsinlər, informasiyaya malik olsunlar. Siyasi hüquqlara aid edilir:

- seçki hüququ,
- toplantılarda və manifestlərdə iştirak etmək hüququ,
- dövlət idarəetməsində iştirak hüququ və s.

Mədəni hüquqlar və azadlıqlar

Şəxsiyyətin mənəvi inkişafını və özünügerçəkləşdirməni təmin edir:

- mədəni həyatda iştirak hüququ və mədəni dəyərlərə əlçatma;
- yaradıcılıq azadlığı və s.

Sosial hüquqlar və azadlıqlar

Şəxsiyyətin imkanını təmin edir ki, özünün qalan hüquqlarını və azadlıqlarını ləyaqətlə həyata keçirsin. Bu qrupun hüquqları insana hüquq verir ki, dövlətdən lazımi maddi rifah ilə və xidmətlə təminatı və faydalanmağı tələb etsin. Sosial-iqtisadi hüquqlara aiddir:

- əmək hüququ,
- təhsil hüququ,
- sağlamlığın mühafizəsi hüququ və s.

İqtisadi hüquqlar və azadlıqlar

İmkanlardan ibarətdir ki, özünün mülki vəziyyəti (rifahı) və təsərrüfat fəaliyyəti üzərində sərəncam versin:

- istehsalat fəaliyyəti azadlığı;
- özəl əmlak hüququ;
- irsiyyət hüququ və s.

QRUPLARDA İŞLƏYİN

Hüquqların biliyi hər bir insan üçün vacib və önəmlidir ki, düzgün adaptasiya edə bilsin və müasir cəmiyyətdə yaşasın. 5 qrupa bölünün. Konstitusiyanın ikinci fəslindən istifadə edin (Bax, Əlavə 1, səh. 152-158) və köçürün:

I qrup: insanın mülki hüquqları;

II qrup: insanın iqtisadi hüquqları;

III insanın siyasi hüquqları;

IV insanın sosial hüquqları;

V insanın mədəni hüquqları.

- Konkret hüquqlar haqqında prezentasiya hazırlayın və onların siyahısını lövhədə ümumi cədvələ yazın;
- konkret hüquq ətrafında buraxılan yerləri doldurun, mənim hüququm var ki, deməkdir”.

Həqiqətdən ədalət,
quru-yaşdan ağac
yaranır.

Şota Rustaveli

**Mülki
hüquqlar**

**Siyasi
hüquqlar**

**İqtisadi
hüquqlar**

**Sosial
hüquqlar**

**Mədəni
hüquqlar**

İnsan hüquqları ümumdür, çünki onlar hər bir insanın ləyaqətinə əsaslanır, asılı olmayaraq:

İnsan hüquqları ayrılmaz və bir-birindən asılıdır, çünki hər bir hüquq başqa hüquqlardan asılıdır, bir hüququn pozulması başqa hüququn həyata keçirilməsinə təsir göstərir. Məsələn: yaşamaq hüququ qidalanma və yaşamağın lazımı səviyyəsini nəzərdə tutur, insanı hüquqlarından məhrum etmək olmaz, yalnız qanunvericiliklə müəyyən edilmiş hallardan başqa. Məsələn, məhkəmə təqsirkar tanıyarsa, o zaman şəxsin azadlığı məhdudlaşdırıla bilər.

QRUPLARDA İŞLƏYİN

Vəziyyətləri bölüşdürün və suallara cavab verin:

- Hansı halda hüququ məhdudlaşdırmaq olmaz və nə üçün?
- Hansı halda hüququ məhdudlaşdırmaq olar və nə üçün?

VƏZİYYƏT 1

Ölkədəki kəndlərdən birində strateji neft kəməri keçməlidir, müvafiq olaraq, kəməri keçirən şirkət özəl mülkiyyətdə olan torpaqları almaq istəyirdi. Kəndlilər bu torpaqlarda qarğıdalı və müxtəlif məhsullar yetişdirirdilər. Kəndlilərin hamısı torpağı satmağa razılaşırsa da, bir nəfər kəndli ata-baba torpaqlarını satmağa razı olmadı. Şirkət dövlətdən bu kəndlinin torpağını əlindən almağı xahiş etdi.

VƏZİYYƏT 2

Qonşulara məlum oldu ki, qonşulardan biri vərəm xəstəliyinə yoluxmuşdur. Onlar xəstəliyə yoluxmuş qonşunu yaşayış yerini tərk etməyə məcbur etdilər ki, başqalarının sağlamlığı üçün təhlükə yaranmasın.

VƏZİYYƏT 3

Qəzetlərdən birinin əlinə dövlətin müdafiəsinə aid məxfi məlumat keçdi. Qəzet səs-küyə görə, nömrələrindən birində bu informasiyanı çap etdi, dövlət media-vasitəyə yayımı qadağan etdi və tirajı satışdan çıxarmaq istədi.

İnsan hüquqları bütün dövlətlər tərəfindən tanınır;

Hər kəsə eyni şəkildə aiddir, hər növ ayrı-seçkilik xaricində və istənilən yerdə, hər kəsə qarşı dəyərli işməkdir.

Müasir dünyada insan hüquqlarının təsnifatından çox az istifadə olunur, çünki diqqət insan hüquqlarının ümumiliyi, ayrılmazlığı və qarşılıqlı asılılıq prinsiplərinə yönəlmişdir.

Gürcüstan qanunvericiliyi insan hüquqlarının müxtəlif kateqoriyaya qruplaşdırılmasını nəzərə almır. İnsan hüquqları həyatın bütün aspektlərini əhatə edir və toxunur. Onların lazımi şəkildə gerçəkləşdirildiyi halda, hər kəsin imkanı olur ki, öz həyatını azadlıq, bərabərlik və insan ləyaqəti prinsiplərindən irəli gələrək planlaşdırsın.

Öhdəlik lazımi təsir ölçüsüdür. Öhdəliyi təsis etməklə, Konstitusiya Gürcüstan ərazisində yaşayan hər hansı bir şəxs üçün (Gürcüstan vətəndaşı olub-olmadığından asılı olmayaraq) müəyyən lazımi hərəkətlərin yerinə yetirilməsi tələbini təsis edir. İnsan mütləq müəyyən qaydalarla təbə olmalıdır ki, onun hüquqları və azadlıqlarının gerçəkləşdirildiyi zaman başqa şəxslərin, cəmiyyətin və dövlətin maraqları sıxışdırılmasın. Hüquq və öhdəlik bir-biri ilə sıx əlaqədərdir.

Vətəndaşın öhdəlikləri

MÜZAKİRƏ EDİN

- Öhdəlik nədir?
- Bizim hansı öhdəliklərimiz var?
- İnsanların əksəriyyəti öz öhdəliklərini və bunların yerinə yetirilmə zərurətini dərk edirmi?
- Nə üçün öhdəliklərimizi yerinə yetiririk?
- Hansı öhdəliyin yerinə yetirilməsi ən çətinidir?
- Əgər hamının yalnız hüququ olsaydı və öhdəlikləri olmasaydı, nə baş verərdi?
- Sizin öhdəliyiniz yalnız öz hüquqlarınızı qorumaqdır və ya başqalarının da?

Gürcüstan Konstitusiyasına əsasən, “İnsan hüquqları və azadlıqlarının həyata keçirilməsi başqalarının hüquqları və azadlıqlarını pozmamalıdır”.

Məsələn: „Gürcüstanda yaşayan hər bir şəxs Gürcüstan Konstitusiyası və qanunvericilik tələblərini yerinə yetirməlidir” və ya “Gürcüstanı müdafiə etmək Gürcüstanın hər bir vətəndaşının öhdəliyidir. Ölkənin müdafiəsi və hərbi öhdəliyin yerinə yetirilməsi hər bir vətəndaşın borcudur”.

QRUPLARDA İŞLƏYİN

I qrup – ifadə azadlığı

Məsələn, siz oyun meydanının təşkili məsələsi həll olunan məktəb toplantısında iştirak edirsiniz. Fikrinizi ifadə edə bilərsiniz.

- Amma eyni zamanda, öz fikrinizi ifadə etdikdə və başqasının fikrini dinlədikdə hansı öhdəlikləriniz var?
- Bu hüququn həyata keçirilməsi hansı öhdəliklərlə bağlıdır? Bu öhdəlikləri yazın.
- Bu hüquqlara əməl olunmadığı halda nə baş verəcəkdir?
- Siz və ya başqaları bu hüququn müdafiəsi üçün nə etməlisiniz?

II qrup – bərabərlik

Dövlət irqindən, dərisinin rəngindən, cinsindən, inamından və s. asılı olmayaraq insanların bərabərliyini təmin etməlidir.

- Bərabərliyin təmin edilməsi üçün başqası nə etməlidir və siz nə etməlisiniz?
- Bu öhdəliklərə riayət edilmədikdə, nə baş verəcəkdir?

III qrup – Seçkilərdə və idarəetmədə iştirak

Tutaq ki, 18 yaşındasınız və seçkilərdə iştirak etmək hüququnuz var, eyni zamanda, özünüzdən də seçilmək hüququnuz var.

- Seçkilərdə iştirak etdikdə, sizin hansı öhdəlikləriniz var, seçildiyiniz halda, sizə hansı öhdəliklər verilir?
- Bu öhdəliklərə əməl edilmədikdə, nə baş verəcəkdir?

Passiv vətəndaşlar yaramaz hakim-iyyəti dünyaya gətirirlər.

Platon

Bəyəndiyini qəbul etməyə çalış, əks halda, qəbul etdiyini bəyənməli olacaqsan.

Corc Bernard Şou

TAPŞIRIQ

Qısaca yazın, nə üçün tarixi qəhrəmanın təcrübəsi xüsusiədir? Verilən linkdə videomaterialı izləyə bilərsiniz..

<https://bit.ly/3NvRA0t>

I MÖVZU. QLOBAL VƏTƏNDAŞLIQ

Diqqət!

II FƏSİL: QLOBALLAŞMA

Birini seçin

KOMPLEKS TAPŞIRIQ 1

Kompleks tapşırığın şərti

Təsəvvür edin ki, qlobal vətəndaş kimi sizin yeni beynəlxalq təşkilat yaratmaq istəyiniz var. Bu təşkilat da hər hansı bir qlobal problemin həllinin qayğısına qalacaqdır. Bu təşkilatın əsas təşkilat missiyasını formalaşdırın (təxminən 300 söz) və bunda da təşkilatınızın məqsədi və onun həyata keçirilmə yolları təsvir olunacaqdır (beynəlxalq təşkilatların təcrübələrindən nə ilə paylaşarsınız və hansı yeniliyiniz olacaqdır).

İşinizdə/işinizin prezentasiyası zamanı xüsusilə göstərin:

- Həmfikirələriniz nə qədər aktiv idilər, işinizi hansı qlobal ehtiyacla/problemə əlaqələndirərsiniz və bunun nə üçün vacib olduğunu düşünürsünüz?
- Nə üçün beynəlxalq təşkilatın bu problem üzərində işin ən effektiv forması hesab edirsiniz və kimin dəstəyinə ümid edirsiniz, kiminlə əməkdaşlıq etməyə hazırlaşırırsınız? Necə və nə üçün?
- İşinizdə başqa insanların maraqlarını necə nəzərə alarsınız və sizin əməlləriniz qeyri-zorakı olacaqdır və ya yox?

Məsləhət:

İstəyiniz olduğu halda, təşkilatın loqosunu və şüarını hazırlaya bilərsiniz.

Prezentasiyadan sonra söhbət edin:

Tapşırıq üzərində işin müxtəlif mərhələsində hansı strategiyalardan istifadə etdiniz/hansı addımları atdınız; kompleks tapşırıq üzərində işi yenidən yerinə yetirəydiniz, nəyi başqa cür edərdiniz.

KOMPLEKS TAPŞIRIQ 2

Kompleks tapşırığın şərti

Təsəvvür edin ki, Daviniyanın tərəfdaşısınız və dünyanın müxtəlif insanlarına yardım etmək üçün vaxtınızdan və imkanlarınızdan könüllü şəkildə istifadə etmək istəyirsiniz. Sizin işiniz artıq konkret nəticələr vermişdir. “Könüllünün gündəliyinin” qeydini (200-250 söz) hazırlayın, bunda da fəaliyyət nəticələrinizi danışacaqsınız.

İşinizdə/işinizin prezentasiyası zamanı xüsusilə göstərin:

- Bu fəallıq hansı ehtiyacla, problemlə bağlıdır və nə üçün bunun vacib olduğunu qərara almısınız? Fikrinizin ətrafında həmfikirələrinizi nə dərəcədə effektiv şəkildə toplaya bildiniz?
- Nə üçün vətəndaş iştirakının seçilmiş formasını – könüllülüüyü bu problem üzrə işin ən effektiv yolu hesab edirsiniz və kimin dəstəyini aldınız, kiminlə əməkdaşlıq etdiniz? Hansı gözləntiniz özünü doğrultmadı və sizcə, nə üçün?
- Fəallıqda başqa insanların maraqları necə nəzərdə tutulmuşdu və onların iştirakı könüllü idi?

Məsləhət:

“Azadlıq gündəlikləri” ilə tanış olun <https://www.radiotavisupleba.ge/z/1057>

Prezentasiyadan sonra danışın:

Tapşırıq üzərində işin müxtəlif mərhələsində hansı strategiyalardan istifadə etdiniz/hansı addımları atdınız; kompleks tapşırıq üzərində işi yenidən yerinə yetirsəydiniz nəyi başqa cür edərdiniz.

Sabit inkişaf – inkişaf, hansı ki indiki zamanın tələblərinə elə cavab verir ki, gələcək nəsillərin imkanlarına təhlükə yaratmır, öz imkanlarını ödəyir.

Qloballaşma – dünya miqyası ilə iqtisadi, mədəni və başqa nailiyyətlərin mübadilə və paylaşma prosesidir və bu da ölkələri və qitələri bir-birinə yaxınlaşdırır

MÜZAKİRƏ EDİN

Aşağıda verilən əhvalatı təhlil edin və suallara cavab verin:

- Burada nəql edilən və sizə məlum olan əhvalatlardan irəli gələrək, könüllülərin cəmiyyətin, ölkənin həyatında rolu necədir?
- Hansı insanlar könüllü olurlar? Nə üçün?
- Könüllü olmaq istəyən insanın hansı bacarıqları olmalıdır?
- Öz fəaliyyəti ilə könüllü hansı faydanı gətirə bilər?
- Könüllü olmusunuzmu və ya özünüzü bu rolda necə təsəvvür edirsiniz?
- Necə düşünürsünüz, könüllü öz fikrini təkbaşına yerinə yetirməlidir və ya başqaları ilə birlikdə?
- Verilən əhvalatda könüllülüyn hansı formasından istifadə olunmuşdur? Hekayətinin qardaşı harada çalışır?
- Bu təşkilatın məqsədləri necədir? Lokal ehtiyacları göstərir və ya qlobal?
- Könüllülük və qlobalizasiya haqqında nəyi bilmək istərdiniz?
- Könüllülük və qloballaşma arasında hansı əlaqəni görürsünüz?

Böyük qardaşım dördüncü kurs tələbəsidir. Həm də assosiasiyada könüllüdür və sabit inkişaf məqsədləri haqqında gənclərin məlumatlandırılması istiqamətində işləyir. Könüllü işlərə ötən il qonşu qızın vakansiya mətni ilə paylaştığından sonra qatılmışdı: gənclərlə işləmək istəyən könüllüləri axtarıq, onlar məsuliyyətli, mərhəmətli, human insanlar, sabit inkişaf məqsədləri ilə paylaşan, yaxşı ünsiyyətçi, aktiv dinləmə, rəqəmsal texnologiyaların istifadəsi bacarıqlarına malik, axtarışda olan yaradıcı insanlar olmalıdır. Əgər siz məhz belə bir insansınız, o zaman sizinlə əməkdaşlığımız baş tutacaq və bu da sizə iş təcrübəsi qazanmaq imkanını verəcək, bilik və bacarıqlarınızı inkişaf etdirəcək, cəmiyyətin ehtiyaclarına yönəlmiş fəaliyyətdən zövq qazandıracaqdır”. İndi qardaşım şagirdlər üçün könüllü olaraq (məhsus) təlimlər keçir. O, bu işi çox sevir.

Onun məsləhəti ilə məktəbin vətəndaş klubuna qoşuldum. Məktəbimizdəki bu klubu şagird olduqları dövrdə qardaşım və onun dostları yaratmışdılar. Nəsillər dəyişir, klub yenə də işləyir. Bir müddət öncə tələbə-tədqiqatçılar bizdən anket doldurmağı xahiş etdilər: qlobal vətəndaşlıq haqqında

bildiklərimizlə maraqlanırdılar. Bir az çaşdıq. Qloballaşma sözünün mənşəyini bilmirdik, başqa suallar da bizi çaşdırdı. Bu mövzu haqqında daha çox məlumat toplamalı idik. Müəllim təlim keçirmək üçün qardaşımı dəvət etdi. Hər şey tezliklə yoluna düşdü. Qardaşım və digər təlimçi qız proyektoru işə salıb, materialları payladılar. Düzünü desək, çox həyəcanlı idim ki, yoldaşlarım necə dinləyəcəkdilər. Birinci sessiya qloballaşmaya həsr olunurdu.

Qardaşım söhbəti çox qərribə sualla başladı: “aranızda avtomobil həvəskarları varmı? Ənənəvi brendlər arasında hansı marka avtomobilləri bəyənirsiniz? “Ford Motor” haqqında nə deyə bilərsiniz və slaydda bu marka avtomobil göründü. Avtomobil həvəskarları olan uşaqlar dərhal həvəsləndilər, emosiyalarını bildirdilər. Elə bildim ki, qardaşım mövzunu qarışdırmışdır. Qiqi yeni suallar verdi: kim bilir hansı ölkədə hazırlanır? Onun hissələrinin neçə ölkədə hazırlandığını bilirsinizmi? Qiqi növbəti slayda keçdi, burada sxemdə avtomobil və istehsalçı ölkələrin siyahısı verilirdi və başladı.

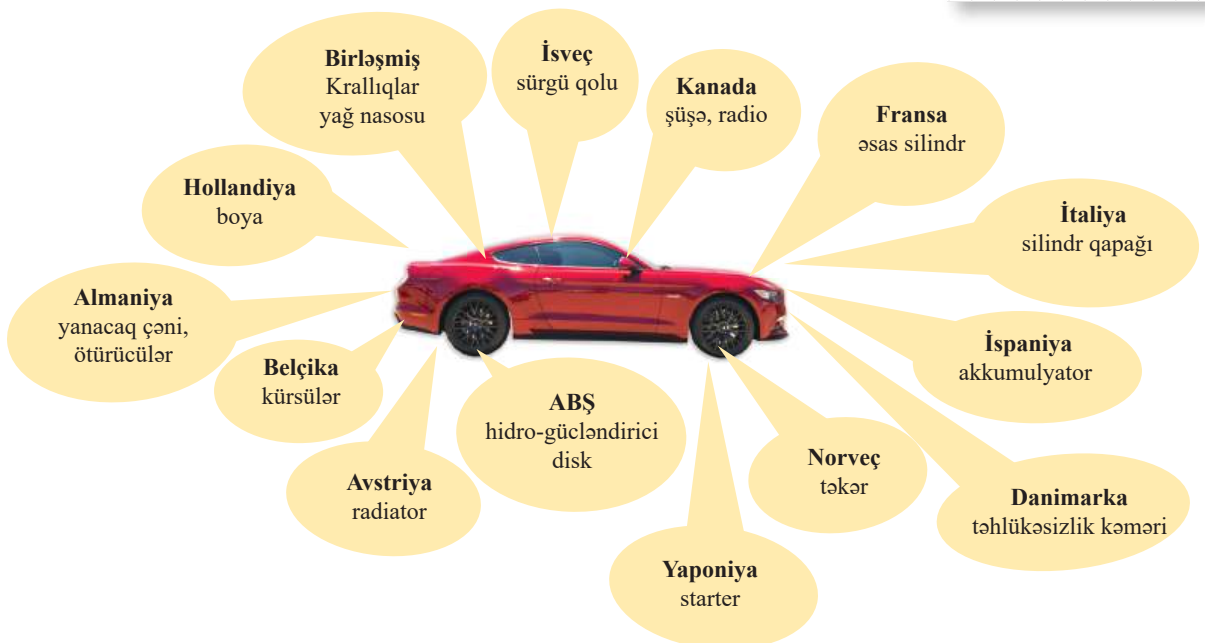
“Ford Motor”-un hissələri müxtəlif ölkələrdə hazırlanır. Ayrı-ayrı ölkələr müxtəlif malın hazırlanmasında ixtisaslaşır. Fotoda avtomobilin necə düzəldiyi təsvir olunmuşdur.

Sizcə, nə üçün bir avtomobilin hissələrini bir çox ölkələrdən toplamaq lazımdır? Bu nəyə xidmət edir? Bəlkə avtomobilin istehsalı prosesi bir ölkədə başa çatdırılırdı?

Bəzi insanlar başa düşmürlər ki, nə üçün pul ödənişi olmadan işləməlisən, amma mən hesab edirəm ki, bəzən başqa formada ödəniş də çox vacibdir – bu, təcrübədir, şəxsi və peşəkar inkişaf, yeni tanışlar, yeni bacarıqların qazanılması və artıq mövcud bacarığın inkişaf etdirilməsi və s. Yəqin bunu daha çox bəyənirəm – rəngarəng aləmdə olmaq və peşəkar və şəxsi inkişaf üçün çoxlu imkanlara malik olmaq.

*Gürcüstanda 26 yaşlı
litvalı könüllü.*

İxtisaslaşma

– hər hansı bir sahədə xüsusi biliyin, vərdiş-bacarıqların qazanılması; əməyin ayrı-ayrı əməliyyata bölünməsi.

Qlobal vətəndaşın ehtiyacını təyin etməzdən əvvəl qloballaşma prosesi baş vermişdi, qloballaşma XX əsrin əvvəllərində meydana çıxdı, sənaye inqilabı baş verəndə də (XIX əsrin sonunda) qloballaşmanın müəyyən yeri var idi, amma yeni texnoloji icadlar bu fenomenə daha yeni məzmun qazandırdı.

İqtisadi qloballaşma qloballaşmanın əsas komponenti idi və indi də belədir, çünki iqtisadi əlaqələrin inkişafının ardınca ölkələr, regionlar, qitələr bir-birinə daha da bağlanırlar. Hal-hazırda heç bir ölkə iqtisadiyyatda və biznesdə qloballaşmadan qaça bilməz.

Məğlubiyyət
başdan daha
ağılla başlamaq
üçün sadəcə bir
imkandır.

Henri Ford

BU, MARAQLIDIR

Vaxt var idi ki, “FORD MOTOR”-un təsisçisi Henri Ford avtomobilin bütün hissələrini bir məkanda yığdı. 1896-cı ilin iyunun 4-də Henri Ford Detroytda, qarajından ilk avtomobilini çıxardı. Modelin adı barəsində çox düşünməmişdi də. Kvadrisikl, yəni dördtəkərli adlandırdı. Maşın sadə dəmir konstruksiyayı təşkil edirdi, onun təkənlərini güvvəsi də etanol ilə işləyən 4 at gücündə mühərrik idi. Velosipedin 4 təkərindən və zəncirindən ibarət idi. Yanacaq hövzəsi 11 litr idi. Maşın 2 sürətlə təchiz edilsə də, geri gedə bilmirdi. İlk dördtəkərli Ford 200 dollar qiymətinə satıldı. O, 5 ildən sonra özünün ilk şirkətinin əsasını qoydu.

Ölkələrin ixtisaslaşmasından ibarət beynəlxalq ticarət **qloballaşmanın** əyani misalıdır. Ayrı-ayrı insanlar, insan qrupları, regionlar və ölkələr də müəyyən edilmiş malın və xidmətin istehsalında **ixtisaslaşırlar**. Bunun ardınca istehsalçının ehtiyacından çox olan sayda mal və xidmət gəlir. Belə bir halda, istehsalçılar artıq məhsullarını başqa insanlar tərəfindən istehsal edilən mala və xidmətə dəyişirlər/**alver edirlər**.

Müxtəlif ölkələrdə müxtəlif bölgələr elə bir mallar və xidmətlər üzrə ixtisaslaşırlar ki, bu da ən yaxşı əldə edilən resursların nəzərə alınması ilə istehsal olunur. Məsələn, Tbilisi istehlakçıları müxtəlif regionda istehsal olunan məhsullardan istifadə edirlər; istehsalçılar məhsulların böyük hissəsini başqa regionların sakinlərinə satırlar, özləri isə lazımı məhsulları alırlar. Məsələn, Kaxeti üzümçülüklə ad qazanmışdır, dağlıq bölgələr – heyvandarlıqla, Acarıstan – sitrusçuluqla, Samsğə-Cavaxeti – tərəvəz yetişdirməklə. Bundan başqa, malın bir hissəsi, məsələn, qəhvə, banan, fotoaparat, paltar və s. xaricdən gəlir.

İxtisaslaşma insanlar, müəssisələr, şəhərlər, bölgələr və ölkələr arasında ticarətin və mübadilənin əsasıdır. İxtisaslaşma və əməyin bölgüsünün müxtəlif forması qarşılıqlı iqtisadi asılılığı gücləndirir. Qarşılıqlı asılılıq dünyanın bir hissəsində və ya iqtisadiyyatın bir sahəsində qəbul edilən qərarları bildirir və baş verən hadisələr başqa regionlara və sahələrə təsir göstərir. Tamamilə fərqli iqtisadiyyatı olan ölkələr bir-biri ilə alver edirlər, məsələn, qəhvə, şəkər və faydalı qazıntı istehsal edən İndoneziya Yaponiya ilə ticarət əlaqəsindədir. Qabaqcıl iqtisadiyyatı olan ölkə - Yaponiya maşınlar istehsal edir. Beynəlxalq ticarətin böyük hissəsi oxşar iqtisadiyyatı olan ölkələrin, yəni Şimali Amerikanın, Avropanın sənaye ölkələrinin və Yaponiyanın üzərinə düşür.

Ticarət – malın və xidmətin könüllü mübadiləsi.

MÜZAKİRƏ EDİN

- İxtisaslaşdırılmış əmək misallarını gətirin.
- Ailənizdə əmək necə bölünmüşdür? Hansı növ fəaliyyətdə daha məharətlisiniz?
- Ticarətə dəstək verən və qarşı olan sübutları adlandırın; evinizdə/məktəbinizdə mövcud elektrik texnikası hansı ölkədə hazırlanmışdır?

Biz qloballaşmanın iqtisadi nümunəsini müzakirə etdik. İndi ən müasir həqiqətlərdən irəli gələrək müzakirə edək ki, qloballaşma dünyanın siyasi həyatına hansı təsir göstərir.

Dünya həmyoldaşlığı bəzən qanun pozan ölkəyə qarşı tənbeh mexanizmi kimi, konkret dövlətə qarşı sanksiyalar tətbiq edir. Sanksiyalar sanksiya qoyulmuş ölkənin iqtisadiyyatına ziyanın vurulması məqsədini daşıyır və bu da həmin ölkənin siyasi qərarlarına təsir göstərir.

Sanksiya – təsir ölçüsü, tənbeh mexanizmidir və beynəlxalq hüquq pozulduğunda, iqtisadi, siyasi, hərbi əməllərə qarşı buna müraciət edirlər.

QRUPLARDA İŞLƏYİN

Qərb dövlətlərinin hökumətləri, 2022-ci ildə Rusiyanın Ukrayna ərazisinə soxulduğuna və hərbi əməllərə görə, Rusiyaya qarşı sanksiyalar tətbiq etdi.

Sanksiyaların siyahısını müzakirə edin və sualları cavablandırın:

- Həmyoldaşlıq tərəfindən təsis edilən sanksiyalar nə qədər əməlidir?
- Oxşar tənbeh tədbirlərinin qloballaşma xaricində keçirilməsi nə dərəcədə mümkün olardı?
- Sosial şəbəkə və sosial media olmasaydı, dünyanın aparıcı dövlətləri və onların vətəndaşları prosesə necə cəlb oluna bilərlər?
- Sanksiyalara qarşı fikriniz necədir?
- Aşağıda sanksiya qoyulmuş ölkənin ərazisində işlərini (istehsalı/satışları) dayandıran beynəlxalq brendlərin hissələri sadalanmışdır. Bunların arasında hansı brendləri tanıyırsınız?

- Bu brendlərin məhsulu Gürcüstan vətəndaşları üçün əlçatandırımı?
- Burada sadalanan və başqa brendlərin məşhurluğu qloballaşma əlamətidirmi?

Rusiyaya qarşı qüvvəyə minən iqtisadi sanksiyaların nüsxəsi:

- aktivlərin dondurulması və hərbi əməllərdə (planlaşdırmada, maliyyələşdirmədə) hər hansı bir forma ilə iştirak edən fiziki və hüquqi şəxslər üçün səyahətin qadağan edilməsi;
- əsas rol oynayan bir neçə böyük bankın aktivlərinin dondurulması və bloklandırılması;
- dövlətə/hökumətə pul borclarının qadağan edilməsi;
- ticarət və investisiya sahəsində geniş miqyasların qadağan edilməsi;
- energetika sektoru (neft məhsullarından və s. boyun qaçıрмаq);
- nəqliyyat sektorunun (ölkələr arasında birləşdirici) qadağan edilməsi/məhdudlaşdırılması;
- viza siyasətinin məhdudlaşdırılması;
- növbəti beynəlxalq brendlərin fəaliyyətinin dayandırılması: BMW, Mercedes Benz, Ford, Audi, Toyota, Mitsubishi, Chevrolet, Porsche, Cadillac, General Motors, Volvo, Amazon, British Petroleum, Microsoft Office, Netflix, PlayStation, Apple, Twitter, TikTok, Ericsson, Coca Cola, Nestle, Disney, Eurovision, Instagram, YouTube, Viber, Zoom, LinkedIn, BBC FedEx, DHL, FIFA, UEFA, Nike, Adidas və s.

Fiziki şəxs – mülki hüquqda, mülki hüquq subyekti kimi, ayrı-ayrı şəxslər.

Hüquqi şəxs – müəyyən edilmiş məqsədin əldə edilməsi üçün yaradılmış, şəxsi mülkiyyətə malik təşkilat. O, mülkiyyətinə müstəqil cavab verir və öz adı ilə hüquq və öhdəliklər əldə edir, sazişlər bağlayır və məhkəmədə şikayətçi və cavabdeh qismində çıxış edə bilər.

Transmilli Korporasiya – korporasiya, onun mülkiyyəti, idarəetməsi, istehsalı və fəaliyyətləri dünyanın müxtəlif guşəsindədir və müxtəlif dövlətlərin qanunvericiliyi hüdüdlərindədir. Onun baş ofisi bir dövlətdədir və filialları başqa dövlətlərdədir.

CÜTLÜKLƏRDƏ İŞLƏYİN

Aşağıda verilən qlobal proseslərin aşkarlanması əlamətləri ilə tanış olun.

- Sizcə, bunlardan hər biri Gürcüstanla necə əlaqələnir?
- Fikirləşin, yadınıza salın və ya hər hansı bir əlamətin uyğun münəmlərini təqdim edin.

Qlobal proseslərin nişanları və icadları

1. Transmilli korporasiyaların rolunun gücləndirilməsi – ikidən çox ölkənin ərazisində fəaliyyət göstərən müəssisələr texnologiyaların və icadların patentlərinin əksəriyyətinə sahibdirlər. Onların sahibkarları yüksək texnologiyaların və maliyyə axınlarının dünya bazarının çox payına nəzarət edirlər;
2. Ümumi informasiya şəbəkəsi – internet bəşəriyyəti birləşdirir;
3. Ümumi standartlar – birliyin və standartlaşmanın olması, bu da bir çox sahədə beynəlxalq əməkdaşlıq imkanını verir; misallar: ISO, SI məhsulu sertifikatlarının hazırlanması; bunlardan birini təhlil edək: ISO kimi beynəlxalq sertifikat şirkətin yüksək standartlarını vurğulayır və istehlakçı ona daha çox etibarla və loyallıqla yanaşır. ISO sertifikatının tətbiqinin əyani misalı kimi yeyinti məhsullarını göstərmək olar. Onların ixracı-idxalı halında beynəlxalq sertifikatın təqdim edilməsi məcburidir;
4. Bir ümumi ünsiyyət dilinin (ingilis dili) bərqərar edilməsi;
5. Televiziya, reklam, incəsənət vasitəsilə insanların böyük qruplarına təsir;
6. Vahid dünya məzənnəsi– XX əsrin dünya məzənnəsi dollar hesab edilirdi, amma XXI əsrdə dollarla birlikdə avro ortaya çıxdı (Avropa İttifaqında);
7. Əməyin bölgüləri prinsiplərinə əsaslanan sənaye, o cümlədən beynəlxalq əməyin bölgüsü.

Qloballaşma bütün dünyada iqtisadiyyatların və cəmiyyətlərin gücləndirilmiş **integrasiyasıdır**. O, bəşər tarixində labüd bir hadisədir və ondan ibarətdir ki, məhsulların, məlumatın, biliyin və mədəni dəyərlərin mübadiləsi ilə dünya ölkələri bir-birinə daha bağlı olur.

Qloballaşma elə bir prosesləri nəzərdə tutur, bunların çərçivəsində də iqtisadiyyatda, siyasi və sosial inkişafda standartlar bütün dünyanın və ya dövlətlərin böyük qrupu üçün ümumi olur.

Qloballaşma – bu, mədəni, siyasi, elmi, texniki birliklər (bir standart, bir formaya salınma) və integrasiya (ayrılıqda, unikal, müstəqil sosial obyektlər və fenomenlər arasında ünsiyyətin qurulması) prosesidir. Digər sözlərlə desək ki, zamanda açılmış obyektiv bir prosesdir, bu da dünyanı (cəmiyyəti) birləşdirir, mədəniyyəti ümumiləşdirir – qurur və bunda da gələcəkdə bəşəriyyət birləşəcək. Qloballaşma bəşər həyatının və fəaliyyətinin bütün (siyasi, maliyyə, elmi, texniki, dini və mədəni) sahələrinin birliyinə aiddir: onlar qismən bir-birinə integrativləşir, qismən də dağılır və tarixdə qalır.

İntegrasiya – sosial, iqtisadi və siyasi prosesdir. Onun məqsədi ayrı-ayrı qrupların vahid ictimai və mədəni çərçivələrdə öz-özünü eyniləşdirməsidir.

TAPŞIRIQ

Faydalı resurslardan linklərdən birində yerləşdirilmiş məlumatı seçin və onu əks etdirən qısa prezentasiyanı hazırlayın.

FAYDALI RESURLAR

- ▶ Qloballaşma <https://bit.ly/3DoZofH>
- ▶ Qloballaşma qorxusu <https://bit.ly/3qORqXY>
- ▶ 42° paralel – antikliyin qloballaşmaya iki nəzəri: Makedoniyalı İsgəndər müəllimə qarşı <https://bit.ly/3iQFMaN>

MÜZAKİRƏ EDİN (evdə oxu)

Hyu Evensin aşağıda verilən məqaləsi ilə tanış olun – **Beynəlxalq təşkilat “Qlobal vətəndaş”***, Məqalə qlobal vətəndaşın mənasını aydın şəkildə göstərir. Suallara cavab verin:

- Dünyada öz yerinin yenidən dərk edilməsi insanları yoxsulluqla, iqlim dəyişkənliyi ilə, gender bərabərliyi və başqa problemlərlə mübarizəyə necə kökləyir?
- Qlobal vətəndaş nə deməkdir?
- Məqaləyə əsasən qlobal vətəndaşın rolunu və imkanlarını necə görə bildiniz?
- Qlobal vətəndaşın nəzəri və fəaliyyəti demokratiya prinsiplərini necə səsləndirir?

Hyu Evens

Uşaqlıqda hər şeylə çox maraqlanırdım və fikirləşirdim ki, kaş dünyanı dəyişə biləydim. 12 yaşında olanda məktəbdə inkişafda olan ölkələrin icmaları üçün pul toplamağa başladım. Avstraliya məktəbləri arasında ən çox pul toplayan bizim məktəb idi. Mükafat olaraq təcrübə qazanmaq üçün Filippinlərə getmək imkanını qazandım. Orada bir oğlanla Soni Boya ilə dostlaşdım. Dostum sözün həqiqi mənasında tüstülü zibilliklərdə yaşayırdı. Bu yeri “Tüstülü dağ” adlandırırdılar. Bu, çox üfunətli zibillik idi və dostum saatlarla burada dəyərli nə isə axtarırdı. Onun yanında keçirdiyim bir gecə isə mənim həyatımı əbədi dəyişdi.

Yatmaq vaxtı gələndə, mənim yataq otağımın yarısı olan beton plitənin üzərində 8 nəfərdən ibarət ailə və mən - qonaq yatdıq. Zibil üfunəti və tarakanlar çox narahatçılıq yaradırdı. Gözümü yuma bilmirdim və düşünürdüm:

“Nə üçün insanlar bu cür yaşamağa məcburdular, halbuki mənim hər şeyim var? Nə üçün Soni Boyanın arzularını gerçəkləşdirmək imkanı – onun doğulduğu yerlə müəyyənləşdirilir? Bunu başa düşə bilmirdim, mən isə bilmək istəyirdim ki, - nə üçün.

Yalnız sonralar başa düşdüm ki, Filippinlərdə rast gəldiyim yoxsulluq bir sıra kolonial dövlətlərin və rüşvətxor hakimiyyətlərin təsirinin və hərəkətsizliyinin nəticəsi idi. Onlar hər şeyə rəhbərlik edirdilər, bircə

*Qaynaq: <https://bit.ly/3wXKU4X>

Soni Boyanın maraqlarına deyil. Əlbəttə ki, onlar tüstülü dağı özləri yaratmasalar da, belə olmasına yol vermişdilər.

Soni Boya kimi uşaqlara yardım etmək istəyiriksə, bir neçə dollar göndərmək və ya onların yaşayış yerini səliqəyə salmaq onlara kömək etmir, çünki problemin mahiyyəti başqa şeydən ibarətdir. Növbəti illərdə yerli infrastrukturun inkişafı layihələrində çalışdıqda, bu insanlara məktəb tikintisində, QİÇS-lə mübarizədə yardım etməyə çalışırdım və nəticəyə gəldim ki, icmaları yalnız icmaların özləri inkişaf etdirə bilməlidirlər, çünki xeyriyyə vacib olsa da, yetərli deyil. Biz dünya səviyyəsində oxşar problemləri hər zaman irəli çəkməliyik. Edə biləcəyim ən yaxşı iş öz ölkəmdə vətəndaşların böyük bir qrupunu bir araya gətirmək idi ki, liderlərimiz bu müntəzəm çevrilişdə iştirak edə bilsin. Bir neçə ildən sonra kollec yoldaşlarımla birlikdə Avstraliyada “Yoxsulluğu tarixə tapşıraq” adlı kampaniyaya başladıq.

Yerli avstraliyalı musiqiçilərin iştirakı ilə kiçik konsert keçirməyi arzulayırdıq, amma möcüzə baş verdi və ulduzların hamısı razılaşdı. Həmin gün göyün yeddinci qatında idim. Çox təəccüblü olsa da, Avstraliya hökuməti səsimizi eşitdi və razılaşdı ki, dünya səhiyyəsinə sərmayə yatırımını ikiqat artırsın (6,2 milyard dollar). Elə bir hiss yaranmışdı ki, doğru yoldayıq. Vətəndaşları birləşdirməklə biz hökumətimizi inandırırdıq ki, təsəvvüredilməz bir işi yerinə yetirsin və ölkəmizin sərhədlərindən çox uzaqda problemin həlli üçün fəaliyyət göstərsin. Amma bu, çox uzun sürmədi. Hakimiyyət dəyişdi və sonralar, 6 ildən sonra, hər növ vəsait yoxa çıxdı.

Nə öyrəndik? Biz öyrəndik ki, birdəfəlik “partlayış” kifayət deyil. Biz hər zaman hərəkət etməliyik və bu da da siyasi əhval-ruhiyyələrimizdən asılı olmayacaqdır. Hər yerdə belə olmalıdır, əks halda, ayrı-ayrı ölkələr deyəcəklər ki, təkbəşinə qlobal inkişaf yükünü daşıya bilmirlər. Məhz buradan başlamalıyıq.

Çox düşündük ki, bu mübarizədə ordunu necə toplayıb qələbə çala bilərik. “Yoxsulluğu tarixə tapşıraq” kampaniyasında iştirak edən insanların qısamüddətli ruh yüksəkliklərini həmişəlik hissə çevirmək istəyirdik. Bu, onların şəxsiyyət hissəsi olmalı idi. Buna görə də 2012-ci ildə “Qlobal vətəndaş” təşkilatının əsasını qoyduq. İş hər hansı bir təşkilatı yaratmaq deyil, vətəndaşların iştirakıdır. Tədqiqatlar göstərir

Sərmayə – mənfəət və ya başqa iqtisadi səmərə almaq məqsədilə pul, kapital yatırımıdır.

“Qlobal vətəndaş”
təşkilatının loqosu

ki, qlobal problemlərlə narahat olanlardan yalnız 18%-i bunların həlli üçün nə isə etmişlər. İnsanlar hərəkət etmək istəmirlərmi? Amma bil-mirlər ki, necə başlasınlar və ya inanmırlar ki, onların fəaliyyəti öz töhfəsini verəcəkdir. Biz hər hansı bir yolla onlarla ölkənin milyonlarla vətəndaşını inandırmalı idik ki, öz liderlərinə təsir göstərsinlər.

Bunu bacarandan sonra təəccüblü bir halla qarşılaşdıq: missiyanız qlobal vətəndaşlıq olanda, gözlənilmədən mükəmməl müttəfiqlərlə qarşılaşırsan. Həddindən artıq yoxsulluq – yeganə dünya problemi deyil. Bir də iqlim dəyişikliyi, insan hüquqları, gender bərabərliyi və müharibə də var. Biz bu problemlərlə mübarizə aparan insanlarla çi-yin-çiyinə durduq.

Qlobal vətəndaşlar kimi necə birləşdik? Bunun üçün hamı üçün aydın dildən – musiqidən istifadə etdik. Nyu-Yorkun mərkəzi parkında “Qlobal vətəndaş” festivalını təşkil etdik. Festivalı BMT-nin Baş Assambleyasının iclaslarına təsadüf etdirdik ki, problemlərimizin toxunduğu dövlət başçıları bunlara laqeyd yanaşmasınlar. Amma bütün bunlar elə də asan deyildi. Bilet almaq lazım deyildi, onu qazanmaq lazım idi.

Dünyanın firavanlığı üçün nə isə etmək lazım idi və yalnız bundan sonra bilet almaq olardı. Bu halda pul rolunu hər hansı bir fəallıq yerinə yetirirdi. Mənim üçün vətəndaşlıq qürur mövzusu deyil, hərəkət etmək idi və məhz bunu insanlardan tələb edirdik. Təəccüblü olsa da, bu plan alındı. Təkcə Nyu-Yorkda 155000 insan bileti qazandı. Hal-hazırda bizimlə birlikdə 150 ölkənin vətəndaşı fəaliyyət göstərir. Onların sayı ili-ildən artır.

Qlobal vətəndaşı sıfırdan yaratmaq lazım deyil. Biz artıq hər yerdəyik. Sadəcə hərəkətə doğru təkan lazımdır. Bu impulsa baxmayaraq, irəlində böyük problemlər var. Siz düşünürsünüz ki, dünya liderlərini necə inandırmaq ki, qlobal problemləri diqqət kənarında qoymasınlar?

Bütün dünya bizim həyatımızdır və biz çox vaxt öz riskimizin hesabına buna etinasız yanaşıırıq. Siyasi liderlər dünya problemlərinə laqeyd yanaşmamalıdırlar. Çünki ifrat yoxsulluq və iqlim dəyişikliyinə təsiri çoxdan qapımızı döyür. Qlobal vətəndaşlar bunu başa düşürlər. Biz qlobal vətəndaşlar üçün əlverişli bir vaxtda, zamanədə yaşayırıq və hər kəsin səsinə eşitmək olar. 2000-ci ildə minilliyin məqsədləri imzalandı. O zaman bacara bildiyimiz məktub göndərmək və növbəti seçkiləri gö-

zləmək idi. O zaman sosial şəbəkələr yox idi. Hazırda isə milyardlarla insanın əvvəlkindən fərqli olaraq daha çox aləti, əlçatan informasiyası, təsir göstərmək imkanı var. Problemlər də, onların həlli vasitələri də göz qabağındadır. Dünya dəyişdi və öz ölkəsinin sərhədlərinin o biri tərəfinə baxanlar isə tarixin doğru tərəfində dururlar.

Və bu gün nəyimiz var? Festival keçirməklə bir neçə qələbə əldə etdik, bütün dünyadan vətəndaşlar bizə qoşuldular. Amma əlbəttə ki, son məqsədə çata bilmədik. Qarşıda bizi çox uzun yol gözləyir.

İndi də, gələcəkdə də global vətəndaşlar dünya liderlərini çağırırlar ki, məsuliyyəti öhdələrinə götürsünlər və sabit inkişafın global məqsədlərinə nəzarət etsinlər və yerinə yetirsinlər. Dünya vətəndaşları elmi təşkilatlarla COVID, poliomielit və malyariya kimi xəstəlikləri məğlub etmək üçün əməkdaşlıq edirlər. Dünyanın bütün guşələrindən vətəndaşlar bizə qoşulurdular ki, öz fəaliyyətlərinin yayım keyfiyyətini yaxşılaşdırsınlar. Bunlar həqiqi planlardır.

Məlumatlı, motivasiyalı, bir-birinə bağlı milyon insanı ətrafında birləşdirən bir ordunu təsəvvür edin. Bu ordu “yox” cavabını istəmir və onun sayı on milyonlarla insana qədər çoxalır.

Bu vaxt ərzində Soni Boyanı axtarmağa çalışırdım. Təəssüf ki, alınmadı. Onun yanında oturub demək istəyirdim ki, “Tüstülənən dağda” keçirilən vaxt mənə necə kömək etmişdi və ona, başqalarına təşəkkür etmək istəyirdim ki, insanların hərəkət hissəsinin necə vacib olduğunu, ekranlardan ayrılıb dünyaya, dünya əhalisinə, dünya vətəndaşlarına baxmağı bacardım. Vahid cəbhədən çıxış edən dünya vətəndaşlarına “nə üçün?” sualını verirlər, skeptikləri dinləmirlər və yaşadığımız dünyanın heyvətamiz imkanları ilə döyüşürlər.

Mən – global vətəndaşam. Siz?

„Həqiqi dünya vətəndaşlığı isə milli özünü dərk etmə xaricində olmur. “İngilisləşən”, “almanlaşan”, “fransızlaşan”, “ruslaşan”, “amerikalashan” şəxs heç vaxt ingilis, alman, fransız, rus və ya amerikalı olmayacaq, gürcülüynü də itirəcəkdir. Gürcü kimi qalsaq və bu millətlərin mədəniyyətləri ilə paylaşırıqsa, dünyamızı genişləndirib və zənginləşdiririksə, bu halda həqiqi dünya vətəndaşları ola bilərik. Avropa integrasiyasını belə başa düşməliyik, milli fərdiliyin pozulması kimi deyil”.

Zviad Qamsaxurdiya

Qlobal inkişaf etmiş vətəndaş tənqidi düşünən, tolerant, özünügerçəkləşdirmiş və həmrəy fərdi bildirir, **qlobal inkişaf etmiş cəmiyyət** isə – harmonik, ədalətli, sabit və təhlükəsiz dünyadır.

Qlobal vətəndaşlıq termini sübutlara istinad edir ki, ayrı-ayrı şəxslər çoxsaylı, rəngarəng yerli və beynəlxalq təşkilatların üzvlərini təqdim edirlər və cəmiyyətdən təcrid edilmiş ayrı-ayrı subyektləri deyil.

Feodal dövlətdə şahzadənin qəsbkarlığı ümumi firavanlıq üçün çox zərərverici deyil, nəinki demokratik dövlətdə vətəndaşın apatıyası.

Şarl Lui De Monteskye

Qlobal vətəndaşlıq konsepsiyası BMT-nin “sabit inkişaf məqsədləri” sənədlərinə, 4-cü bəndə daxil edilmişdir: “tam və keyfiyyətli təhsilin hər kəs üçün təminatı və uzunmüddətli təlimə dəstəyin verilməsi, o cümlədən onun məqsədlərindən biri kimi, qlobal vətəndaşlıq təhsili”.

Beynəlxalq yoldaşlıq razılığı gəlmişdi ki, 2030-cü il üçün bütün şagirdlər/tələbələr sabit inkişaf üçün, o cümlədən qlobal vətəndaşlıq da daxil olmaqla bilik və bacarıqlar qazanacaqlar.

Müvafiq olaraq, qlobal mülki təhsilin məqsədi şəxsiyyətdə dəyərlərin düzgün nəzərini formalaşdırmaq; tolerantlıq və ədalət hissi, rəngarəngliyə hörmət; müxtəlif mədəniyyətlə ünsiyyət qabiliyyəti; və tənqidi təfəkkür.

UNESCO, 2015.

Hal-hazırda qlobal qarşılıqlı əlaqələrin aşkarlanmasının iri miqyasları heç kim üçün tapıntı deyil. Bir neçə misalı təhlil edək:

- Amerika Birləşmiş Ştatlarının maliyyə təsiri dünyanın hər hansı bir hissəsində iqtisadi artımın müəyyənləşdiricisi idi;
- Çində yaranmış karbon qazının tüstüsü Maldiv adalarına, Vyetnam, Banqladeş və başqa ölkələrin məhsuldarlığına təsir göstərir;
- Vyetnam və ya Meksika epidemiyası ABŞ-a və bütün dünyaya təsir göstərir;

- Yaponiyada radioaktiv maddələrin sızması bütün dünya əhalisi üçün təhlükə yaradır.

Dünyanın gələcəyi qlobal vətəndaşdan asılıdır. Planetimizdə daha çox aktiv qlobal vətəndaş olarsa, o zaman qarşımızda mövcud problemin – yoxsulluqdan və iqlim dəyişikliyindən gəndər bərabərliyinə qədər – bütün bu məsələnin həlli mümkün olacaqdır. Bunlar həqiqətən də qlobal problemlərdir və onların həqiqətən də həlli yalnız qlobal vətəndaşların bütün liderlərdən qlobal qərarları tələb etdiklərindən sonra mümkün olacaqdır.

İqtisadi artım – iqtisadiyyatın kəmiyyət artımı, ölkənin sərvət həcminin və sənaye potensialının böyüməsi. Ölkənin iqtisadi vəziyyətinin müsbət dəyişikliklərini ifadə etmək üçün istifadə edirlər.

QRUPLARDA İŞLƏYİN

Dünya vətəndaşlığının “çobanyastığı”

4 qrup yaradın.

Birinci mərhələdə hər bir qrup Hyu Evensin məqaləsinə əsasən (öz fikrinizi də əlavə edə bilərsiniz), onlar üçün nəzərdə tutulan “çobanyastığı” vərəqinə növbəti məlumatı daxil edir:

Qrup 1. Qlobal problemlər və onların nəticələri

Qrup 2. Bu problemlərə hansı vətəndaşlar qayğı göstərirlər və hansı motivasiya ilə

Qrup 3. Vətəndaşlar mülki vətəndaşlığın hansı formalarına, hansı fəallıqlarına müraciət edirlər

Qrup 4. Fəallıqların həyata keçirilməsinin hansı vasitələrindən və mexanizmlərindən istifadə edilmişdir

İkinci mərhələdə „çobanyastığı vərəqlərini” başqa qruplara verirlər ki, istəkləri olduğu halda məlumat əlavə etsinlər. Sonda, qrupların hamısı vərəqlərini özlərinə qaytarır və prezentasiya baş tutur.

Daviniya ilə
tanış olun

O, bir penni ilə
dünyanı dəyişir

Qlobal problemlərin həlli yalnız öz liderlərindən qlobal qərarlar tələb edən dünya vətəndaşlarının iştirakı ilə mümkündür.
Hyu Evens,

*“Dünya vətəndaşı”
təşkilatının rəhbəri*

BU, MARAQLIDIR

Qlobal vətəndaş kimi qeyri-adi qadın olan Daviniyanı misal gətirmək olar. O, Yamaykada dünyaya gəlmiş, 18 yaşında isə Amerika Birləşmiş Ştatlarına köçmüşdü. Onun siyasi vəzifəsi yoxdur, nə də lobbist deyil, amma çox böyük təsirə malikdir. Daviniya hər həftə tanımadığı insanlar üçün vaxt ayırmağa hazırdır. Bu insanlar nə onun qonşuluğunda yaşayırlar, nə öz ölkələrində yaşayırlar və ola bilsin ki, bir daha onları görməsin.

Daviniyanın fəaliyyəti 2012-ci ildə başladı. O, elektron poçt vasitəsilə siyasətçilərə məktub yazmağa başladı. O, sosial şəbəkə ilə yoldaşlarına xahişlə müraciət etdi ki, bir neçə penni (pul vahidi) ayırsınlar. Bununla qızlar üçün təhsil pulunu ödəmək imkanı veriləcəkdi. Daviniya böyük səs-küy gözləmədi, amma qısa müddət ərzində 700 000 penni toplandı. Bu məbləğlə Daviniya 120 qızı məktəbə təhsil almağa göndərə bildi.

Bu yolla məqsədə necə nail olmaq olar? Daviniya tək olmadığına görə, çox şeyə nail ola bildi. O, dünyanın 142 000 vətəndaşı ilə birlikdə fəaliyyət göstərirdi. Məhz bu vətəndaşlar məcbur etdilər:

- Amerika Birləşmiş Ştatlarının hökuməti təhsil sahəsində qlobal tərəfdaşlığa ikiqat sərmayə yatırsın;
- Dünya bankının rəhbərliyini inandırdılar ki, su təchizatına və sanitariya sahəsinə sərmayə yatırımı artırınlar. Nəticədə, bankın prezidenti 15 milyard dollar məbləğində sərmayeni elan etdi. Hindistanın baş naziri isə 2019-cu ildə elan etdi ki, Hindistanın bütün məktəbləri və evləri ayaqyolu ilə təmin edilmişdir.
- Norveç baş naziri qızların təhsili üçün nəzərdə tutulmuş sərmayələrin məbləğini ikiqat artırdı;
- Eləcə də dünya vətəndaşları Kanada, Britaniya və Avstraliya hökumətlərini poliomiellitin qarşısını almaq üçün sərmayələri artırmağa çağırırdılar. Bu ölkələrin hökumətləri birlikdə 665 milyon dollar ayırdılar.

Təkcə Daviniya belə deyil. O, çoxalan hərəkətin bir hissəsidir. Ona bənzər insanları qlobal vətəndaş adlandırırlar. Qlobal vətəndaş, ilk növbədə, özünü hər hansı bir dövlətin, xalqın deyil, insani yaşayışının nümayəndəsi kimi görür və hazırkı ki, dünyanın ən mürəkkəb probleminin həlli yollarının axtarışında fəaliyyət göstərsin. Bizim işimiz qlobal vətəndaşların hərəkətlərinə, dəstəyinə və motivasiyasına yönəlmişdir – istəyin yaranmasına. Onlar bütün ölkədə və istənilən demoqrafik qrupda olurlar.

Qlobal vətəndaşlıq məsuliyyətinin ən müasir əyani təzahürünü Ukraynada baş verən müharibəyə qarşı çoxminlik aksiyalar təqdim edir. Media və sosial şəbəkələrdə yayılmış cari hücumları və onun nəticələrini əks etdirən kadrlar bir çox insanlar üçün ağır oldu və bu da onların dərhal etiraz reaksiyalarına səbəb oldu. Vətəndaşlar göstərdilər ki, Ukrayna bu müharibədə tək deyil, onun yanında bütün sivil cəmiyyət durur. Etiraz aksiyalarına on minlərlə insan qatıldı: fərqli yaşları, dinləri, siyasi zövqləri olan insanlar birlikdə müharibənin dayandırılmasını tələb edirdilər. Bu aksiyalarda ən çox dəyəri məhz mütəşəkkillik qazanırdı, çünki bu zaman vətəndaş məsuliyyəti adekvat hərəkəti – etirazı öz-özünə əmələ gətirir.

Yavaş-yavaş Ukraynaya dəstəyin verilməsi daha aktiv formalarla, beynəlxalq təşkilatlarda advokatlaşdırma, lobbiləşdirmə, xeyriyyə aksiyaları ilə ifadə olunmağa başladı. Müxtəlif ölkələrdən könüllülər Ukraynaya gədirdilər ki, uşaqların, qadınların, ümumiyyətlə, dinc əhəlinin həyatını xilas etsinlər.

Müharibəyə xeyr!

Sırası vətəndaşların müharibəyə qarşı etiraz çıxışları

Neapol

Madrid

Mexiko

Sankt-Peterburq

Banqkok

Sidney

Tel-Aviv

Berlin

Tbilisi

“Çelsi” və “Liverpul” matçı

Berlin

Paris

Fotolar: <https://bit.ly/35tiogA>

QRUPLARDA İŞLƏYİN

Vəziyyətləri bölüşdürün və suallara cavab verin:

- Aşağıda verilən vəziyyətlərin qəhrəmanlarının əməllərini vətəndaşlığın/qlobal vətəndaşlığın misalı adlandırma bilərikmi?
- Hal-hazırda hansı beynəlxalq təşkilatlar insan hüquqlarının müdafiəsi naminə işləyə bilərlər?

Qurut – qoyun, keçi, inək, at və ya dəvə südündən hazırlanan ərzaq. Pşavi “dambalxaçosuna” bənzəyir.

Vəziyyət 1

Qazaxıstanın dəstəyi

1937-1938-ci illərdə Sovet repressiyaları dövründə bir çox insanlar (o cümlədən gürcülər) Qazaxıstana sürgün olunmuşdular. Ora dəhşətli bir yer idi, vətən “xainlərinin” arvad-uşaqları üçün düşərgə Əlcəzair adlanırdı, - düşərgənin adını bildirən sözlərin abreviaturasını. Düşərgənin salınması və başqa ehtiyaclar üçün yerli əhalinin əlindən torpağı və mal-qaranı almışdılar. Yerli əhali burada əzab çəkən bir çox anaları və balaları aclıqdan xilas etmiş, yetim qalmış uşaqlara sığınacaq vermiş, çörəklərini əsirlərlə bölüşmüşdülər. Qazax qadınları işə çıxanlara qarğışla guya daşlar atırdılar, əslində isə bunlar qurut idi. Mühafizə heç nə deyə bilmirdi, çünki daş olduğunu hesab edirdilər. Bu cəhənnəmdən xilas olanlar məhz qazaxlara təşəkkür etməlidirlər.

Vəziyyət 2

Elisabed Orbelianinin 1918-ci ildə universitetin açılışında çıxışı:

Cənablar! Qarşınızda böyük həyəcanla çıxış edirəm, çünki bu dəqiqənin böyüklüyünü nəzərə alıram və mənə verilən ehtiramı xüsusilə dəyərləndirirəm. Bizim gürcü universitetimizi açırıq və bununla da yenidən qədim mədəniyyətimizin qırılmış ipini bərpa edirik. Şərq günəşində parlayan mədəniyyət qərb təfəkkürünə yaxınlaşdıqca daha da gözəlləşir.

Biz qlobal vətəndaşları tərbiyə etməliyik. Təhsil daha çoxdur, nəinki qiraət və hesab – o, həm də vətəndaşlıqdır. Təhsil tam olaraq əsas rolü dərk etməlidir – insanlara yardım etsin, daha ədalətli, dinc və tolerant cəmiyyəti yaratsın.

*BMT-nin baş katibi
Ban Ki-mun
(2012)*

Avropa bizi tanıyırdı və bizi sevirdi. Hələ 14-cü əsrdə Roma bizə missionerləri göndərirdi. 15-ci əsrdə biz Fransaya yaxınlaşmışdıq... Son yüzillik hökmranlıq bizi Fransa təfəkkürünün azad intibahından uzaqlaşdırmışdı. İndi itirilmiş vaxtı bərpa etmək lazımdır.

Özümü xoşbəxt hiss edirəm ki, fransız dərslərinin verilməsi mənim üzərimə düşür, çünki bu dilin vasitəsilə onun dahilərinin əsərləri ilə tanış olacaqsınız, zövq alacaqsınız. Unutmayın ki, 1789-cu ilin Fransa inqilabının sayəsində 1918-ci ildə bizim azad gürcü universitetimiz var. Əminəm ki, bu fikri siz də rəhbər tutacaq və fərəhlənəcəksiniz.

Qlobal vətəndaş dünyanı geniş qavrayır və özünün yerini dərk edir. O, cəmiyyətin həyatında aktiv iştirak edir və başqaları ilə əməkdaşlıq edir ki, planetimizi daha bərabər, ədalətli və sabit etsin. Onun dünya ilə qarşılıqlı əlaqəsi üçün lazımı biliyi, bacarıqları və dəyərləri var və inanır ki, insanlar dəyişməyə qadirdilər. Qloballaşma müasir dünya siyasətinin məzmununu çox müəyyənləşdirir.

Qlobal vətəndaşlıq üçün təhsilin mənfəəti həm məktəb, həm cəmiyyət üçün eyni şəkildə əhəmiyyətlidir. O, şagirdlərə yardım edir ki:

dünyada baş verən hadisələr haqqında təsəvvürləri olsun

real dünyadan dərs alsınlar

milli və qlobal cəmiyyət üzvləri sübut formalaşdırmalı və öz fikirlərini bildirməlidirlər;

onlar üçün önəmli dəyərlər üzərində düşünsünlər

cahilliyə və dözümsüzlüyə qarşı dursunlar

Arqumenti formalaşdırıb öz fikirlərini ifadə etsinlər.

inansınlar ki, hərəkət edə bilirlər və ətraf aləmə təsir göstəririlər

Ən əsası odur ki, qlobal vətəndaşlıq gənclərə onların səsinin vacib olduğunu göstərir. Gənclərin müsbət dəyişiklik qüvvəsi var – onların vasitəsilə hər kəs üçün daha ədalətli, təhlükəsiz və müdafiə olunan dünya qurula bilər.

FAYDALI RESURLAR

- ▶ “Əlcəzair” muzeyinin virtual gözdən keçirilməsi:
<https://bit.ly/3iO6TDB>
- ▶ Qloballaşma haqqında videofilm
<https://bit.ly/3uH5tQF>

I MÖVZU. QLOBAL VƏTƏNDAŞLIQ

Diqqət!

III FƏSİL: DAYANIQLI İNKİŞAF DIQQƏT!

KOMPLEKS TAPŞIRIQ

Kompleks tapşırığın şərti

Dayanıqlı inkişaf məqsədlərinə həsr olunan məktəbin divar qəzeti üçün/internet səhifə üçün məqalə hazırlayın (200-250 söz). Mövzu olaraq komponentlərdən birini seçin:

1. Dayanıqlı sosial inkişaf (insanlar)
2. Mühitin dayanıqlı inkişafı (planet)
3. Dayanıqlı iqtisadi inkişaf (firavanlıq)

Məqalədə sabit inkişafın müvafiq komponentinin mahiyyətini, başqa komponentlərə yanaşmanı və həmyaşıdlar üçün məsləhətləri təsvir edin.

İşdə/işin prezentasiyasında xüsusilə göstərin:

- Seçilən komponentin əhəmiyyəti, cəmiyyətin lokal və qlobal təhlükəsizlik üçün başqa komponentlərlə əlaqə necədir?
- Lokal əməllərlə qlobal nəticələrə necə təsir göstərə bilərik (bu komponentə müvafiq olaraq)?

Məsləhət:

Məqaləni hazırlayana qədər əlavə resurslarla tanış ola bilərsiniz:

- BMT-nin dayanıqlı inkişafının məqsədləri– icmal <https://bit.ly/3PPkpWx>
- Sabit inkişaf <https://bit.ly/3wXtjtM>

Prezentasiyadan sonra danışın:

Tapşırıq üzərində işin müxtəlif mərhələsində hansı strategiyalardan istifadə edəsiniz/hansı addımlar atdınız; kompleks tapşırıq üzərində işə yenidən başlasaydınız, nəyi başqa cür edərdiniz.

MÜZAKİRƏ EDİN

Aşağıda verilən məlumatla tanış olun, növbəti səhifədə verilən dayanıqlı inkişafın məqsədlərinin siyahısından istifadə edin, eləcə də Əlavə 2, 159-167 səhifələri ilə tanış olun və suallara cavab verin:

- Kənddə mövcud problemləri sadalayın və onları dayanıqlı inkişafın məqsədləri ilə əlaqələndirin.
- Vəziyyətin qəhrəmanlarının hansı əməli dayanıqlı inkişafın məqsədlərinə uyğundur və hansı – yox?
- Əhali mövcud çağırışlarla ayaqlaşmağa çalışırmı və ya yox? Necə?
- Nə üçün yerli əhali kənd üçün ayrılmış vəsaitdən istifadə etdikdə düzgün prioriteti müəyyən edə bilmədi?
- Siz kənd əhalisinə nəyi məsləhət görürdünüz? Necə davranmalıdırlar ki, bir tərəfdən əldə edilən mənfəət digər tərəfə ziyan, risklər gətirməsin?
- Dövlət bu kəndlə münasibətdə hansı rolu yerinə yetirir?
- Kənd əhalisinin gələcək məqsədləri necədir? Təhsil almaq istəyi, mənfəət almaq, sağlamlığın mühafizəsi, ekoloji problemlərin həlli, yoxsulluğun qarşısının alınması və s.?

Bu, mənim kəndimdir

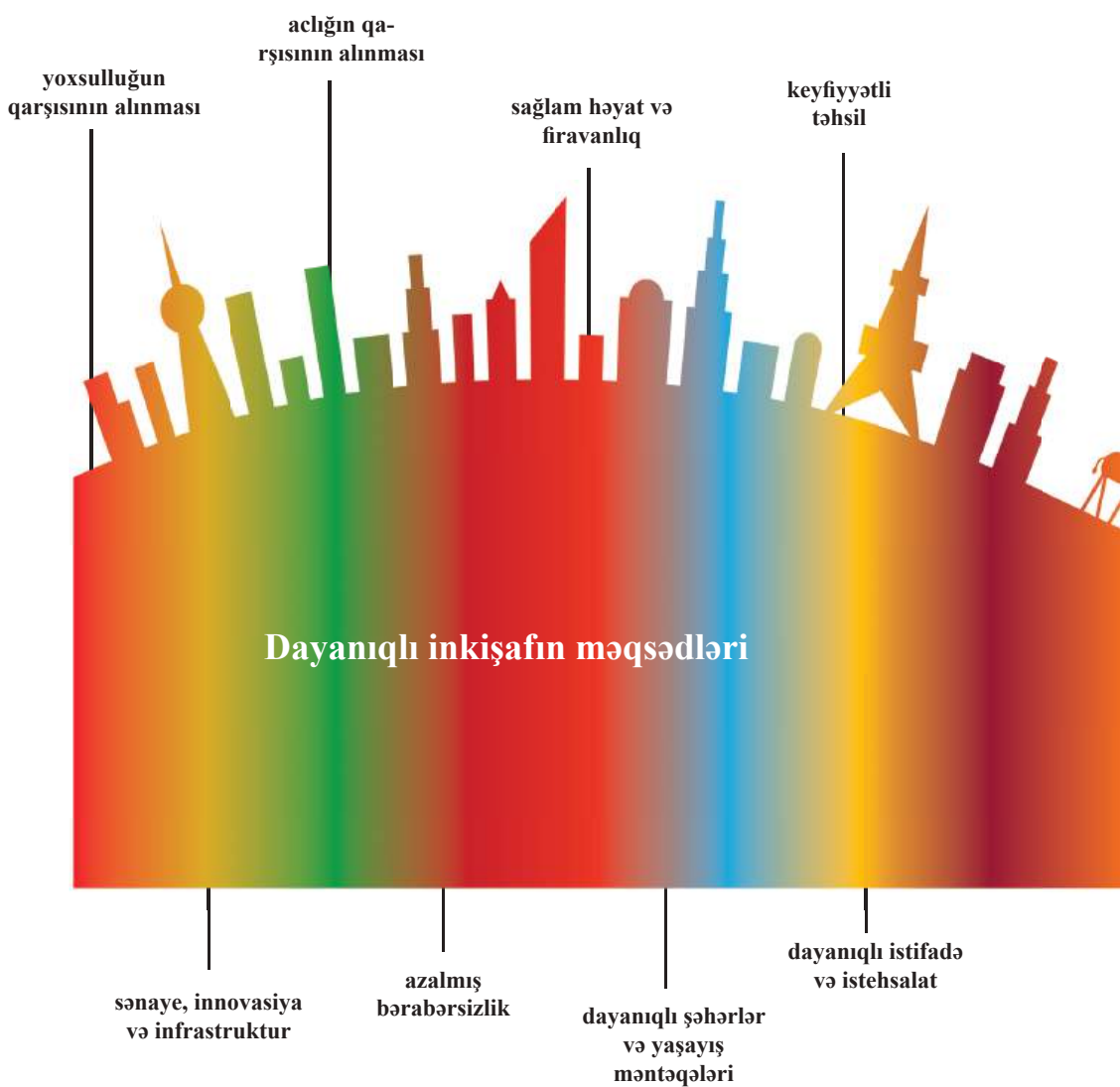
Mən və Nana bir sinifdə oxuyuruq. O, hər zaman öz əşyalarına ehtiyatla yanaşır, çünki bilir ki, onun valideynləri övladlarını təmin etmək üçün çox zəhmət çəkirlər. Nananın atası fermerdir. O, insan və təbiət üçün ziyanlı olan zəhərli ximikatlardan istifadə etmir. Nananın atası bilir ki, indi Yer kürəsinin bütün şirəsinə çəksək, o zaman gələcəkdə heç nə verməyəcəkdir. Nananın anası çox ləzzətli pendir hazırlayır və uyğun qiymətə satır. Onlar zəngin deyillər, amma normal həyat üçün kifayət şəkildə qazana bilirlər. Heç vaxt görməmişəm ki, Nana ən müasir modeldə telefon almağı düşünsün. Bunun əvəzinə hər zaman gələcək barəsində düşünür ki, hansı ixtisası seçsin, harada təhsil alsın, amma seçimini kənd təsərrüfatı və təhsil sahəsi arasında etməkdə çətinlik çəkir. Bu yaxınlarda isə bütün kənd onun nailiyyətini qeyd etdi, – Nana Amerika Birləşmiş Ştatlarının ən nüfuzlu universitetində tam maliyyə qazandı.

Qonşuluqda daha bir tənha ana yaşayır balaca uşağı ilə. Qadın hər zaman narahat olur ki, onun 2 yaşlı qızı həmyaşıdlarından geri qalmasın, çünki qızcıqaz çox arıqdır. Anası qızına əsasən qaynar şorbalar yedizdirirdi, çünki kəndimizdə hava soyuq olur. Bu yaxınlarda hökumətin təşəbbüsü ilə hazırlanmış televiziya verilişlərinin mərhələsi başlandı, bunun əsas məqsədi əhalini sağlam qida haqqında məlumatlandırmaq idi.

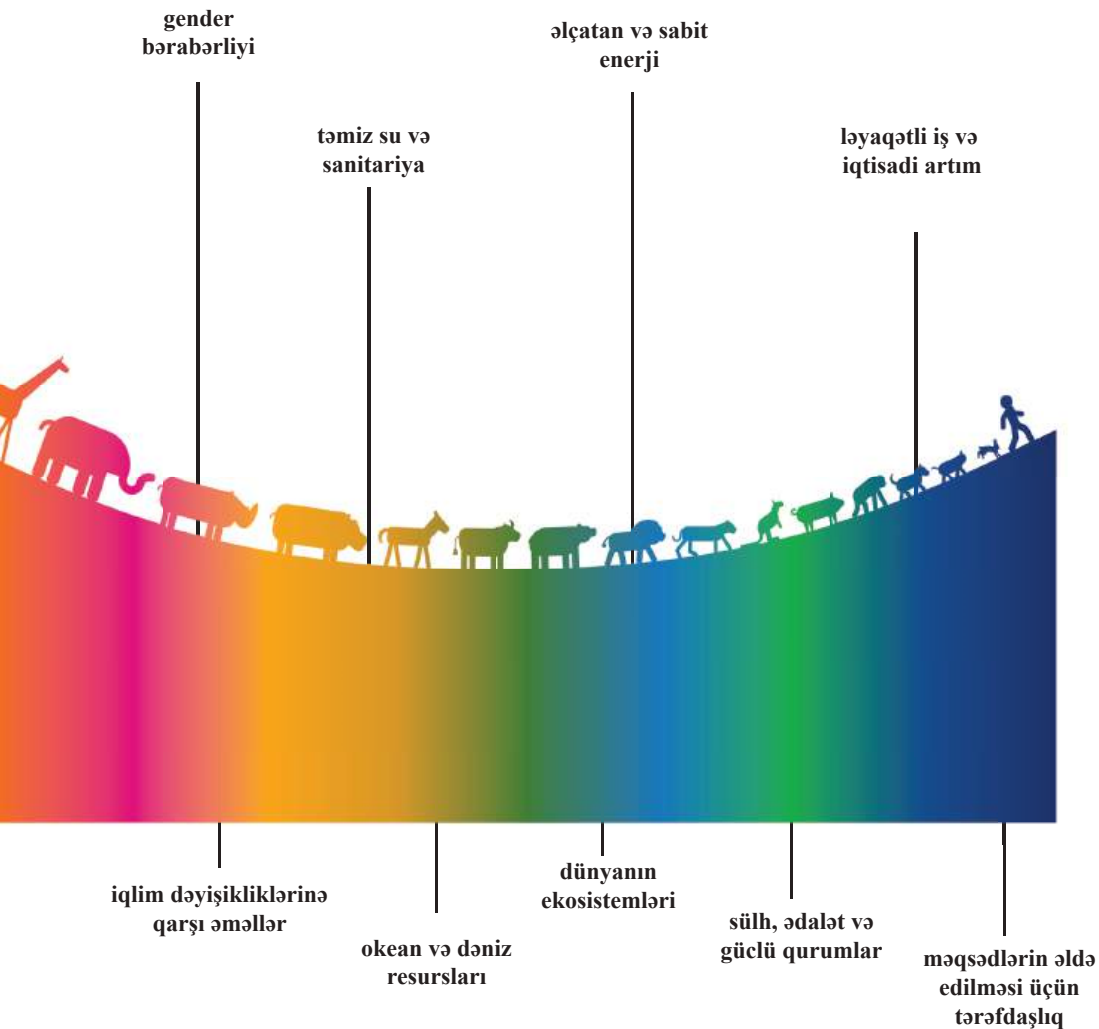
Verilişlərdən birində həkimlər valideynlərə övladları üçün əsasən tərəvəz, süd məhsulları və ət xörəkləri verməyi məsləhət görürdülər. Bu andan ana sağlamlığı yaxşılaşdırmaq üçün imkan daxilində uşağın qida menyusunu dəyişdi.

Digər qonşular – Anna və onun iki qardaşı əvvəllər məktəbə getmirdilər, çünki məktəb ikinci kənddədir və ailənin gediş haqqı üçün pulu yox idi. Dövlət şagirdlər üçün pulsuz avtobus təyin edəndən sonra vəziyyət dəyişdi. İndi şagirdlərin hamısının məktəbə gedib-gəlmək üçün eyni imkanları var. Bir neçə gün əvvəl kənddə yaşayan uşaqların demək olar ki, hamısı xəstələndi, böyüklər də özlərini yaxşı hiss etmirdilər.

Kəndin ambulatoriya həkiminə məlum oldu ki, hamının eyni simptomları var. Xəstəliyin ehtimal səbəbi kimi suyu adlandırdı. Suyun nümunəsi dərhal şəhərə yoxlanış üçün göndərildi və həqiqətən də təsdiq olundu ki, su çirkləndirilmişdi. Bu məhəllədə yalnız bir neçə ailənin təbii qazı var idi. Bu ailələr qaynanmış sudan istifadə edirdilər (içmək və xörək hazırlamaq üçün), qalanlarının isə buna imkanları yox idi.

Bu hal kənddə münafişəyə səbəb oldu. Çünki suyun qaydaya salınması üçün ayrılmış vəsait mərasim zalının inşaatına xərclənmişdi. Hökumət bu hadisədə əhalini günahlandırır, əhali isə - hökuməti. Daha bir şübhə söyləndi ki, kənddə yeni açılmış kiçik istehsalat tullantıları su sisteminin çirkləndirilməsinə səbəb olmuşdu.

QRUPLARDA İŞLƏYİN

Vəziyyətləri bölüşdürün. Qarşınızdakı sabit inkişaf məqsədlərinin siyahısından istifadə edin, eləcə də Əlavə 2, səh. 159-167 izləyin və suallara cavab verin:

- Vəziyyətin qəhrəmanları hansı dilemma qarşısındadırlar?
- Nə üçün onlar hamının istəyini eyni zamanda yerinə yetirə bilmirlər?
- Sabit inkişaf məqsədlərini nəzərə almaqla hansı qərarı qəbul edə bilərdiniz?
- Şəhərinizin, kəndinizin, icmanınızın və ya ölkənizin həyatınızdan oxşar misalları yadınıza salın ki, bu zaman fikir müxtəlifliyinə görə konkret məsələ öz həllini tapa bilməmişdi.

VƏZİYYƏT 1

Şəhəriniz çayın sahilində yerləşir. Əhali üçün balıqçılıq mənfəətli iş idi, amma onlar hidroelektrik stansiyasını da tikmək istəyirlər. Amma nəzərə almaq lazımdır ki, çayda balıqlar kürü tökürlər, HES-in inşaatı isə balığın çoxalmasına mənfi təsir göstərir. Unutmayın ki, şəhəriniz çoxlu su sərf edir və bu da kanalizasiya şəklində çaya qayıdır. Onun təmizliyinin qayğısına qalın!

VƏZİYYƏT 2

Şəhərin administrasiyasının növbəti iclasında qeyd edilmişdi ki, şəhər sürətlə böyüyür və inkişaf edir. Bununla bağlı zibillik ərazisində yeni parkın təşkili təklif edilmişdi. Amma iştirakçıların fikirləri bölündü. Məsələ açıq qaldı.

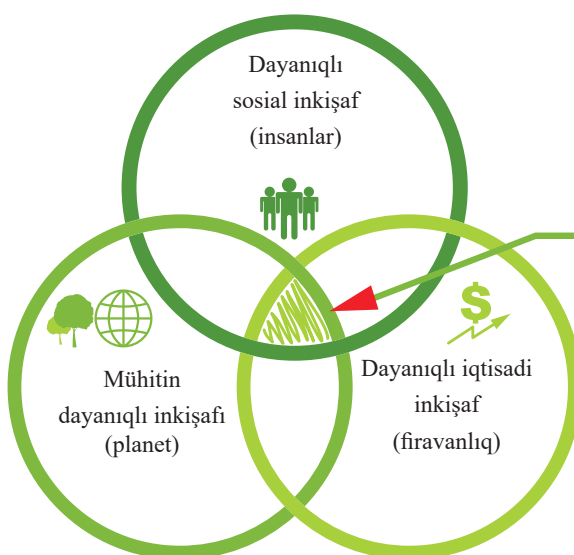

VƏZİYYƏT 3

Lado aqrar firmanın direktorudur, müxtəlif növ tərəvəz yetişdirir. Muzdlu fəhlələrlə mövsüm üzrə müqavilələr imzalayır və indi onlar tarlalarda və bağlarda müxtəlif preparatlarla (pestisidlərlə və herbisidlərlə) işləyirlər.

Lado bol məhsul götürdü və müvafiq olaraq – mənfəət də. Amma gələn mövsümdə fermada işləmək istəyən insanların sayı azaldı. Lado acıqlandı ki, müqavilənin bütün şərtlərini yerinə yetirsə də, nə baş verirdi? Səbəb isə fəhlələrin ximikatlara olan qorxuları idi, bu da onların sağlamlığına pis təsir göstərirdi.

“Dayanıqlı inkişaf” ifadəsi ilk dəfə BMT-nin Ətraf Mühit və İnkişaf Komissiyasının 1987-ci il məruzəsində səsləndirilmişdi. Məruzə dayanıqlı inkişafın izahatını əhatə edirdi və bundan da növbəti 25 il ərzində istifadə ediləcəkdə. Bu izahata sonralar dayanıqlı inkişafın üç ölçüsü əlavə edildi: iqtisadi inkişaf, sosial cəlb olunma və mühitin sabitliyi.

Dayanıqlı inkişaf komponentlərinin qarşılıqlı əlaqələri

Bu, zamanəmizin ən mürəkkəb çağırışını təqdim edir, çünki fərqli düşüncəni, dəyərləri və davranış qaydalarının bərqərar edilməsini nəzərdə tutur. Məhz buna görə də dayanıqlı inkişafın ideyasının həyata keçirilməsində təhsil sisteminin rolu böyükdür.

Dayanıqlı inkişaf konsepsiyası üç komponentin harmonik qarşılıqlı əlaqəsinə istinad edir

Dayanıqlı sosial inkişaf (insanlar)

İnsanların və sosial quruluşun eyni inkişafını nəzərdə tutur ki, burada xüsusi əhəmiyyət sosial birliyin, bərabərliyin, ədalətin və firavanlıq prinsiplərinin gerçəkləşməsinə verilir.

Mühitin dayanıqlı inkişafı (planet)

Təbii ekosistemin inkişafını nəzərdə tutur və burada cansız təbiətin və planetin, Yer kürəsinin imkanlarının tətbiqi vacibdir.

Dayanıqlı iqtisadi inkişaf (firavanlıq)

İnkişafın eyni modelini nəzərdə tutur ki, bunda da insanların gündəlik həyatında təbii və insan resurslarının düşünülmüş tətbiqinə və bu ölçülərin nəzərə alınmasına diqqət verilir.

MÜZAKİRƏ EDİN

- Qrup işi zamanı təhlil edilən vəziyyətlərdə qərarların qəbul edilməsi nə üçün çətin idi?
- Kitabda verilən Ven diaqramı və bu həyat vəziyyətləri arasında hansı əlaqəni görürsünüz?
- Dayanıqlı inkişafın məqsədlərinin üç istiqaməti bir-biri ilə hansı əlaqəni və ziddiyyəti təşkil edir?
- Hər bir istiqaməti əks etdirən konkret nümunələri adlandırın;
- Planetimizin qayğısına qalmaq üçün, sizcə, iqtisadiyyatı necə inkişaf etdirməliyik? Sosial sahəni? Planetin qayğısını?
- Hər bir istiqamət üzrə insanların hazırkı ehtiyacları və gələcək perspektivləri arasında hansı əlaqə var?
- Tarazlığı saxlamaq üçün çıxış yolunu nədə görürsünüz?
- Dayanıqlı inkişaf üçün ardıcıl təhsil lazımdır ki, bu tarazlığı saxlaya və qoruya bilək?
- Kompleks tapşırığı yerinə yetirmək üçün əldə edilən məlumatdan, təcrübədən və nəticələrdən necə istifadə edək?

QRUPLARDA İŞLƏYİN

Əvvəlki siniflərdə sabit inkişafın məqsədləri ilə tanış olduq. “BMT-nin Uşaqlar Fondu”(UNICEF for every child) sabit inkişafın məqsədlərini daha yaxşı başa düşmək və mənimsəmək üçün posterlər hazırlamışdı (Baxın Əlavə 2-yə, səh. 159-167).

Qruplarda kompetensiyalara əsasən sabit inkişaf məqsədlərini əks etdirən posterləri bölüşdürün.

- Seçilmiş posterin qısa prezentasiyasını hazırlayın: bu məsələni bilməyən insana onun məzmununu necə izah edərdiniz?
- İzah edin ki, bir yeniyetmə kimi, ölkəmizdə bu məqsədin əldə edilməsini necə təsəvvür edirsiniz? Qlobal?
- Konkret məqsədin əldə edilməsi üçün siz şəxsən hansı rolu yerinə yetirə bilərsiniz?
- Nə üçün sabit inkişafın məqsədlərinin yerinə yetirilməsi vacibdir?

Vaxtda məhdud, universal məqsədlər beynəlxalq yoldaşlığın daha böyük səfərbərliyinə səbəb olur, müxtəlif sektordan, ölkədən və bölgələrdən əsas iştirakçıların əməkdaşlığını gücləndirir, müasirliyə və ekspert biliyi və təcrübəsi ilə paylaşmağa dəstək verir. Resursların səfərbərliyi nəticələrinin misalı kimi səhiyyədə nailiyyətləri adlandırma bilirik, məsələn, uşaq ölümünün azalması və tibbi yardımın hər kəs üçün əlçatan olması.

Dayanıqlı inkişafın məqsədlərinin daha bir dəstəkləyici sübutu odur ki, onlar global problemlərin həlli üçün uzunmüddətli yanaşmanın bərqərar edilməsinə dəstək verirlər və bunlar da bəzi ölkələr üçün xarakterik olmasa da, dövlətlərin əksəriyyətini narahat edə və birgə səyləri tələb edə bilər. Hökumət proqramlarının əksəriyyətinin müddəti 4-5 ildən çox olmur və bu proqramların sabitliyi bir çox hallarda hökumətin və siyasi gündəliyin (bəzən çox tez-tez) dəyişikliklərinə görə şübhə altına düşür.

Dayanıqlı inkişafın məqsədləri 2030-cü ilə qədər dövrü əhatə edir və müvafiq olaraq, hazırkı hakimiyyətlərin əksəriyyəti 2030-cü il üçün hakimiyyətdə olmayacaqlar. Milli siyasi kontekst dəyişikliyinə baxmayaraq, 193 ölkənin razılaşdırdığı uzunmüddətli gündəlik və hədəflər hərəkətlərin sabitliyinə dəstək verir, ölkə tərəfindən öhdəliklərin yerinə yetirilməsini təmin edir.

Dayanıqlı inkişafın məqsədləri hər bir insanın cəlb olunmasına cəmləşdirilmişdir. Birgə iştirak prosesi iştirakçılara imkan verir ki, təmsil etdikləri xalqın maraqları və ehtiyaclarını qorusunlar və bu da öz tərəfindən, daha yaxşı planlaşdırılmış və məlumatlı təşəbbüsləri dəstəkləyir.

FAYDALI RESURLAR

- ▶ BMT-nin Uşaq Fondu <https://uni.cf/3qKLaRh>
- ▶ Sabit inkişaf məqsədləri <https://uni.cf/36IMMnB>
- ▶ Qretanın ictimai video-müraciəti <https://bit.ly/3JWhmIY>

Kəskin yoxsulluğun aradan qaldırılması, qeyri-bərabərlik və ədalətsizliyi dəf etmək, iqlim dəyişikliyi dayandırmaq asan iş deyil. Qlobal məqsədlər - bu məqsədlərə nail olmaq üçün dövlətlərin, beynəlxalq təşkilatların və dünya liderlərinin və vətəndaşların birgə səyləri zəruridir.

Elə təəssürat yaranır ki, adi insan bu proseslərə necə təsir etməlidir? Yoxsa, sadəcə, əllərini aşağı endirməlidir.

Xeyr! Dəyişikliklər bizdən başlayır! Yer kürəsinin hər bir sakini, hətta ən laqeydi və tənbəli də, qərarın bir hissəsidir. Xoşbəxtlikdən, çox sadə hərəkətlərin siyahısı mövcuddur və əgər onlar bizim gündəlik həyatımızın bir hissəsi olsalar, dünyada bizə yardım edəcək böyük dəyişikliklər baş verəcək. Aşağıda verilən siyahıda yalnız kiçik hissə əks edilmişdir ki, buna da öz töhfəmizi verə bilərik.

QRUPLARDA İŞLƏYİN

Aşağıda verilən məsləhətləri bölüşdürün:

- Seçilmiş məsləhətlərdən hər zaman yerinə yetirdiyiniz 5 əməli və yerinə yetirmədiyiniz/yetirə bilmədiyiniz 5-ni yazın;
- Sizcə, gələcəkdə də yerinə yetirə bilməyəcəyiniz 2 əməli yazın. Cavabı sübut edin;
- Bu məsləhətlərə nəyi əlavə edərdiniz və ya siyahıdan çıxarardınız?

Kürsüdən qalxmadan qəhrəman/iş, bu işi kürsünüzdən qalxmadan da edə bilərsiniz

- Elektrik enerjisindən rəşional istifadə edin, istifadə etmədiyiniz halda, məişət texnikasını (o cümlədən kompüterini) şəbəkədən söndürün;
- Ödənişləri internetlə və ya mobil telefonla ödəyin, bu qayda ilə kağız qəbzlərin istifadəsindən boyun qaçırırsınız;
- Sosial şəbəkədə insan hüquqları və ya iqlim dəyişkənliyi haqqında maraqlı mətnlərə baxın, paylaşın ki, tanışlarınız da görə bilsinlər;

- Susmayın! Özünüidarəetməni və mərkəzi hakimiyyəti insana və ya planetə zərər verməyən təşəbbüslərdə iştirak etməyə çağırın;
- Kiçik internet araşdırma keçirin və məhsulları ekoloji qaydalara əməl edən və mühiti çirkəndirməyən şirkətlərdən alın (imkan daxilində);
- İşlərin mərkəzində olun. Yerli xəbərlərə diqqət yetirin və qlobal məqsədlərdən də geri qalmayın – məlumatları internet səhifədə və ya sosial şəbəkədə oxuya bilərsiniz: @GlobalGoalsUN.
- Qlobal məqsədlərin əldə edilməsi üçün fəaliyyətiniz haqqında sosial şəbəkə ilə başqalarına məlumat verin, hashtag-dan istifadə edin: #globalgoals.

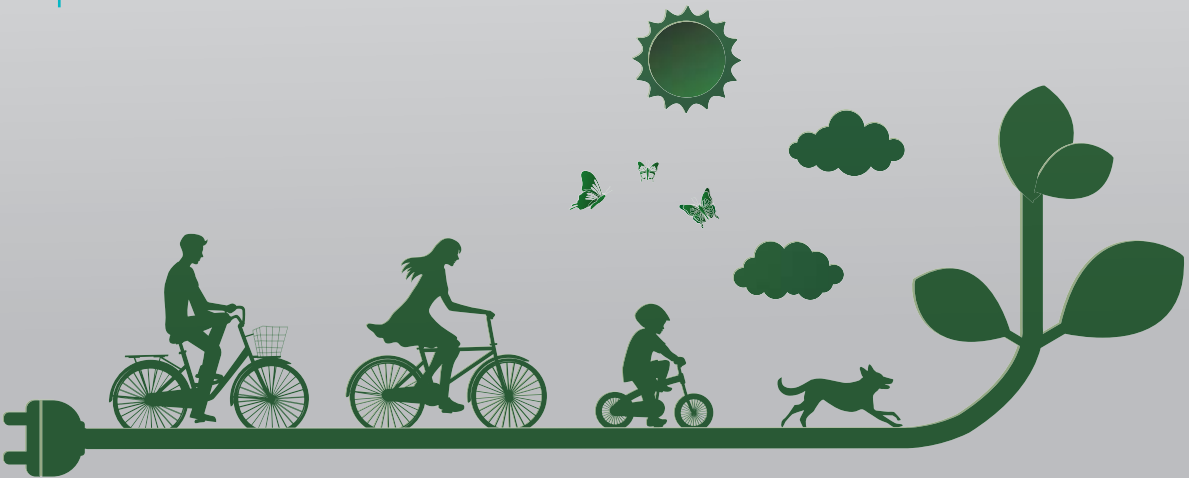
Evi tərk etməyən qəhrəman/ evdə də fəaliyyət göstərə bilərsiniz!

- Paltar yuyulanda, paltaryuyan maşının dolu olduğuna əmin olun;
- Vanna qəbul edəndə daha çox su sərf olunur, nəinki duş qəbul edəndə;
- Daha çox tərəvəz və meyvə yeyin. Heyvan mənşəli qidanın hazırlanması üçün daha çox resurs sərf olunur, nəinki bitkilərin yetişdirilməsinə;
- Yeyinti məhsullarınız artıq qalanda, xarab olmamışdan qabaq başqaları ilə paylaşın. Bu, yeməyə də, pula da qənaət edər;
- Kompost düzəldin. Qida məhsullarının tullantılarının kompostlaşdırılması iqlimə təsiri azaldır və bundan başqa məhsullardan təkrar istifadə etmək imkanını verir;
- Ərzaqları minimal qablaşdırma ilə alın;
- Pəncərə və qapını yaxşı örtün ki, enerji effektivliyini artırasınız;
- Köhnə texnika və lampaları enerji effektiv texnika və lampalarla əvəz edin;
- İmkan daxilində günəş batareyalarını quraşdırın; bu, elektrik enerjisinin xərclərini azaldacaqdır;
- Şüşə və dəmir əşyaları, kağızı (köhnə qəzet-jurnalları, istifadə edilən dəftərləri və s.) ayrı-ayrı çeşidləndirin.

İcmanın qəhrəmanı/evin kandarından kənarda edə biləcəkləriniz

- Kağız və dəmir əşyaları ayrı-ayrı çeşidlərə ayırıb makulatura və dəmir tullantıları şəklində təhvil verə bilərsiniz;
- Alış-verişinizi planlaşdırın, əvvəlcədən tərtib edilmiş siyahıdan istifadə edin və özbaşına alış-verişdən çəkinin. Sizə lazım olandan çox ərzaq almağı (xüsusilə də tez xarab olan) məcbur edən marketing tələsinə düşməyin;
- Tərəvəzlərin və meyvənin çoxunu xoşagəlməz ölçüsünə, formasına və ya rənginə görə atırlar;
- yalnız təhlükəsiz ərzaq alın;
- Piyada, velosipedlə və ya ictimai nəqliyyatla gəzin;
- Dəfələrlə istifadə olunan stəkan və şüşədən istifadə edin. Bununla daha az zibil yığıla-cadır;
- Alış-verişə özünüzdün dəfələrlə istifadə olunan çantanızla gedin. Polietilen paketlərdən boyun qaçırın;
- Kağız salfetkalardan qənaətlə istifadə edin;
- Fikirləşin, köhnəlmiş, nimdaş paltara ikinci həyatı necə vermək olar;
- Ailə avtomobilinizin qayğısına qalın. Böyüklərə xatırladın ki, qulluq edilmiş avtomobil daha az toksik qaz buraxır;
- Sizə lazım olmayan, amma yaxşı vəziyyətdə olan əşyalara (paltar, kitablar, mebel) ikinci həyat verin;
- Peyvənd vurdurun. Ailənizi xəstəliklərdən qorumaqla cəmiyyətdə sağlamlığın möhkəmlənməsinə dəstək verə bilərsiniz;
- Hüquqlarınızdan faydalanın (yetkinlik yaşına çatdıqdan sonra), ölkə və idarəetmə rəhbərlərini seçin.

Məktəbin qəhrəmanı/məktəbdə edə biləcəyiniz

- Tənəffüsdə meyvə və ya tərəvəziniz qalarsa, atmağa tələsməyin, ehtiyacı olanlar arasında bölüşdürün;
- hüquqlarınızı bilin. Bərabərsizliklə mübarizə aparın;
- 2,4 milyard insanın əsas sanitar-gigiyena xidmətinə əli çatmır. Tualetlərin olmadığına dair dünyanın bir çox cəmiyyətində/öz cəmiyyətinizdə məsələni qaldıranların sıralarına qoşulun;
- məktəbinizdə hər hansı bir ayrışdırıcıya qarşı etirazınızı bildirin. Cinsindən, irqindən, cinsi meyindən, sosial mənşəyindən və fiziki imkanlarından asılı olmayaraq, hər bir insan bərabərdir;
- piyada, velosipedlə və ya ictimai nəqliyyatla gəzin;
- “Zərərli təsir xaricində” həftəsini təşkil edin;
- Susmayın. Məktəb cəmiyyətinizi səsəyin ki, insanlara və planetimizə zərər verməyən təşəbbüslərdə iştirak etsinlər. Paris Sözləşməsinə dəstəkləyin (iqlim dəyişkənliyi haqqında BMT-nin çərçivə-konvensiyası);
- Tullantıları azaltmağa çalışın, onların əksəriyyəti sonda okeana düşür;
- Gündəlik hərəkətinizi analiz edin və dəyişin;
- Həqiqətə yetişmək üçün hüquqlarınızı bilin.

MÜZAKİRƏ EDİN

- Nə üçün sizin siyahınız bir-biri ilə bəzən uyğun gəlirdi və bəzən də - yox?
- Bizim subyektiv münasibətimiz davranışlarımızı müəyyənləşdirirmi?
- Bu halda sizin üçün hansı qayda təsir göstərir: “bilmirdim və etmirəm”, “başla düşməmişəm və etmirəm”, “başqaları etmirlər və mən də etmirəm”, “mən bilirəm və gələcək nəsillərin qayğısına qalırım”?
- Bu yanaşmanı dəyişmək üçün necə hərəkət etməliyik?
- Dünyanın xilasını dərslərinin hansı çağırışı kompleks tapşırıqımıza uyğundur?
- Bu dərslərin müəllifləri nəyi unutmuşlar?
- Hər hansı və ya bütün hissələrdə əlavə edə bilərsiniz məsləhəti necə formalaşdırardınız?

TAPŞIRIQ

- Paraqrafın sonunda verilən faydalı resurslarla tanış olun;
- Bunlara istinad edərək, sabit inkişafın seçilmiş istiqaməti üzrə informasiya mətnini (100-150 söz) hazırlayın;
- Mətnə sizə məlum olan müvafiq misal, vəziyyəti əlavə edin.

FAYDALI RESURLAR

- ▶ BMT-nin sabit inkişafının məqsədləri– icmal <https://bit.ly/3JW7EGu>
- ▶ BMT-nin sabit inkişafının məqsədləri haqqında <https://bit.ly/373INli>
- ▶ Qlobal məqsədlərin əldə edilməsi üçün nə etmək olar <https://bit.ly/3uK5yTx>
- ▶ Fəal ol – dünyanı dəyiş! <https://bit.ly/373DQJy>

DEBATLAR

Qloballaşma, çox mürəkkəb və müqavimətli bir proses kimi, birmənalı qiymətləndirilə bilməz və onu çox müxtəlif və ya neqativ hadisə kimi hesab etməliyik. Buna görə də onun tərəfdarları və rəqibləri var. Siz hansı tərəfdəsiniz?

I dəstə	II dəstə
Qloballaşma pozitiv hadisə	Qloballaşma neqativ hadisə
Heç bir integrasiya və qarşılıqlı yaxınlıq millətləri, dilləri və mədəniyyətləri məhv edə bilməz. Əksinə, daha çox xalqlarda milli duyğular oyanacaq və onlar öz milli dövlətlərinin yaranması üçün mübarizə aparacaqlar. Hər hansı bir maddi rifahın bütün əhali üçün əlçatan olması mümkün olacaq. Bir çox insanların həyatında özünü reallaşdırmaq şansı olacaq. İnkişaf etməkdə olan ölkələrin iqtisadi tərəqqisi mümkündür. Milli dövlət, milli iqtisadiyyat, mədəniyyət və ağahlıq ən yüksək dəyər hesab olunur. Problemlərin həlli üçün dövlətlərin birləşdirilməsi yaxşı olar. Məsələn, ekoloji problem (Yaponiyada nüvə fəlakəti – Fukuşima qəzası), elm və texnologiyanın inkişafı. Sosial-mədəni məkanın formalaşdırılması, müxtəlif ölkələrin və insanların mədəniyyətləri ilə tanışlıq mümkün olacaq. Qlobal əmək bölgüsü gücləndiriləcək, bu da istehsal olunan məhsulların keyfiyyətini yaxşılaşdıracaqdır.	İnkişafda olan ölkələrdə iqtisadiyyatı xarici firmalara və transmilli korporasiyalara məxsusdur və qərb mədəniyyətinin və dəyərlərinin kütləvi yayımı ənənəvi dəyərlərin yenidən qiymətləndirilməsinə səbəb olur və milli mədəniyyətə təhlükə yaradır. İnkişaf etmiş ölkələrdə inkişaf etməkdə olan ölkələrdən kütləvi miqrasiya artacaq ki, bu da irqçilik və ksenofobiyanın artmasına gətirib çıxaracaq. Dövlət sərhədləri pozulacaq, milli iqtisadiyyatı qlobal iqtisadiyyat, milli mədəniyyəti – qlobal mədəniyyət, milli şüuru – qlobal şüur əvəz edəcəkdir; Qloballaşma prosesi nəticəsində dünya siyasətinin, mədəniyyətin tam birləşməsi baş verəcək; dövlətlər arasındakı sərhədlər aradan qaldırılacaq; Millət-dövlətlər öz varlığına son qoyacaqlar, millətlər bir-birinə tam qarışacaqlar və bir dildə danışan dünya xalqı əmələ gələcək. Əsasən hərbi məqsədlər üçün istifadə edilən və “oyuncaqlar” – smartfonlar və başqa qacetlər kimi texnologiyalar inkişaf edəcəkdir. Dünyanın ekoloji vəziyyəti pisləşəcək. İqtisadi cəhətdən az inkişafa malik ölkələrin vətəndaşlarının ucuz işçi qüvvəsi kimi istifadəsi baş verəcəkdir.

I MÖVZU. QLOBAL VƏTƏNDAŞLIQ

Diqqət!

IV FƏSİL: SOSIAL-EMOSİONAL BACARIQLAR

KOMPLEKS TAPŞIRIQ

Kompleks tapşırığın şərti

Təsəvvür edin ki, siz beynəlxalq xeyriyyə tədbirlərindən birinin təşkilatçısısınız. Artıq bilirsiniz ki, qonaqlar arasında müxtəlif irqlərin, millətlərin, dinlərin, yaş qruplarının siyasətçiləri, iş adamları, diplomatları və incəsənət sahəsinin nümayəndələri olmalıdır.

Tədbirdə əyləncə proqramı ilə yanaşı işgüzar hissə (uşaq rəsmlərinin xeyriyyə sərgisi-satışı) və şam yeməyi də nəzərdə tutulub.

Beynəlxalq xeyriyyə tədbirinə aidiyyət hissini yaratmaq üçün qonaqlara dəvət məktubu (200-250 söz) hazırlayın. Məktuba tədbirin məqsədi haqqında həssas şəkildə verilmiş məlumatlar (hər hansı birini seçin: yetim uşaqlara yardım, COVID-in qarşısının alınması üçün pul yığılması, təhsili dəstəkləndirilməsi...) və tədbirdə geyim tərz, davranış qaydaları, menyu və əyləncə proqramı barəsində məlumat daxil ola bilər.

İşinizdə/işinizin təqdimatında xüsusilə göstərin:

- Hansı dünyagörüşü, dəyərlər və ya canatmalar əsasında xeyriyyə tədbirinin keçirilməsi planlaşdırılmışdı, onun qaydaları baş tutdumu və nə üçün?
- Tədbirin təşkilində qonaqların və cəmiyyətin ehtiyac və tələbləri necə və nə dərəcədə nəzərə alınmışdı ki, onlarda bu qrupa aidiyyət hissi dərinləşsin?
- Dəvət olunan cəmiyyətlə hər birinin harmonik əməkdaşlığı nə dərəcədə vacib və hərtərəfli faydalı olacaq?

Prezentasiyadan sonra danışın:

Hansı strategiyalardan istifadə etdiniz/tapşırığın üzərində işin müxtəlif mərhələlərində hansı addımları atdınız; kompleks tapşırıq üzərində yenidən işə başlasaydınız, nəyi başqa cür edərdiniz.

CÜTLÜKLƏRDƏ İŞLƏYİN

Sofinin hekayəsi ilə tanış olun. Müzakirə edin və suallara cavab verin:

- Səncə, Sofi nə üçün kefsiz idi? O, özünü niyə tənha hiss edirdi?
- COVID təcrid şərtlərində onun və yaşıdlarının hansı tələbatları məhdudlaşdırılmışdı? **Sosiallaşma** üçün hansı imkanları qalır?
- Uzun müddət təcrid olunma şəxsiyyətə, xüsusilə də gəncə necə təsir edir? Nəyə görə?
- Sofinin heyvanların müdafiəçiləri ilə ünsiyyətə başlaması üçün hansı ilkin şərt var idi?
- Şəxsin özünü beynəlxalq ictimaiyyətin bir hissəsi kimi hiss etməsi üçün hansı ön şərt lazımdır?
- Sofinin beynəlxalq təşkilata üzv olmaq qərarını sürətləndirən nə oldu? Nə üçün belə düşünürsən? Sofinin onlara məxsus olduğunu hiss etməsinə nə səbəb oldu?
- Bu qərar Sofinin əhval-ruhiyyəsinə necə təsir etdi? Nəyə görə? Bu qrupa mənsub olmaq onun şəxsiyyətində öz əksini necə tapacaqdır?
- Bu əhvalatı şəxsi təcrübənizlə əlaqələndirin, ortaqları tapdınız? Bəs hansı fərqləri tapdınız?
- Düşünün, əgər insanın öz cəmiyyətində, şəhərində, ölkəsində aktiv vətəndaşlıq mövqeyi yoxdursa, müxtəlifliyi tanımırsa, həmrəy deyilsə, bu halda onun global vətəndaş olması mümkündürmü? Nə üçün?

Sofinin əhvalatı

- Sofi tələbə olsa da, iki ildir ki, onlayn mühazirələrdə iştirak edir. Şəxsən heç bir mühazirəçini və ya qrup yoldaşını tanımır. Bəziləri mühazirə zamanı kameralarını da qoşmur və yalnız səs eşidilir. İmtahanlarda üz-üzə görüşsələr də, maskalarda kimin kim olduğu bilinmir. Anam, atam, nənəm, babam bu gün də tələbəlik illərindən başladıqları dostluqlarını davam etdirirlər. Sofi də belə təsəvvür edirdi, amma COVID yeni qaydalar təsis etmişdi. Fevral ayında qızın tətilləri başlandı. Sofi internetdə dolaşaraq tənhalıqla “mübarizə aparırdı”. Qarşısına sənədli bir film çıxdı.

Sosiallaşma –

İnsanın şəxsiyyət kimi formalaşması, verilən cəmiyyətə xas biliyin, dəyərlərin və normaların mənimsəmə prosesi.

Toğlugötürən –
Qızılquşkimilər
dəstəsinin yırtıcı quşu.
Gürcüstanın Qırmızı
Siyahısına daxil
edilmişdir.

Toğlugötürən

*Toğlugötürənin bədənində
dəftərxana bıçağı*

Okeanın çirkləndirilməsinə aid idi. İnsan tərəfindən atılan polietilen və plastmas tullantılara görə su sakinlərinin necə məhv olduğu göstərilirdi. Sofiyə çox pis təsir etdi. Düşündükcə çox pis olurdu ki, insanlar şəxsi rahatlıqlarına, laqeydliklərinə görə heç düşünmədən başqa canlı varlıqları necə də məhv edirlər.

Sofinin kefsizliyi onun ailəsini də düşündürürdü. Atası ona kəndə getməyi təklif etdi. Yolda onlar ətraf mühitə nəzarət maşınının yanında izdiham olduğunu gördülər. Yerlilər ağır yaralanmış toğlugötürəni tapıb və zooparka zəng etmişdilər. İndi bu maşınla onu xilas etməyə aparırdılar. Sofi də maşından düşdü, güclü quş çox aciz görünürdü. Ağzı açıq idi və nə isə səslər buraxırdı. Sofi onun fotolarını çəkdi. O, səhərə kimi yata bilmədi, həmin filmi axtarıb kimin tərəfindən çəkildiyinə baxdı. Sonra həmin beynəlxalq təşkilatın internet sahifəsinə keçdi. Çoxlu əhvalatlar oxudu. Sofi təşkilatın “çat”-ına toğlugötürənin şəkillərini göndərdi, onun haqqında bildiklərini yazıb, onlardan bu quşun xilas olma şansını soruşdu. Tezliklə ona cavab verildi ki, bu quş növü Qafqazda nəsli kəsilmə üzrədir, güclü quşdur, səbəbinə baxır, əslində isə sağala bilər. Ertəsi gün Sofi zooparkla əlaqə saxladı. Ona dedilər ki, quş veterinar klinikasına keçirilmişdir. Müayinə açıq dəftərxana bıçağını udduğunu göstərmişdi. Ağır və təhlükəli əməliyyat lazım idi. Xoşbəxtlikdən əməliyyat nailiyyətlə başa çatdı. Toğlugötürən reabilitasiya üçün zooparka qaytarıldı. Həmin günlərdə təşkilat və Sofinin arasında daimi əlaqə var idi. Onların facebook sahifələrinə də toğlugötürənin əhvalatı və şəkilləri yerləşdirildi. Dünyanın müxtəlif ölkələrindən çoxsaylı insanlar nəsli kəsilməkdə olan quşa azarkeşlik edirdi. Sofi məlumatı təzələndirirdi. “Xəstə” yavaş-yavaş sağalır və sonda, zooparkın işçiləri onu doğma mühitinə qaytardılar”.

Sofi bu süjetlə zooparkın sahifəsindən beynəlxalq təşkilatın sahifəsi ilə də paylaşıdı. Quşa qayğı göstərənlərə və həkimlərə qarşı çoxlu təbriklər və təşəkkürlər söyləndi. Sofi bu təbrikləri də həkimlərlə və zooparkla paylaşıdı.

Bu arada tətillər də arxada qaldı, müəzirlər də başladı. Sofinin darıxmağa vaxtı yox idi. Beynəlxalq təşkilata üzv oldu, forumlarda, seminarlarda, təlimlərdə iştirak edirdi. Müxtəlif ölkələrdən

könüllülərin təcrübələri barəsində də öyrəndi. Canlı mühitin qayğısına qalmaqda yardım edən yeni bacarıqlar qazandı. İndi bu bilik və bacarıqlarını paylaşmağa hazırlaşır. Yaşadlarına və şagirdlərə klublar yaradır ki, burada əvvəlcə məlumatlandırma və biliyin qazanılması üzərində işləsinlər, sonra da praktiki fəaliyyətlərə keçsinlər.

Mənbə: Tbilisi zooparkı – <https://bit.ly/3znfMxt>

Toğlugötürən vəhşi təbiətə qaytarıldı – <https://bit.ly/38y56Rw>

MÜZAKİRƏ EDİN

- Aşağıda verilən mətndə Vaja Pşavela hansı qruplara aidiyyət haqqında danışır?
- “Hər bir həqiqi vətənpərvərin hər bir ağıllı kosmopolitin (bizim kimi deyil) vətənpərvər olduğu kimi kosmopolit olması” ilə razısınızmı? Nə üçün belə düşünürsünüz?
- Bu fikir bu gün də aktuallığını qoruyub saxlayırmı? Həyat misallarını adlandırın ki, bunda da şəxs həm vətənpərvərdir və eləcə də qlobal vətəndaşdır.

Kosmopolitizm və vətənpərvərlik

“Bəziləri elə düşünür ki, həqiqi vətənpərvərlik kosmopolitizmə qarşı durur, amma bu, belə deyil. Hər bir həqiqi vətənpərvər hər bir ağıllı kosmopolitin (bizim kimi deyil) vətənpərvər olduğu kimi kosmopolitdir. Necə? Belə ki, öz millətinə vicdanla xidmət edən və vətəninə əqli, mülki və əxlaqi cəhətdən yüksəltməyə çalışan insan bu yolla bəşəriyyətə ən yaxşı üzlər, ən yaxşı dost hazırlayır, bəşəriyyətin inkişafını, firavanlığını dəstəkləyir. Bütün millətlərin inkişafı üçün xüsusi insanları yetişdirmək lazımdırsa, bu halda ayrı-ayrı millətləri də yetişdirmək lazımdır ki, bəşəriyyət inkişaf etmiş qrupu təqdim etsin; əgər xüsusi insan üçün milli, fərdi tərbiyə faydalıdırsa, həmçinin bütün millət üçün belə bir tərbiyə faydalıdır ki, hər bir millət daha çox güc, enerji, özünəməxsusluq göstərsin və bəşər xəzinəsinə öz töhfəsini verə bilsin.....”

Vaja Pşavela 1905-ci il

Kosmopolitizm – dünya vətəndaşlığının ideologiyasıdır və bu da bəşəriyyətin maraqlarını ayrı-ayrı millətlərin maraqlarından yuxarı qoyur.

Düzgün qərarların qəbulunda tənqidi suallar yardım edir

Bu məktub işıq üzü gördüyündən bir əsrdən çox vaxt keçib, terminlər dəyişmiş, kamilləşdirilmişdir, mühitlər dəyişmiş, sivilizasiya dünyanı daha başqa imkanların və çağırışların qarşısına qoymuş, amma bu nəşr və Vajanın tam yaradıcılığı yavaş-yavaş aktuallaşan bir çox məsələlərə toxunur. Aluda Ketelauri də əsrlər ərzində bərqərar olmuş bəzi ənənələrin məqsədəuyğunluğunda, ədalətli olub-olmamasında şübhələnir, düşünür və özünə suallar verirdi.

Aluda öz cəmiyyətinin oğludur, onun sözü ölçüsüz, dəyərsiz idi. Cəmiyyətin qayda və qanunlarına sədaqətli olan bu oğul icma qapısına məğlub etdiyi çoxlu düşmənləri gətirmişdi. Bu dəfə də kistilərdən intiqam almaqla alışıb yanan Aluda düşməinə etibar etmir. Sonra nə baş verir?

“Rəqib ölmək bilmir, canavar rəngini itirmir, dağın yaşıl otları üzərinə düşür”.

Ölüm-dirim mübarizəsinin şəkli Aludanın gözlərini açır, rəqibə düşmən və kafir gözündə baxmır, özü kimi görür onu. Həddini aşan emosiyalar icmanın adət-ənənələrinin “sərhədlərini” pozur və bu sərhədlərdən kənara çıxan Aluda yeni bir insandır və artıq bir yerli icmaya deyil, tam bəşəriyyətə aiddir.

“Aluda daha silah istəmir,
Qadın kimi ağlayır da;
Silahlar daha onun
Gözlərini oxşayırlar.
Xəncəri aşağı enib,
Fil sümüyü ilə örtüldü.
Çiyindəki fransız qılıncı
Rəqibi yaralaya bilmir.
Deyir: günahdır, günah,
İgid, mənim öldürdüyümü,
Tanrı bağışlamayacaq.
Rəqibin də sənə kimi,
İgidlərdən bir igiddir.
Əlini qəlbinə tutsan,
O da daşdan deyil.
Allah sənə yardım olsun!”

Bu, Aludanın yeni monoloqudur. Onun arxasınca sual gəlir:

“Deyirik ki, insan bizik,
Təkcə bizi ana böyüdür;
Bircə biz dirçəlirik,
Kafirlər isə odda yanırırlar.
Bunu biz düz demirik,
Tanrı daha yaxşı bilir!”.

Aluda ağır düşüncələrə və hisslərə qapansa da, onun qərarı dəyişməzdir. Aid-
iyyat sahəsini pozduğunu təsdiq etmək üçün müəllif onu fiziki olaraq da ic-
madan kənara çıxarır.

Müxtəlif mühitlərlə bağlı, analogi suallar başqa insanlarda, müxtəlif dövrlərdə
və məkanlarda yaranmışdı və bu fikir çoxaldıqda – tənqidi səddə çatırdı, dinc,
təhlükəsiz, ədalətli, tolerant dünyaya qayğı göstərmək üçün müxtəlif miqyaslı
hərəkətlər və birliklər ortaya çıxırdı.

Qlobal vətəndaşın məqsədləri adlandırıb biləcəyimiz sabit inkişafın məqsədləri tənqidi təfəkkürün məhsuludur.

Hər bir məqsəd özünün mahiyyəti ilə universal mexanizmi təqdim edir ki, bu
da 17 çox dəqiq adın altında ehtiyacları qruplaşdırır. Hər bir məqsədin sax-
ələri, onların əldə edilməsi üçün lazımı lokal əməllər aydın şəkildə göstərilir.
Məsələn, əgər insan sağlam mühitdə yaşamaq istəyirsə, hər gün nə etməlidir.
Bu, nəinki özünə qayğı olacaq, eləcə də ailəsinə, icmasına, ölkəsinə və
bəşəriyyətə də. Eyni hiss başqalarının da olmalıdır (fərdlərin, sahibkarların,
dövlətlərin, hökumətlərin və s.). Bunu dərk etməklə beynəlxalq cəmiyyətə aid
olma hissinə qədər gedirik.

İnsanlar bunu dərk etmədən yanlış lokal əməllərlə planetimiz və özləri üçün
problemlər törədirlər. Bu qlobal təhlükələrin azalmasında kəndini və ya
şəhərini tərk etməyərək hər kəs rol oynaya bilər. Əsas odur ki, özünü qlobal
cəmiyyətin üzvü kimi hiss etsin və müvafiq məsuliyyəti olsun.

2013-cü ildə, Muskatada keçirilən forumda, UNESCO-nun texniki məşvərət iştirakçıları razılaşırdılar ki, “qlobal vətəndaşlıq” nəinki vətəndaşın leqal və hüquqi statusudur, eləcə də bəşəriyyətə və qlobal cəmiyyətə olan aidiyyət hissidir və bu da şəxsi və ya milli maraqlardan irəli gələrək deyil, qlobal kontekstdə insanın hərəkətinə səbəb olur.

QRUPLARDA İŞLƏYİN

Qlobal vətəndaşlığın izahatını diqqətlə oxuyun:

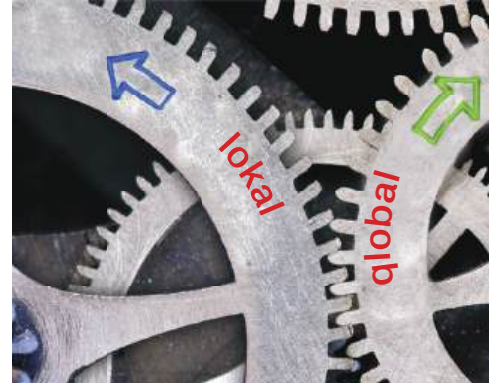
- Yazın ki, qlobal vətəndaşları hansı ehtiyaclar və tələbatlar birləşdirir?
- Hansı halda insanda beynəlxalq cəmiyyətə aidiyyət hissi yarana bilər?
- Şəxs nəyi başa düşməli, nəyi hiss etməlidir ki, lokal aidiyyətdən qlobala tərəf yolu açılsın? Həyatdan, ədəbiyyatdan, mediadan misalları yadınıza salın.
- Mühit necə təsir göstərməlidir ki, şəxsiyyətin qlobal vətəndaşlıq xüsusiyyətləri (bilik, bacarıq, yanaşmalar) inkişaf etsin?

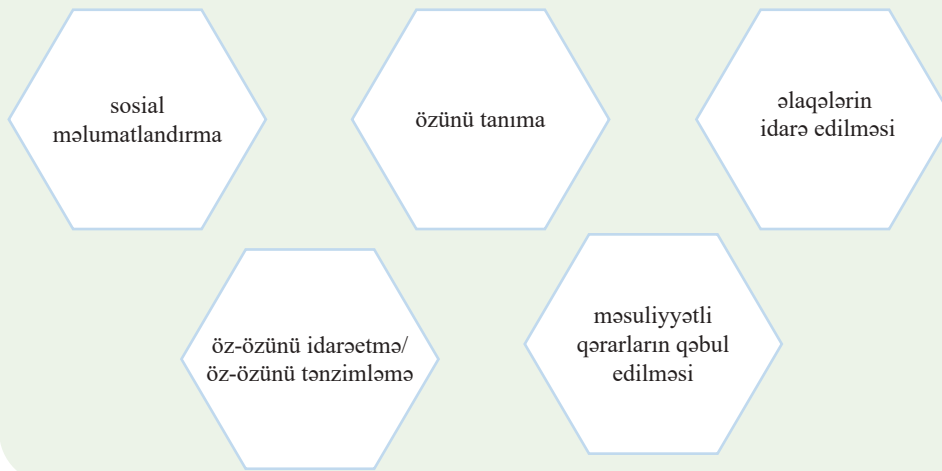

Özünü qlobal vətəndaş kimi qəbul edən insan hansı çağırışlar qarşısında durur?

Hal-hazırda insanların qarşısında duran ən böyük çətinlik həm şəxsi, həm də qlobal səviyyədə sülh və təhlükəsizlikdir. Çox vacibdir ki, insanların bütün səviyyələrdə – yerli və qlobal səviyyədə sülhləri olsun. Bunun üçün insanın müəyyən bacarıqlara ehtiyacı var. Bu bacarıqların inkişafı yerli mühitdən başlayır və sosiallaşma sahəsinin genişlənməsi ilə müxtəlif cür inkişaf edir. Şəxsiyyət tədricən qlobal çağırışlara uyğun rolu üzərinə götürür.

Bu bacarıqlar anadangəlmə deyil, bunları inkişaf etdirmək və öyrənmək lazımdır. Bu bacarıqların inkişafına şəxsiyyət ömrü boyu qayğı göstərməlidir. Bu bacarıqların beş əsas sahəsini ayırırlar:

Bu bacarıqlar şagirdlərə cari və gələcək məsələlərin həllində yardım edəcəkdir. Məktəb məkanı onların öyrənilməsi və təcrübənin alınması üçün ən yaxşı mühitdir, amma qeyd etdiyimiz kimi, insana ömrü boyu inkişaf lazımdır.

FAYDALI RESURLAR

- ▶ Vaja Pşavela “ Kosmopolitizm və vətənpərvərlik” 1905-ci il.
<https://bit.ly/3DyEHy4>
- ▶ Mediasavadrılıq və tənqidi təfəkkür <https://bit.ly/3NLpMFs>

QRUPLARDA İŞLƏYİN

Aşağıda verilən çıxarışlarla tanış olun və suallara cavab verin:

- Şəxsin hər hansı bir ictimai qrupa aidiyyətini müəyyənləşdirənə qədər, əvvəlcə özünü tanıması vacibdirmi? Nə üçün?
- Çıxarışların qəhrəmanları nəyin barəsində müzakirə aparırlar? Onların hansı ümumi və fərqli əlamətləri var?
- Siz özünüz, zahiri görünüşünüz, davranışlarınız haqqında düşünməyiniz varmı? Misal gətirin.
- Sizcə, nə üçün insan bütün bunlar haqqında fikirləşməyə başlayır? Onun hansı məqsədi olur?
- Necə düşünürsünüz, şəxsi xüsusiyyətlərin formalaşmasına hansı amillər təsir göstərir?
- Bu xüsusiyyətlərin ayrılması, aşkarlanması harada və nə vaxt baş verir?

Çıxarış 1: “... Mənim vəziyyətim necə adlanır? Özümü tanıyandan həmişə belə hərəkət edirəm: filmə baxanda, kiminlə isə tanış olanda hər zaman müqayisə edirəm.... Necə də gözəl gözləri var – mənim gözlərim necədir? Nə yaxşı saçları var – mənim saçlarım necədir, saçlarım nə rəngdədir? Burnu uzundur – deyəsən, mənim də burnum balta kimidir? İstedadlıdır.... – mənim hər hansı bir istedadım varmı?”

Özüm haqqında bəzi şeyləri dəqiq bilirəm, amma çoxlu suallarım yaranır: xasiyyətim necədir, iradəliyəm və ya iradəsiz? Şənəm və ya qüssəli? Qəlbiyumşağam və ya daşürəkli? Bu suallara dəqiq cavabım yoxdur. Dərhal əminliklə deyə bilərəm ki, həvəsli insanam, birdən də əhvalım dəyişir və..... qaş-qabağım yerlə gedir..”

İndi də beləyəm və heç kimlə görüşmək və danışmaq istəmirəm.... Belə bir vaxtlarda gündəliyim yada düşür....

Görəsən, başqalarının da belə dövrləri olurmu, yoxsa yalnız mən beləyəm?”

Mekonun gündəliyindən parça

Çıxarış 2: İnsanın daxilindəki insan o qədər dərinlikdə yerləşmiş ki, köstəbə kimi nə qədər dərin eşsən də, itib-batırsan, yenə də çılpaq instinktlərə bağlı qalırsan”.

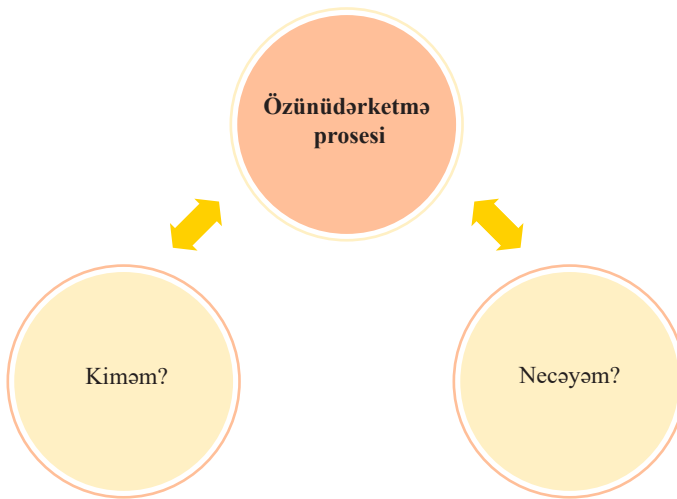
Besik Xaranauli, “Besarionun əhvalatları”

... Hər kəsi aldatmaq olar, amma özünü aldada bilməzsən. Biz özümüzə çoxlu şeyləri bəyənmirik, amma bunu etiraf etmək istəmirik və gizlətməyə çalışırıq. Buna görə də öz nöqsanımıza görə başqası ilə mübarizə aparırıq, nöqsanın bu qayda ilə “müalicəsi” cəfəngiyyatdır.

*Erlom Axvlediani
“Yeni və köhnə”*

Çıxarış 3: “... Biz yamaqlıyıq, onlar isə qüsursuz parçadandılar, bunu təkcə təbiət bacarır və bildiyin kimi, təbiət də çox məharətlidir. Onlar zərifdirlər, biz isə qabayıq, kobudluq. Onların musiqisinə bax: bir uzun zingiltidir və bunu mahnı adlandırırlar. Bizim musiqimiz zingilti olmasa da, onu nəğmə adlandıra bilmirik...”

*İlya Çavçavadze, “Otarın dul ailəsi”
Arçil və Kesonun dialoqu*

Gənc özünü
dərk etmək üçün
öyrənməlidir:
kimdir, haradan
gəlib, haradadır, hara
gedəcək?

Davit Quramişvili

Yeniyetməlik dövründə şəxsi müstəqilliyin və öz hüquq-vəzifələrinin bir araya gətirilməsi üçün lazımı bacarıqların inkişafı başlayır. Gənc yavaş-yavaş obyektiv gerçəkliyi analiz edir ki, bunlar olmadan da ətrafdakılarla ünsiyyət qura bilməyəcəkdir.

CÜTLÜKLƏRDƏ İŞLƏYİN

- Özünüzün və yoldaşınızın şəxsi xüsusiyyətlərini (portretini) yazın;
- Sonra aranızda dəyişdirin və fərqləri müzakirə edin;
- Cütlük yoldaşınızda son zamanlar müşahidə etdiyiniz bir yeniliyi adlandırın;
- Xüsusiyyətlərinizi analiz edin ki, qlobal vətəndaşın xüsusiyyətləri ilə hansı ümumi əlamətləri aşkar etdiniz? Hansı nəticəni çıxara bilərsiniz?
- Sizcə, Gürcüstan vətəndaşı və qlobal vətəndaş arasında hansı fərqlər mövcuddur? Ümumi və fərqli nəyləri var?

İdentiklik (eynilik)

– şəxsiyyətin əsas, ayrılmaz kimliyi; fərdin daxili, özü haqqında hazırladığı subyektiv konsepsiyası.

İdentiklik qismən şəxsi seçimdən asılıdır və qismən onunla şərtlənir ki, ətrafımızdakı insanlar bizi necə qəbul edirlər və bu da çox hallarda azlıqların qrupları üçün problem yaradır.

Müstəqil təfəkkürdə şəxsiyyətlə bağlı müəyyən təsəvvürlər formalaşır. Bu təsəvvürlər zahir, fiziki və əqli imkanların (nəyi bacarıram) xüsusiyyətləri, xassələri (necəyəm), rollarımız (necə bir övlad, valideyn, şagird, müəllim, yoldaş və s.), özünü doğrultma səviyyəsi kimi qruplaşdırılır.

Sosiooloqlar təsəvvürlərin bütün bu birliyini “mən konsepsiyası” adlandırırlar. Bu təsəvvürlərin mənbəyi, bir tərəfdən, müxtəlif əsasla özümüz haqqında qəbul etdiyimiz nəticələndir; digər tərəfdən də, ətrafdakılarımızdan (ailədə, icmada, məktəbdə, cəmiyyətdə) öz ünvanımıza eşitdiyimiz qiymətləndirmələndir, eləcə də qazandığımız nailiyyətli və ya nailiyyətsiz təcrübədir.

MÜZAKİRƏ EDİN

Aşağıda verilən yazı ilə tanış olun və suallara cavab verin:

- Dizayner hansı neqativ ictimai hal/hallar haqqında danışır?
- Bu yanaşma (müxtəlif təzahürləri ilə) beynəlxalq ictimaiyyət üçün problemi təqdim edirmi?
- Yazının müəllifi müxtəlifliyin qəbul edilməməsinə, sosial ədalətsizliyə, stereotiplərə qarşı durmağı necə planlaşdırır?
- Dizayner özünü hansı ictimai qrupa aid edir (məndən irəli gələrək)?
- Sizcə, onun fikri/dəyərləri qlobal vətəndaşın dəyərlərinə uyğundurmu? Onu qlobal vətəndaşların ictimai qrupuna aid edə bilərikmi? Nə üçün?
- Dizayner beynəlxalq ictimaiyyətin müxtəlifliyin qəbul edilməsi və stereotiplərdən qurtulma kimi ehtiyaclarının həllinə qayğı göstərirmi?
- Siz necə düşünürsünüz, hər yerə istənilən geyimlə getmək olarmı?
- Restoranın (özəl biznesin) qonaqlar üçün geyim tərzini təsis etməyə ixtiyarı varmı? Ona nəzarət edə bilərmi? Nə üçün?
- Konkret halda, hansı hüquqlar bir-birinə zidd olur?

- Siz hansını daha mühüm hesab edirsiniz: mülkiyyət hüququnu və ya yerdəyişmə hüququnu? Sübutları adlandırın.

Demna Qvasalia, “Balensiaqa” Moda Evinin yaradıcı rəhbəri

“İnsanlar bəzən mənim görünüşümdən, siluetimdən qorxurlar. Onlar məni mühakimə edirlər, çünki məni hər hansı bir kateqoriyaya aid edə bilmir və fikirləşirlər ki: “bu, nə cəhənnəmdir? Kimdir bu?”

Bir neçə gün əvvəl dostumla birlikdə Parisdə restorana getmişdik. Bir qayda olaraq, belə bir “tanınmış” yerlərə heç vaxt getmirəm, əsasən evdə xörək hazırlayıram. Geyimimə görə məni restorana buraxmaq istəmirdilər, deyirdilər ki, “bizdə belə olmaz!”. Başdan-ayağa Balensiaqada idim. Dostum onunla birlikdə olduğumu söyləyəndən sonra məni içəri buraxdılar.

Budur mənim həyat tarixim, mən insanların heç bir qrupuna/kateqoriyasına aid deyiləm. Bu cür yerlərə gedən insanların istədikləri kimi geyinmək azadlıqları yoxdur və düşünürəm ki, mənim karyeram ziddiyyətin bərqərar olmasına həsr olunacaqdır.

Bir az sonra restoran sahibi bizə yaxınlaşdı və onunla baş verənlər haqqında danışdım. “Nə olub? Əməkdaşlarına başa salmalısən ki, 2021-ci ildir və insanları geyim silüetinə görə mühakimə etmək olmaz”.

Hər yerdə belə olur, kim olduğumu bilənə kimi heç yerə buraxmırlar, amma biləndə ki, kiməm, dərhal zahiri görünüşümə baxılmır. Bu, ən böyük ədalətsizlikdir, buna nifrət edirəm və bunun bir hissəsi olmaq istəmirəm. Heç vaxt elə ac olmaram ki, yeməyə gedəndə smokin qeyinməli olum. Fast food obyektlərinə rezin ayaqqabılarımla gedəndə daha xoşbəxt olaram. Bu, mənim arzuladığım həyat tərzidir”.

Mənbə: @Demnagram

Demna Qvasalianın işləri

? Qlobal mühit bizi necə dəyişir?

İdentikliyin (eyniliyin) formalaşması, yəni özünü tanıma uzunmüddətli, mürəkkəb və bəzən də ağrılı bir prosesdir.

İdentiklik termin-
indən növbəti qrupa
qarşı aidiyyəti ifadə
etmək istifadə edilir

MÜZAKİRƏ EDİN

Aşağıda verilən mətnlə tanış olun.

- Sizcə, yeni mühitdə Ninonun identikliyinə hansı aspektlərində fərqli təsəvvür yarandı? Nə üçün?
- Bu fərqli qavrama Ninoda hansı emosiyalara səbəb oldu? Nə üçün?
- Sizcə, yay məktəbindən əldə etdiyi təcrübədən hansı Ninoya yardım edəcəkdir ki, gələcəkdə onda beynəlxalq cəmiyyətə aidiyyət hissini yaratsın?

Kembric yay məktəbində

Nino Kembric yay məktəbinə getməyi çox istəyirdi. Həmin yay hələ COVID xəstəliyi haqqında heç nə bilmirdik. Nino müsabiqələr və müsahibələr nəticəsində seçilmiş 4 uşaq arasına düşdü. Məktəb tələbə ya-taqxanasının bir neçə korpusunda yerləşirdi. Bölgü əvvəlcədən planlaşdırılmışdı. Yeniyetmələrə korpusun və otağın nömrələri paylandı, məktəbin məlumat kitabçaları və açarlar da verildi.

Nino B korpusunu axtarıb tapdı. 8-ci otağı da tezliklə tapdı, amma..... Otaqda üç qaradərili oğlanla qarşılaşdı, onlar yataqlarını səliqəyə salmağın başını buraxıb, qıza təəccüblə baxmağa başladılar. Nino çaşdı, nömrələri yoxladı, açarı qapıya yaxınlaşdırdı, hər şey tutuşurdu. Bu zaman komendant da göründü. Məlum oldu ki, bu anlaşılmazlığın səbəbi onun adı imiş. İtaliyalı kurator “Nino” adını oğlan adı kimi başa düşüb.

Gülüşsələr də, həmin gecəni səhərə kimi narahatçılıq keçirdi: müvəqqəti olaraq onu qızların yanına yerləşdirmişdilər və onların yerini daraltmışdı. Ertəsi gün bu məsələ həll olundu və Ninonun da yadında qaldı ki, Avropada onun adını oğlanlar da daşıyırlar.

İkinci anlaşılmazlıq işçi qruplar formalaşdığında baş verdi. Kuratorlardan biri onu Amerikanın Corcia ştatının nümayəndəsi kimi adlandırdı, ikinci kurator isə “Bu, rusların Corciasıdır”, - deyə “düzəliş etdi”. Nino bu səhvlərə görə etiraz edib tələb etdi ki, ikinci gün ona öz ölkəsi haqqında məlumatı çatdırmaq üçün 10 dəqiqə vaxt versinlər. Gecəyarıya qədər slayd-şou hazırladı, bunda işğal edilmiş ərazilər, məcburi köçkünlər, sürüşən sərhədlər... haqqında məlumat var idi. Heç nəyi yadından çıxarmaq istəmirdi. Axşam birləşmiş görüşdə onun üçün 10 dəqiqə vaxt ayrıldı. Nino ölkəsini tarixi və turistik tərəfdən də göstərməyə fürsət tapdı; sonda hamını Gürcüstana dəvət etdi. Qalan üç gürcü şagird isə gürcü musiqisini qoşub, yaşdılarına “çurçxela” və çərəz payladılar.

Gürcüstanla bağlı heç kimdə suallar qalmadı.

Münaqişələrin idarə edilməsi üzrə çox maraqlı bir trening keçirildi. Gənc serbiyalı təlimçi öz ölkəsindəki münaqişələr və onların həlli yolları haqqında danışaraq bir neçə praktiki fəallıq da keçirdi. İştirakçılardan hər biri öz xüsusiyyətlərini yazıb sonra müqayisə etdilər. Məlum oldu ki, toplananlar arasında nə qədər çox oxşarlıq var imiş. Çoxlu fərqli xassə və adətlər də özlərini göstərdilər. Oyunlarla və müzakirələrlə belə bir qaydalar əldə etdilər ki, onlar yay məktəbində olduqları müddətdə dinc həyatları və iş şərtləri olacaqdı.

İdentikliyi ayrı-ayrı insanın özünü bu və ya digər kateqoriyaya aid etməsi kimi müəyyənləşdirmək olar.

Mədəni identikliyin mənbələrini təqdim edən nədir?

Sosioloqlar mədəni identikliyin, varlığın 12 qaynağını adlandırırlar: irq, etnik mənsubiyyət/milliyət, sosial sinif, cins, sağlamlıq, yaş, coğrafi region, cinsi meyl, din, sosial status, dil, imkan/məhdud imkan.

Fərdin mədəni eyniliyi (dəyərlər, inam, bilik, bacarıqlar, yanaşmalar) bu on iki qaynağa qarşı mövcud təcrübə ilə formalaşır. Sözügedən təcrübəni isə fərd ailə, ibadətqah, iş yeri, məktəb, media vasitələr və s. kimi ictimai strukturlarla, sosial qurumlarla ünsiyyət əsasında qazanır (Bax, Sxemə). Bu qayda ilə fərdin mədəni biliyi formalaşır.

MÜZAKİRƏ EDİN

Sizə məlum olan bu ictimai qruplardan və ya qurumlardan hər hansı birinin şəxsiyyətin eyniliyinə təsir etdiyi misalları adlandırın.

Öz identikliyini axtaran yeniyetmənin qarşısında mürəkkəb məsələ durur:

- özü haqqında məlumatı toplayıb birləşdirsin;
- bu müxtəlif “mənləri” birləşdirib şəxsi identikliyini formalaşdırma bilsin.

Əgər şəxsiyyət öz psixi-sosial identifikasiyasını uğurla keçirərsə, o halda kim olduğunu və nə istədiyini dərk edə bilər.

Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, bizim identikliyimiz şəxsiyyətimizi tanımağın nəticəsinə təqdim edir. Bu bir prosesdir, nəticə nə birbaşa əldə edilmir və nə də dəyişmir. Özümüzü necə qəbul etməyimiz əsasən hansı mühitdə yerləşdiyimizdən asılıdır. Bu qavrayış mühit şərtlərinin dəyişməsi ilə birlikdə dəyişir. Eləcə də yeniyetmə ailədə, məktəbdə, sosial şəbəkələrdə iki, bir-birindən tam fərqli şəxsiyyət kimi özünü göstərə bilər.

MÜZAKİRƏ EDİN

Vaxonun əhvalatı ilə tanış olun və müzakirə edin:

- Onun həyatındakı dəyişikliklərə nə səbəb oldu?
- Onun identikliyinə nə dəyişdi və nə üçün?

Vaxonun tarixi

Vaxo məcburi köçkünlər qəsəbəsində yaşayırdı. Əvvəlcə böyük məktəbə və qəsəbəyə uyğunlaşmaq onun üçün çox çətin idi. Sonra da Li axvi vadisinin kəndlərinin və Axalqori məktəblərinin məcburi köçkün şagirlərini və müəllimlərini qəbul edən böyük məktəbə uyğunlaşdı. Qutu kimi düzülmüş eyni evlərin arasında öz evini də artıq seçə bilirdi. Yuxarı siniflərdə müxtəlif layihələrə aktiv cəlb olunmuşdu. Sərbəstləşdi, özünə inamı artdı. Bloqların müsabiqəsində iştirak etdi. Mühəribəyə və zorakılığa olan mənfi münasibətini eyni mövzu üzrə yaratdığı videosüjetdə göstərdi. Qalib gəldi və mükafat olaraq kiçik videokamera qazandı.

Abituriyentlik dövrü də yetişdi. Sosial elmlər fakültəsinə qəbul oldu. Kiçik dağ kəndində böyüyən oğlanın təhsilini dövlət maliyyələşdirirdi. Maraqlı fənlər seçmişdi, həm də yaxşı oxuyurdu. Beləliklə, mübadilə proqramına düşməkdə də çətinlik çəkmədi. Bir il Praqa Universitetində təhsil aldı. Bu, müstəqil həyatın çox vacib bir ili idi. İşə də başladı, artıq hər şeyə başqa gözlə baxırdı. Oradakı həyat qaydasını müşahidə edir və özündə də çox şeyləri dəyişirdi.

Növbəti ilin üç-üç ayını Avropanın müxtəlif ali təhsil məktəblərində keçirdi. Fərqli fənlər seçdi, daha çox kommersiyaya yönəldi. Media menecmenti ilə maraqlanmağa başladı. Xarici şirkətdə iş də tapdı. Bakalavr diplomunu Gürcüstandakı universitetdə aldı, magistraturanı isə Avropada davam etdirdi.

Vaxo hələ ailə qurmaq istəmir. “Ata işləsin, ana isə övladları böyütsün” yanaşmasına istehza edir. Amma əvvəllər bunu sübut edirdi. İndi hər ikisinin çalışdığı və hər kəsin eyni şəkildə ailə işlərini bölüşdüyü gənc ailələrə baxır. Çox xoşuna gəlir. İndi fikirləşir ki, onun həyat yoldaşı da təhsilli və uğurlu olmalıdır.

Gürcüstanda yaşayan qadınların (xüsusilə də dağda) məişətini və Avropa qadınlarının məişətini müqayisə edir, o qədər fərqlər görür ki, ürəyi ağrıyır. Bu mövzu üzrə də könüllü fəallıq göstərmək istəyir.

Avropada olduğu müddətdə də saqqal da buraxmış, həm daxilən dəyişmiş, həm də zahirən. Bir vaxtlar saçaqlı şalvar da geyinirdi, daha geyinmir. Birinci müstəqil qərarın təsdiqi kimi qulağını da deşdirdi, indi heç sığasından ayrılmır da.

Bir sözlə, Vaxonun həyatı çox dəyişib, düzünü desək, Vaxonun özü çox dəyişib. Sonralar nə olacağını isə həyat göstərəcəkdir.

FAYDALI RESURLAR

Balensiaqa 360 Qış - 22 kolleksiyası
<https://bit.ly/3qOHG05>

CÜTLÜKLƏRDƏ İŞLƏYİN

“Gənclər forumunun kəşfi” mətni ilə tanış olun və suallara cavab verin:

- Sizcə, gürcü dərslində Annanın passiv davranışına səbəb nə idi?
- Forumda Annanın davranışını dəyişən nə oldu?
- Bu əhvalatın sizə xatırlatdığı həyat vəziyyətləri haqqında danışın.
- Müzakirə edin ki, danışılan vəziyyətdə nəyi dəyişərdiniz və nə üçün?

Gənclər forumunun kəşfi

Gənclər forumunda regionun müxtəlif məktəblərinin yuxarı sinif şagirdlərindən ibarət qruplar forumun birinci yarısında mühitin mühafizəsi məsələsinə dair layihə hazırlamalı idilər. Forumun ikinci yarısında dəvət olunmuş qonaqlar - potensial sərmayəçilər birləşdilər. Təqdimatçılar etibar və dəstək əldə etmək üçün öz qruplarının layihələrini təqdim etdilər. Bütün layihələrin aktuallığına və əsaslı olmasına baxmayaraq, daha çox dəstək və maliyyə şərtini onuncu sinif şagirdi Annanın təqdim etdiyi 3-cü qrup əldə etdi.

Təqdimatçı kimi Annanın namizədliyini qrup lideri irəli sürdü. Qrup da onu dəstəklədi. Qız tərəddüd edirdi, çünki bu qədər insan qarşısında heç vaxt çıxış etməmişdi. Amma lider onu inandırır: səni müşahidə edirdim, səlis və inandırıcı danışarsan, bədən dilindən də yaxşı istifadə edirsən, səndə hər şey alınacaq. Qızı yola gətirdilər, kiçik “məşq” də keçirdilər, məsləhətlər də verdilər.

Anna çox tezliklə auditoriyanı ələ ala bildi, investorlara müraciət edir, ictimai və şəxsi mənfəət haqqında konkret danışır, emosional kənarlaşmaları da olurdu, vizual materialdan da asanlıqla istifadə edirdi.... Layihənin sabitliyini də rəqəmlərlə və sübutlarla əsaslandırırdı...Bir sözlə, Annanın “ən yaxşı təqdimatçı” statusunu bütün forum yekdilliklə etiraf etdi.

Qonaqlar arasında bu rayonun resurs-mərkəzinin rəhbəri və Annanın gürcü dili müəllimi Tina xanım da var idi. O, söz istəyərək səmimi dedi: foruma təşəkkürümü bildirirəm, çünki burada şagirdimi yenidən kəşf etdim və bu gün qarşımda tamamilə başqa bir insanı gördüm.

Adekvat özünüqiymətləndirmə fərdin öz imkanları və xassələrini obyektiv qavramaq bacarığını bildirir, yəni bu, əşyaların real vəziyyətinə uyğun olan insanın özü haqqında təsəvvürüdür. Belə bir təsəvvürlər həm müsbət, eləcə də mənfi ola bilər.

Adekvat şəxsi özünüqiymətləndirməyə malik insan, bir qayda olaraq, konkret vəziyyətdə öz davranışını düzgün qiymətləndirir. Qeyri-adekvat özünüqiymətləndirmədə isə insan öz davranışını düzgün izah etməyə bilər. Amma ətrafdakıların təsiri ilə öz davranışını düzgün analiz edəcəkdir və bu da onun ümumi şəxsi özünüqiymətləndirməsinin formalaşmasına müsbət təsir də göstərə bilər.

Özünüqiymətləndirmə insanın özünə və başqa insanlara qarşı hər bir davranışına və münasibətinə təsir göstərə bilər. Belə ki, adekvat özünüqiymətləndirmə ilə fərd:

- özünün istəklərinin və imkanlarının tarazlığını düzgün müəyyənləşdirir;
- nail ola biləcəyi gerçək məqsədləri təyin edir;
- özünə tənqidi yanaşa bilər;
- öz hərəkətlərinin nəticələrini əvvəlcədən müəyyənləşdirə bilər.

Kök atmış əvvəlki hallar və stereotiplər insanın, xüsusilə də yeniyetmənin adekvat özünüqiymətləndirməsinin və identikliyin formalaşmasına təsir göstərir. Fərqli fikirlər dinlədikləri və hörmət etdikləri, səhvlər üzərində işləməyi öyrəndikləri dəstəkləyici mühit yeniyetməyə ədalətsizliklə, ayrıseçkiliklə və bərabərsizliklə mübarizə aparmaq bacarıqları üçün şərait yaradır.

BU, MARAQLIDIR

Uinston Çerçil. Çerçil məktəbdə icbari fənlər olan klassik, qədim yunan və latın dillərini öyrənə bilmirdi. Bu səbəbdən onu altıncı sinifdən yeddinci sinfə keçirmədilər. Valideynləri təhsilini davam etdirmək üçün uşağı başqa, nisbətən az nüfuzlu məktəbə keçirdilər. Çerçil can atdığı siyasi mövqelərdən heç birini tuta bilmədi. Və yalnız 62 yaşında Britaniyanın baş naziri ola bildi.

Tomas Edison. Müəllimlər Edisona oxumaqda çox zəif olduğunu söyləyirdilər. Sonralar bu “zəif” şagird istənilən variant alınana qədər 1000 elektrik lampasını yarada bildi.

Ameliya Erhart. İlk pilot qadın. O, Atlantik okeanı üzərindən uçmuş və qadın təyyarəçilər təşkilatının formalaşmasında böyük rol oynamışdı. Müsahibələrdən birində Ameliya Erhart belə söyləmişdi: “Qadınlar da, kişilər kimi mümkünsüz olan işdən yapışmalıyıq. Bu mübarizədə uğursuzluq isə başqaları üçün yeni çağırış olmalıdır”.

Uolt Disney. Qəzetin redaktoru xülyası və idüyalı olmadığına görə, Disneyi işdən azad etdi. Sonralar o, bir neçə şirkət yaratdı, amma bunlar heç bir nəticə vermədi. Disney “Qar kraliçası” cizgi filmini çəkdi və hazırda bütün dünyada uşaqların əksəriyyəti Disneyin cizgi filmləri ilə böyüyürlər.

Mari Kyuri. Polşalı fizikaçı. Onun radiaktiv maddələrin öyrənilməsinə dair çoxsaylı əsərləri fizika və kimyanın yeni sahələrinin əsasını qoymuşdu. O, ilk dəfə radium etalonunu hazırlamış və iki dəfə Nobel mükafatına layiq görülmüşdü.

Coan Roulinq. Hari Potter haqqında ilk romanını yazana qədər sosial yardım alan, işsiz, tənha ana idi. Hazırda isə bütün dünyada tanınır və milyardlarla kitab yazısını işləyən ilk qadındır.

Müvafiq özünüqiymətləndirmə imkanların lazımi qiymətləndirilməsinə əsaslanır. Yeniyetmənin özünüqiymətləndirməsi valideynlərinin və başqalarının ona göstərdikləri etibarla və onun imkanlarına inamları ilə artır. Bu inam uşağın daxili aləmində iz buraxır. Onun özünün də özünə inamı inkişaf edir, öz qərarlarına görə məsuliyyət daşıyır, yaxşı işlərin, o cümlədən ictimai faydalı işlərin təşəbbüskarı, iştirakçısı olur.

Qeyd etmək lazımdır ki, əsassız olan özünüqiymətləndirmə səhv qərarlara və ağır nəticələrə gətirib çıxara bilər.

MÜZAKİRƏ EDİN

- Aşağıda verilən mətnlə tanış olun və növbəti məsələləri müzakirə edin:
- Müvafiq özünüqiymətləndirmə nə deməkdir, onun hansı əhəmiyyəti var?
- Cənab Aleksandrın kəndə köçdüyü birinci illərdə özünüqiymətləndirməsi uyğun idimi? Nə üçün alim kəndlilərdən məsləhətlər alırdı?
- Nə vaxt və nə üçün Aleksandrda təsərrüfatçılara aidiyyət hissi yarandı? Bu lokal əməllərin qlobal ehtiyaclarla əlaqəsi varmı? Nə üçün?
- Aleksandrın beynəlxalq cəmiyyətə aidiyyət hissi ola bilərmə? Nə üçün?

Kənddə tanınma da gecikmədi

Cənab Aleksandr alimdir, daha doğrusu müəllim və alimdir. Bir neçə ildir ki, universitetin başını buraxıb doğma kəndinə qayıdıb. Sabit inkişaf əlaqəli olan elmi biliyini və təcrübəsini praktikada tətbiq etməyi qərara aldı. Üzümlər yalnız ağac payalarına bərkidilib. Bağça və bostanda zəhərli ximikatlardan istifadə etmir, qurumuş yarpaqları yandırır, kompost hazırlayır və gübrə kimi istifadə edir. Genmodifikasiyalı sortları inkar edir, əksinə endemik sortları axtarır və qayğı göstərir. Həyat yoldaşı da onunla eyni fikirdədir, məhsulları konservləşdirmir, təbii qaydada qurudur. Aleksandr şərabı da qədim gürcü ənənəsi ilə, kvevridə hazırlayır.

Birinci iki ildə çətinlik çəkdi, üzüm qurudu, pomidorun yarpaqları saraldı və бүрүşdü, soğanlar yetişmədi... Uşaqlıq dostu Tədo ona baş çəkir, seçmə meyvə-tərəvəz gətirir, şərabını dadmağa dəvət edirdi. Arada istehza ilə soruşurdu da: bax, alim, nə deyirsən....

Üçüncü ildən Aleksandrın bağçasını tanımaq olmurdu, qısa budaqlar bar gətirmiş, bostan təbii gübrələrlə gücləndirilmişdi. Üzümlərə də öz üsulu ilə qulluq edirdi. Payızda Tədo təəccübünü gizlədə bilmədi, sən kim imişsən... Bunu necə bacardın?

Axşamlar qonşular həyətdəki skameyka ətrafına toplaşır, yorulmuş dizlərini dincəldir və Aleksandra suallar yağdırırdılar. O da nəyi necə etmək lazım olduğunu başa salırdı. Həm də soruşurdu: istəyirsinizmi ki, uşaqlarınız və nəvələriniz sağlam və zərərsiz məhsul istifadə etsinlər?

Endemlər – coğrafi regionun, rayonun müəyyən sahəsini tutan bitkilər və ya heyvanlar. Onlara Yer kürəsinin başqa hissələrində təsadüf edilmir.

İndi onun yanına məsləhətləşməyə qonşu kəndlərdən də gəlirlər, kompostu necə düzəldim, alma ağacının zoğlarını necə bölüm, üzümlərdə nə isə xəstəlik var, bəlkə baxasan..... Kənddə Aleksandrın təsərrüfatı hər zaman söhbət mövzusuudur və hamı üçün maraqlıdır. Tədo dostuna onun kənddə necə məşhur olduğunu uşaq sevinci ilə söyləyir.

Həvəsə gələn Aleksandr da nəticəyə gəldi ki, onun yeni təcrübəsi artıq bir kənddən kənara çıxmalı, başqalarına da xeyir verməlidir. Fermerlər jurnalı ilə əlaqə saxlayıb hər nömrə üçün bir məktub hazırlayacağına razılaşıdılar.

QRUPLARDA İŞLƏYİN

Qruplar yaradın və növbəti suallara cavab verən təqdimatlar hazırlayın:

- Yeniyetməyə adekvat qiymətləndirmədə nə yardım edir?
 - Ona öz imkanlarında şübhələnməyə nə təkan verir?
 - Böyüklərə özünəgüvənin güclənməsində nə yardım edir?
 - Özünəgüvənin zəifləməsinə nə səbəb olur?
 - Mümkündürmü ki, insan hər zaman və hər şeydə özünə əmin olsun?
- Nə üçün belə düşünürsünüz, misalları adlandırın.
- İnsan səhvlər xaricində yaşaya bilərmi? Nə üçün?
 - Səhvi yeni imkana necə keçirmək olar?

TAPŞIRIQ

Beynəlxalq tədbirdə geyim qaydaları, menyu və mədəni proqram haqqında 2-3 cümlədən ibarət mətnlər hazırlayın. Bu qaydanı nə üçün seçdiyinizi şifahi açıqlayın.

QRUPLARDA İŞLƏYİN

Hər bir qrupu hər üç vəziyyəti təhlil edir. Analiz edin:

- Vəziyyətlərin qəhrəmanlarının hansı hisslər keçirdiyi üzərində təhlil et.
- Hansı davranış (idarə olunan, idarə olunmayan) bu emosiyalara səbəb ola bilərdi?
- Aşağıdakı cədvəli vərəqə köçürün və doldurun. Nəyə görə belə düşündüyünüz barədə məlumat verib izah edin.
- Müxtəlif qrupların emosiyaları bir-birinə uyğun gəlirmi? Hansı uyğundur və hansı uyğun deyil? Bunun səbəbini izah edin.
- Qəhrəmanın yerində olsaydınız, sizdə hansı emosiyalar yarana bilərdi.

VƏZİYYƏT 1

Bütün ölkə televiziya ekranları qarşısında donub qalmışdı, Tokioda güləş üzrə Olimpiya oyunlarının finalı gedirdi. Gürcü idmançısı Laşa Talaxadze yeni rekord əldə edib qələbə qazandı. Olimpiya meydanında Gürcüstanın bayrağı dalğalandı və Gürcüstanın himni səsləndi. Məşqçinin gözləri yaşla dolmuşdu.

VƏZİYYƏT 2

Tələbə təilləri zamanı Bakur atası ilə birlikdə dağa gedib orada heyvanlara qulluq etməyə başladı. Bir dəfə atası arana düşməli oldu və qoyunları Bakurun ümidinə buraxdı. Oğlan həyəət çıxıb tövlənin qapısını bağlamağa ərinirdi. Bütün gecəni şimşək çaxır, yağış yağırdı.

Sanki heç nə baş verməmişdi, çox sakit, günəşli bir səhər açıldı. Bakur itlərin səsinə oyandı. Durub tövləyə tərəf getdi. İçəri yağmış yağış suyundan quzular boğulmuş, sürüdəki qoyunlar isə yazıq-yazıq mələşirdilər. Elə bu anda atası geri döndü.

VƏZİYYƏT 3

Sınıf yoldaşlarının toplantısında uşaqlar müxtəlif əyləncələr fikirləşib tədbirin şən keçməsinə çalışırdılar. Rəqsi mahnı əvəz edirdi, mahnını şən viktorinalar. Nene hər şeydə fərqlənirdi, çox yaxşı rəqs edirdi, yaxşı mahnı oxuyur, bir sözlə, diqqət mərkəzində idi. Bu zaman qapı açıldı və Nenenin anası içəri girdi. Hamı susub ona baxırdı. – Nene, tez ol, evə gedək! Bəsdir əyləndin! – anası qızını götürüb qaça-qaça evə apardı.

N	Vəziyyətin qəhrəman-ları	onun/ onların emosiya/ emosiyalar	idarə olunmayan davranış	idarə olunan davranış
1	a) məşqçi b) idmançı c) azarkeşlər			
2	a) Bakur b) ata			
3	a) Nene b) sınıf yoldaşları c) ana			

Emosiylar insanın həyatı boyunca onunla olurlar. Emosiya şəxsiyyətin ətrafdakı faktlara, hadisələrə, əşyalara bir növ reaksiyasını təqdim edir. Emosiyların bir hissəsi xoş hisslərlə bağlıdır, bir hissəsi isə mənfi hisslər yaradır. Bunların siyahısıdır: sevinc, kədər, təəccüblənmə, qorxu, qəzəb, acıqlanma, utancaqlıq, çaşqınlıq, iyrənmə, intiqam və sairə çox müxtəlifdir.

YADINIZA SALIN

- Təcrübənizdən mənfi emosional əhvalınıza baxmayaraq, davranışınızı idarə edə bildiyiniz vəziyyəti yadınıza salın;
- Emosiylarınızı saxlaya bilmədiyiniz və davranışı idarə edə bilmədiyiniz əks vəziyyəti yadınıza salın;
- Müzakirə edin ki, hər bir halda davranışınız nə ilə nəticələndi?
- Birinci halda hansı üsuldan istifadə etdiniz?
- İkinci halda, davranışınızı idarə etməyə nə mane oldu?
- Müasir nəzərdən davranışlarınızı necə qiymətləndirərdiniz? Nəyi dəyişərdiniz?

Emosiylarımızı idarə etmək üçün, ilk növbədə, onları tapa bilməliyik. Emosiyanın xarici təzahürünü ekspressiya adlandırırlar. Emosiyanın xarici təzahürü ekspressiya adlanır. İstənilən mədəniyyətdə bir növ, universal ekspressiyası olan emosiylar (sevinc, qorxu, təəccüb, qəzəb, acıqlanma...) var.

Universal emosiylardan başqa, müxtəlif şəkildə xarici ifadəsi olan emosiylar var: bunları tanımaq çətin olur. Bundan başqa, insanın özünün emosiylarını idarə etmək bacarığı və bunun üçün motivasiyası da varsa, əlbəttə ki, emosiya həmişə zahirən özünü büruzə vermir. Fərqli mədəniyyətdə müxtəlif emosiyanın ifadə edilməsinin fərqli formaları tanınır.

Emosiyların tanınması (bütün sinfin iştirakı ilə oynanılır)

- Müəllimin qutuya atdığı kartlardan birini götürün, göstərməyin və bir-birinizlə danışmayın.
- Kartda hər hansı bir hiss/emosiya verilir, onun yanında isə sözsüz, yalnız bədənle ifadə edəcəyiniz bədənin hissəsi yazılmışdır.
- Rola uyğunlaşmaq üçün 1-2 dəqiqə vaxt verilir. Sonra hər bir simulyasiyanı sinif qarşısında təqdim edirsiniz, şagirdlər də onu tapmağa çalışacaqlar.

Özünün və ya başqalarının emosiyalarını başa düşmək və idarə etmək bizə yardım edir:

- emosiyalarımızı və davranışlarımızı idarə edək;
- düzgün qərar qəbul edək;
- ətrafımızdakılarla yaxşı münasibətlər quraq;
- ətrafımızdakılara emosional dəstəyi təklif edək;
- insani və vaxt resursuna qənaət edək.

Emosional dəstək onu bildirir ki, problemi olan yeniyetməni, yaşadı, dostu dinləyək, ona inandığımızı hiss etdirək, ona yardım göstərmək üçün hazır olduğumuzu bildirək. Ondan soruşaq ki, nə istəyir, nə etsək vəziyyəti yüngülləşər. Maraqlandığı halda, oxşar təcrübəmizlə paylaşa bilərik. İmkanımız daxilində, praktiki cəhətdən də yardım edə bilərik. Bəzən diqqətlə qulaq asmaq da insanı xoşagəlməz qərarlar qəbul etməkdən çəkindirir və doğru yola gətirir.

CÜTLÜKLƏRDƏ İŞLƏYİN

Verilən vəziyyətlərlə tanış olun və bu vəziyyətin hansı emosiyalara səbəb olacağını bir-birinizlə paylaşın. Siz necə hərəkət edərdiniz və nə üçün?

- Dini bayramınızda iştirak edən qonağınız ailə üzvlərinin ənənəvi mərasimi yerinə yetirdiklərində istehza ilə gülümsəyir;
- rəsmi nümayəndə heyətinin üzvləri, ənənələrinə sadıq qalaraq qonaqları salamladıqda, burun-buruna görüşürlər və buna qədər sizə bu adət məlum deyildi;
- salamlamaq üçün uzatdığınız əliniz havada qaldı, çünki yeni tanış olduğunuz çadralı xanım cavab olaraq əlini uzatmadı;
- Dəfn mərasiminə gül dəstəsi ilə gedəndə gördünüz ki, yalnız siz çiçəklər gətirmisiniz, qalanları meyvə dolu səbətlərlə gəlmişlər.

? Nə üçün müxtəlif mühitdə emosiyaları tanımaq və idarə etmək lazımdır?

Bilavasitə iş təminatı ilə əlaqədar yoxsulluqla mübarizə beynəlxalq əmək bazarını, transmilli şirkətlərdə işçilər tərəfindən müxtəlifliyin qəbul edilməsini və tolerantlığı, qlobal əhval-ruhiyyəli vətəndaşdan bu dəyərlərin tanınması və hörmətlə yanaşılmasını tələb edir. Harmonik münasibətlərin formalaşması üçün insanlar emosiyalarını idarə edə bilməlidirlər. Effektiv kommunikasiya da buna xüsusi rol verilir. Kommunikasiya isə insanlar arasında körpülər qura və ya bunları uçura bilər.

... Müasir insan üçün biliyə sahib olmaqdan daha vacibi əlaqələr qurmaq qabiliyyətinin olmasıdır. Bəşəriyyətə emosional təhsilli insanların yeni nəslə lazımdır ki, bunlar da nəinki emosiyaların mahiyyətini və onların həyata təsirini anlayırlar, eləcə də öz emosiyalarını idarə edə və ətrafdakılarla harmonik ünsiyyət qura bilərlər.

Davit Antoniasa

? Emosional intellekt nə üçün lazımdır?

Emosional intellektdə dörd əsas amili ayırmaq olar: emosionallıq, özünə nəzarət, sosiallıq, firavanlıq (həyatdan razı qalma). Məhz bu bacarıqların inkişafı yüksək emosional intellektə səbəb olur.

Emosional intellekt – emosiyaların eyniləşdirilməsi, başa düşülməsi, mənimsənilməsi və idarə edilməsi qabiliyyəti.

Müasir təhsil sistemlərində daha çox yer tutan sosial-emosional bacarıqların inkişafına qayğının göstərilmə prosesi elmi müşahidə və tədqiqatların nəticəsində edilən xülasənin əsasını qoymuşdur: beynimiz həm rasional (koqnitiv), eləcə də emosional açarlar aparılır/fəaliyyət göstərir. Elmi proses üçün bu iki istiqamət mühümdür. Emosional intellekt isə öz-özünə yaranan deyil, ona inkişaf lazımdır və təhsil prosesində bu məqsədin nəzərə alınması çox vacibdir. Emosional intellektin inkişafı şəxsiyyətə yardım edir ki, başqa insanları başa düşsün, onun emosiyalarını idarə etsin, düzgün qərarlar qəbul etsin. İnsan zamanla emosiyalarını idarə etmək qabiliyyətini aşılaya bilər.

İşıqfor texnikası

“İşıqfor texnikası” onu bildirir ki, kəskin emosional vəziyyətdə özümüzdə deyək:

- “Dayan, emosiyalarına nəzarət et!”
- “Fikirləş, nə baş verdi, nəyə həyəcanlandın?” (bununla emosiyalarınızı cilovlayıb özünüzdə fikirləşmək üçün vaxt verə bilərsiniz)
- Hansı reaksiya düzgün, dərk edilmiş olacaqdır?
- Nəyi etmək və ya demək yaxşı olardı və nəyi yox?
- Düşünülmüş və ölçüb-biçilmiş qərar – bax, budur dəyərli əməl. Buna görə də dayanın, sonra fikirləşin, mühakimə edin və belə bir qərara uyğun olaraq hərəkət edin.

MÜZAKİRƏ EDİN

Qiorqi Leonidzenin 9-cu sinifdə öyrəndiyiniz “Arzu ağacı” hekayəsini yadınıza salın. Konkret olaraq Maritanın cəzalandırma epizodunu. Kənd camaatı toplaşib insanı ölümə məhkum edirdi, halbuki bir müddət öncə (izdihamda sifətlərini itirməmişdən öncə) onlardan hər biri bu qızda yalnız gözəllik görürdü.

- Necə düşünürsünüz, onların hərəkətini dəyişən nə oldu?
- Bu hərəkətə görə kim məsuliyyət daşıyırdı?
- İzdihamın hərəkətini nə dərəcədə doğru hesab edirsiniz? Nə üçün?

Fərdlər izdihamda düşəndə nə baş verir?

Psixoloqlar izdihamın özünəməxsusluğu olaraq, izdiham üzvlərinin xüsusiyyətlərinin (həyat tərzi ilə, xarakterlə, təhsillə, əqli imkanları ilə...) nə qədər fərqli olduğu faktını hesab edirlər. Onlar bir növ kollektiv psixozun təsiri altında olurlar. O, hamını eyni şəkildə hisslər yaşamağa, fikirləşməyə, hərəkət etməyə məcbur edir, amma müstəqil olduqları halda hiss etdiklərindən, fikirləşdiklərindən və hərəkət etdiklərindən tamamilə fərqli olaraq.

Fərd izdihamda olanda onu məğlub olunmazlıq hissi bürüyür və bu da ona təklildə olduğunda cilovlaya biləcəyi emosiyalarını buraxmaq ixtiyarını verir. İzdihamda olmaq fərdi anonim edir və öz əməlinə görə məsuliyyətini yox edir.

İzdiham hissi o qədər yoluxucudur ki, fərd şəxsi marağını kollektiv marağa qurban verməyə hazır olur.

DEBATLAR

2 qrup yaradın.

I dəstə

Aşağıda verilən rəyi uyğun sübutlarla müdafiə edir

II dəstə

Aşağıda verilən rəyi uyğun sübutlarla inkar edir

Rəy

Nəzarətə tabe olmayan emosiyalar (müsbət də, mənfi də) insan üçün ziyan gətirə bilər.

FAYDALI RESURLAR

Teleməktəb, 9-cu sinif, Gürcü dili, Qiorqi Leonidze “Arzu ağacı”
<https://bit.ly/3qOEvpE>

QRUPLARDA İŞLƏYİN

Aşağıda verilən vəziyyətlərlə tanış olun:

- Müzakirə edin ki, informasiya qəhrəmanları bir-birinə nə ilə bənzəyirlər və fərqlənirlər?
- Bu insanları birləşdirən nədir? Analoji misalları adlandırın;
- Verilən qərarları qəbul etdiklərində bu insanlara təkan verən nədir?
- Fərqli mövqelərə baxmayaraq, onlar global proseslərdə öz rollarını və məsuliyyətlərini görə bilərlərmi?

VƏZİYYƏT 1

Sosial şəbəkələrdə Marneulidən olan gənc qızın Ukrayna bayrağı rəngində boyadığı hasarın postu dərc edildi: – Dayana bilmirəm! Şəhərimizdə sakitlikdir! Sağ olun ki, emosiyalarımızı ifadə etməyə imkanımız var. Bu rənglər seçim hüququnun simvoludur.

VƏZİYYƏT 2

Planetin ən zəngin insanı, amerikalı Elon Mask Ukraynaya yardım edir. Milyarder bildirdi ki, Starlink şirkətinin genişzolaqlı şəbəkə servisi Ukraynada əlçatandır. Elon Mask Ukraynaya interneti birbaşa peykdən çatdıracaq və bu da maneəsiz işləyəcəkdir.

MÜZAKİRƏ EDİN

- Son dövrlərdə kiminsə xoşagəlməz vəziyyətinə görə narahat olmusanmı? Onun yerinə özünü təsəvvür etmisənmi?
- Özünü onun yerində təsəvvür edəndə nə baş verdi? Bir şeylə kömək etmək istəyin yarandı mı? Nə üçün?
- Real olaraq kömək edə bildinmi və necə?
- Başqasının vəziyyətini yüngülləşdirəndə hansı hissləri yaşadın? Səncə, onun hansı hissləri olacaqdı?
- Əgər sənin bacarığın məhdud olmasaydı, kimə və necə kömək edərdin?

Empatiya – özünü başqasının yerində təsəvvür etməklə onun emosiyalarını hiss etmək, bölüşmək

Başqasının hisslərini anlamağı öyrənmək olar. Empatiya özünü başqasının yerində təsəvvür etməyi və başqalarının hisslərini başa düşməyi nəzərdə tutur. Bu, çox lazımlı bir sosial bacarıqdır. Bu bacarığı inkişaf etdirmək olar və problemi olan insanı/insanları diqqətlə dinlədikdə, onu mühakimə etmədikdə, yardım yollarını axtardıqda, onun vəziyyətini təsvir edib, emosional dəstək verdikdə özünü büruzə verə bilər.

CÜTLÜKLƏRDƏ İŞLƏYİN

Aşağıda verilən şeirlə tanış olun və suallara cavab verin:

- Necə düşünürsünüz, müəllif nə demək istəyirdi?
- Bir əsrdən sonra bəşəriyyətin çox hissəsinin önündə eyni problem (evsiz-eşiksizlik, yoxsulluq və aclıq) dururmu və ya yox?
- Bəşəriyyət bir əsr əvvəlindən daha empatik olmuşdurmu? Nə üçün belə düşünürsən?
- Sizcə, dünyada bütün insanların ilkin ehtiyaclarını ödəmək üçün kifayət qədər resurslar varmı?
- Necə düşünürsünüz, nəyi necə etmək lazımdır ki, insanların ilkin, yaşayış ehtiyacları ödənilə bilsin?

Gecə yatağı

Deyirlər ki, Nyu-Yorkda
26-cı küçə var və Brodveyin küncündə
Hər axşam qışda bir kişi durur,
Evsizlər üçün yataq yığır.
Bu, dünyanı dəyişə bilməz
Bu, insanlar arasındakı münasibətləri dəyişə bilməz
Bu, istismar əsrini qısalda bilməz.
Amma kiminsə gecə çarpayısı olacaq
Kimisə də külək narahat etməyəcək,
Kimsə donmuş səkilərdə sürüşüb yıxılmayacaq.
Kitabı oxuyarkən burada onu bağlama, yolçu.
Amma kiminsə gecə çarpayısı olacaq
Kimisə də külək narahat etməyəcək,
Kimsə donmuş səkilərdə sürüşüb yıxılmayacaq.
Amma bu, dünyanı dəyişə bilməz
Bu, insanlar arasındakı münasibətləri dəyişə bilməz
Bu, istismar əsrini qısalda bilməz.

Bertold Brext

MÜZAKİRƏ EDİN

- İncəsənətin qiymətli nümunələri haqqında məlumatla tanış olun;
- Bu şəhərdə insanların hələ açıq səma altında yaşadıkları və qış fəslində donduqları halda, qızıl kubokun qoyulmasının qeyri-etik hesab edildiyi fikirlə razısınızmı və ya yox;
- Fikrinizi əsaslandırın.

Nyu-York şəhərində 11,7 milyon dəyərində olan qızıl kubok

186 kiloqram xalis 24 karatlıq qızıldan düzəldilmiş kubok Nyu-Yorkun mərkəzi parkında yerləşdirilmişdir. Əsər alman sənətkarı Nikolas Kastelloya aiddir və özünün bildirdiyi kimi, bu konseptual heykəl zamanəmizin “dünya əsasıdır”. Doğrudur, əsər satılmış, amma qızılın hazırkı qiymətinə istinad etsək, qiyməti \$11.7 milyonu təşkil edir.....

„Kubok 21-ci əsrin inkişafda olan mədəni ekosisteminin bir növ simvolu hesab edilə bilər və bu da **kriptovalyutaya** və qədim dünya arasında qızılın ağıllığına əsaslanır”, - qalerist Lisa Kendhoper bildirir. Əsər mühafizə xidməti tərəfindən qorunur.

Kriptovalyuta – rəqəmsal valyuta; kriptovalyuta ilə məhsulu/xidməti əldə etmək olar, amma adi valyutadan fərqli olaraq kriptovalyuta ilə alış-veriş desentralizasiya edilmişdir, – yəni nə milli bank və nə də hər hansı bir dövlət orqanı tərəfindən tənzimlənir.

QRUPLARDA İŞLƏYİN

- Hal-hazırda beynəlxalq ictimaiyyətin diqqətini bəşəriyyətin hansı ehtiyacına yönəldərdiniz?
- Nə üçün düşünürsünüz ki, bu, ümumi problemdir?
- Dünya əhalisini nəyə çağırırdınız və nə üçün?
- İsmarıcınız nə olardı?
- Bu ismarıcın yayımlandırılması üçün hansı informasiya kanalından istifadə edərdiniz və kimin dəstəyinə ümid edərsiniz?
- Bu əhval-ruhiyyəni əks etdirən posteri hazırlayın və sinfə təqdim edin.

I MÖVZU. QLOBAL VƏTƏNDAŞLIQ

Diqqət!

V FƏSİL: QLOBALLAŞMA VƏ KOMMUNİKASIYA

Birini seçin

KOMPLEKS TAPŞIRIQ 1

Kompleks tapşırığın şərti

Təsəvvür edin ki, jurnalistsiniz və **reportaj** hazırlamaq üçün sizi Sülh planetinə göndəriblər. Bu planetdə silahlı münaqişələr və müharibələr yoxdur, orada heç kim silahın hazırlanması üçün pul xərcləmir, çünki belə bir ehtiyac yoxdur.

Qalanı isə sizin xəyalınızdan asılıdır. Reportaj hazırlayın (250-300 söz), bunda da Sülh planetinin sakinlərinin necə yaşadıqlarını, necə əlaqə saxladıklarını, məişət münaqişələrinin olub-olmadığını təsvir edəcəksiniz? Mediaları necə işləyir, sosial şəbəkələrdən istifadə edirləmi və ya yox.

İşinizdə/işinizin təqdimatında xüsusilə vurğulayın:

- Sülh planetinin sakinlərinin dünyagörüşü necədir, hansı maraqları var, onların inkişaf azadlığı məhdudlaşdırılırmı ki?
- Onların ehtiyacları və tələbatları necə nəzərdə tutulmuşdur? Özlərini gerçəkləşdirə bilirləmi?
- Bir-biri ilə, müxtəlif qruplarla necə əməkdaşlıq edirlər? Onların əlaqəsi harmonikdirmi (misallar gətirin)? Cəmiyyət nə qədər aktivdir və onun hansı qayğıları var?

Nəzərə alın:

Reportaj elə bir media məhsuludur ki, bunda da hərəkət indiki zamanda təsvir olunur. Oxucu bu hərəkətin nə vaxt, harada, necə bir mühitdə baş verdiyini, bu mühitdə olanların nə etdiklərini başa düşməlidir. Hadisələri elə ötürməlisiniz ki, oxucuda/dinləyicidə iştirak effekti yaransın. Bu, detalların təsviri ilə əldə edilir: hava necədir, hansı səslər eşidilir, qəhrəmanın zahiri görünüşü necədir.... Qısa cümlələr isə təsvirin dinamikliyini artırır. Reportaja qısa müsahibəni, yəni dialoqu əlavə etmək olar.

Prezentasiyadan sonra danışın:

Hansı strategiyalardan istifadə etdiniz/tapşırığın üzərində işin müxtəlif mərhələlərində hansı addımları atdınız; kompleks tapşırıq üzərində yenidən işə başlasaydınız, nəyi başqa cür edərdiniz.

KOMPLEKS TAPŞIRIQ 2

Kompleks tapşırığın şərti

Son paraqrafda planetin səkkiz milyardıncı sakininə verilən müraciətlə bir də tanış olun. Xüsusilə də onun 6-cı bəndi ilə. Burada saysız-hesabsız məlumata əlçatma rəqəmsal dövrün üstünlüyü kimi təqdim edilir, amma sonsuz informasiyanın istifadəçiyə göstərdiyi risklər haqqında heç nə deyilmir. Yeni həmplanetlinizə yardım edin və informasiyanın çeşidlənməsinin **mini-dərsliyini** hazırlayın (250-300 söz) və bu da ona informasiya okeanında yol tapmaqda yardım edəcəkdir. Rəqəmsal media imkanlarını və risklərini xatırlatmağı unutmayın və onlarla münasibətdə media savadlılıq bacarığının zərurətini və saxta informasiyanın təzahürü üsullarını izah edin.

İşinizdə/işinizin prezentasiyasında xüsusilə vurğulayın:

- Sosial media cəmiyyətin dünyagörüşünə, dəyərlərinə, maraqlarına necə təsir edir və nə üçün?
- Rəqəmsal media istifadəçilərin obyektiv informasiya qəbul etmək və müvafiq olaraq düzgün qərarlar qəbul etmək və şəxsi inkişafa imkan vermək imkanlarını necə yaradır/məhdudlaşdırır?
- Beynəlxalq ictimaiyyətlə sosial media necə olur, urumlarla əməkdaşlıq üçün instrument/kanalın əhəmiyyəti.
- Sosial medianın beynəlxalq ictimaiyyət və qurumlarla əməkdaşlıq üçün alət/kanal kimi əhəmiyyəti nədən ibarətdir?

Prezentasiyadan sonra danışın:

Hansı strategiyalardan istifadə etdiniz/tapşırığın üzərində işin müxtəlif mərhələlərində hansı addımları atdınız; kompleks tapşırıq üzərində yenidən işə başlasaydınız, nəyi başqa cür edərdiniz.

YADINIZA SALIN

- Kommunikasiya nədir?
- Kommunikasiyanın baş tutması üçün nə lazımdır?

MÜZAKİRƏ EDİN

Sadalanan vəziyyətlərlə tanış olun və müəyyənəşdirin ki, onda verilən kommunikasiyanın hansı funksiyası var, iştirakçı tərəflər kimlərdir və hansı kanallarla həyata keçirilir?

- Müəllim sinfimizə yeni gəlmiş iraqılı qaçqın oğlanı davranış qaydaları ilə tanış etdi və onun suallarına cavab verdi;
- “Zoom” platformasında Ümumdünya səhiyyə təşkilatı və Şərqi Avropa səhiyyə nazirləri arasında görüş baş tutdu; səhiyyə təşkilatının ekspertləri iştirakçıları COVID pandemiyasının idarəetməsinin yeni tənzimləmələri ilə tanış etdilər və nazirlərdən dövlət problemləri və ehtiyacları barədə məlumat aldılar;
- Ana telefon vasitəsilə ismarıç aldı ki, şəbəkə zədələndiyinə görə, saat 12:00-dan 19:00-a qədər elektrik enerjisi söndürüləcəkdi, buna görə də xidmət göstərən şirkət istehlakçılardan üzr istəyirdi;
- Bu gün məktəbimizə, dini mövzu üzrə söhbət aparmaq üçün sinif yoldaşımızın atası dəvət olunmuşdu. O, universitetdə mədəni müxtəliflik kursunu tədris edir. Vətəndaş təhsili müəlliminin xahişi ilə bizimlə görüşə gəlmişdi;
- Çox şadam ki, bu gün eşitmə qabiliyyəti zəif olan yoldaşıma balıqçılıq əhvalatımı “danışdım”, hər şeydən istifadə etdim: əl, ayaq, üz.... Çox maraqlandı və razılaşdı ki, gələn dəfə onu da balıq ovuna aparacağam;
- “Youtube”-da kanalımı qeydiyyatdan keçirdim və abunəçilərə qədim sivilizasiya haqqında videolar çatdırıram, sonra da oradaca şərtlərlə paylaşırıq.

Verbal kommunikasiya – sözlərin, ifadənin vasitəsilə cari kommunikasiya.

Qeyri-verbal kommunikasiya – sözlərsiz kommunikasiya, səs tonu, tərzlər, ifadə, xarici görünüş, poza, geyim və məsafə vasitəsilə.

Kommunikasiya əsas mexanizm kimi baxılır, bu da ictimai ittifaqların yaradılması və sosial mədəniyyətin inkişaf etdirilməsi imkanını verir, digər tərəfdən isə insanların münasibətlərini idarə edən şəxsiyyətlərarası qarşılıqlı təsir qaydası kimi nəzərdən keçirilir.

Düzgün kommunikasiya bütün miqyaslı münaqişənin qarşısının alınması və artıq mövcud münaqişələrin idarə edilməsi imkanını yaradır.

Kommunikasiya – insanlar və ya onların qrupları arasında informasiyanın ötürülməsi və ya ismarıqların mübadiləsi məqsədilə konstruktiv münasibət prosesi.

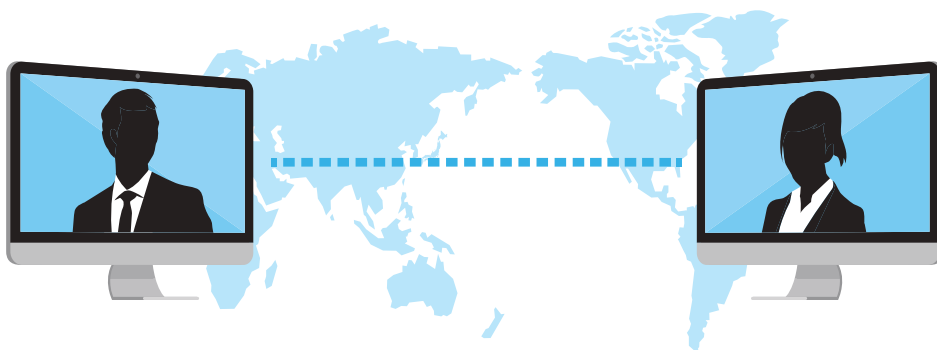
Psixoloqlar təsdiq edirlər ki, insanlar qeyri-verbal işarələrə daha çox etibar edirlər, nəinki verbal.

Kommunikasiya rəqəmsal texnologiyaların şərtlərində yeni formalar əldə edir; bu istiqamətdə yeni bacarıqların inkişafı vacib olur. Rəqəmsal texnologiyalar, sosial şəbəkələr həm elektron yazı, eləcə də onlayn verbal və qeyri-verbal kommunikasiya üçün kommunikasiyanın çevik şərtlərini yaradır.

İnformasiya (kompüter) inqilabı insanı müasir informasiya texnologiyalarına gətirib çıxaran rəqəmsal aləm, yeni texnologiyalar isə kommunikasiyaların təsəvvüredilməz imkanlarını yaratdı. İnformasiya-texnologiya inqilabı 18-ci əsrin sənaye inqilabı kimi böyük tarixi hadisədir və bu da cəmiyyətin, iqtisadiyyatın və mədəniyyətin əsaslarında çevrilişə səbəb oldu.

BU, MARAQLIDIR

Qeyri-verbal kommunikasiya

Qeyri-verbal kommunikasiya 19-cu və 20-ci əsrlərin astanasında əmələ gəlmiş fenomenin – səssiz kinonun tamaşaçı ilə kommunikasiya imkanını təqdim edir. Səssiz kino aktyorları bədən dilinin əsaslarını yaxşı bilirdilər, çünki bu, onlar üçün ekran simalarının canlandırılmasının yeganə vasitəsi idi. O dövrdə zəngin mimikanı və bədən dilini ifadə edə bilən oyunçu ən yaxşı aktyor hesab edilirdi, buna görə də aktyorlar pantomima və baletin öyrənilməsinə çox vaxt ayırırdılar. Səssiz kinonu səsli əvəz etdikdən sonra aktyorluq sənətinin qeyri-verbal aspektlərinə artıq çox diqqət ayırmırdılar, köhnə aktyorların əvəzində ekranı yaxşı verbal imkanlara malik aktyorlar tutdular.

Qadağan edilmiş sözlər

Avropa Komissiyası öz əməkdaşlarına qadağa qoyur ki, müxtəlif millətlərin, mədəniyyətlərin, dinlərin və cinsi meyllərin nümayəndələri üçün təhqiramiz ola biləcək sözlərdən istifadə etməsinlər.

Daxili və xarici kommunikasiyalara cəlb olunan vəzifəli şəxslər üçün dərc olunan məlumat kitabçasında “gey”, “lesbos” kimi terminlərin istifadəsi ayıb hesab edilir. “Qorxulu” sözlərin əvəzinə, onların neytral analoqlarının istifadəsi təklif edilir. Məsələn, gey və lesbos cütlüklər üçün “həmcins cütlük” ifadəsindən istifadə etmək tövsiyə olunur.

Sənəddə konkret genderlə bağlı məsələlərə mühüm yer verilir. Hazırda məmurlar üçün kişi cinsli kökdən ibarət sözlərdən istifadə etmək qadağan edilir, məsələn, ingilis sözü policeman-də sözün hissəsi (man) kişi mənasını bildirir. Hətta təklif edilir ki, “əl işi” (man-made) ifadəsi də “süni düzəldilən” ifadəsi ilə əvəz edilsin və “od insanın (bəşəriyyətin) ən böyük nailiyyətidir” (burada kişi və insan sözləri sinonimlər olduğu üçün) ifadəsinin əvəzinə “od” insanların (bəşəriyyətin deyil) ən böyük nailiyyətidir” ifadəsi ilə əvəz edilsin.

Eləcə də bir çox dillər üçün ənənəvi müraciətin dəyişdirilməsi tövsiyə olunur. Məsələn, əvvəlcə kişiləri və onların sosial rollarını sadalasaq, qeyri-inklüziv səslənir. Hətta “xanımlar və cənablar” müraciəti də qara siyahıya düşmüşdür, bunun əvəzinə “hörmətli həmkarlar” ifadəsindən istifadə etmək təklif edilir.

Bundan başqa, məruzə zamanı illüstrasiyaları seçərkən, Avropa Komissiyasının rəsmi şəxsləri çalışmalıdırlar ki, “qadınların və qızların evdə və ya passiv vəziyyətdə, kişilərin isə aktiv və sərgüzəşt sevnələr kimi təqdim edilməməsi” təmin edilsin.

Bəzi sözlər bir müddət öncə qadağan olunmuş sözlərin siyahısına düşdü. Məsələn, “kolonizasiya” hətta kosmosun mənimsənilməsi haqqında söhbət halında da qadağan edilmişdir.

“Milad” sözü də qadağan olunanlar siyahısına düşüb, bunun əvəzinə indi yalnız “bayramlar” sözü istifadə edilməlidir, çünki müsəlman miqrantlar üçün xristian bayramının adının çəkilməsi xoşagəlməz ola bilər.

QRUPLARDA İŞLƏYİN

Hava şarı ilə səyahət

Qrupda qlobal problemlərin azalmasında/həllində öz töhfələrini vermiş dörd məşhur insanı seçin.

- Dördlüyünüzün siyahısını saat oxu istiqamətində yerləşən qruplara ötürün;
- Hər bir qrup müzakirə və analiz etdikdən sonra yenidən götürdüyü siyahıdan bir ən yaxşı vətəndaşı seçir və ona da dünya ətrafında hava şarında səyahət biletini verir;
- Məlum olur ki, hava şarında olan 5 (qrupların sayına uyğun) məşhur vətəndaşdan biri hava şarını tərk etməlidir, çünki şar zədələnmiş və yük azalmalıdır;
- Qrup, seçdiyi təqdimatçının bəşəriyyət qarşısında öz xidmətinin üstünlüyünü sübut edəcəyi sözü hazırlayır ki, şarda yerini qoruyub saxlamaq üçün sinfin dəstəyindən faydalansın.

Qrupları dinlədikdən sonra sinif səsvermə ilə kimin şarı tərk etməli olduğunu qərara alır.

Hər hansı bir münasibət üçün məqsədə uyğun əlamətlər (hər bir mədəniyyətdə bunlar fərqlidir) sistemi lazımdır. Belə bir sistemlərdən

ən çoxu dildir və bundan da həm şifahi, eləcə də yazılı formada istifadə olunur.

Qlobal vətəndaşlıq tolerantlığın və müxtəlifliyin qəbul edilməsi kimi mütləq dəyərlərin paylaşılmasını nəzərdə tutur. Bunun üçün də kommunikasiya zamanı qlobal vətəndaş fərqli qrupları və insanları təhqir edə biləcək sözlərdən və ifadələrdən istifadə etməməlidir.

MÜZAKİRƏ EDİN

Siz sinfin xeyriyyə layihəsinin təşəbbüskarı olmağı qərara almısınız. Həmfikirləri bir araya gətirmək üçün fərqli etnik qrupların və dinlərin nümayəndələrindən ibarət icma üzvləri ilə görüş planlaşdırın.

- Görüşdə çatdırılmalı məlumatın mətnini (150-200 söz) tərtib edin, bunda da yuxarıda verilən məsləhətləri nəzərə almalısınız;
- izah edin ki, nə üçün bu mətnlə kommunikasiyanızın effektiv olduğunu düşünürsünüz.

Assertivlik – başqalarının hisslərini nəzərə almaqla və onların hüquqlarını pozmayaraq, öz istəklərini, hisslərini, ehtiyaclarını ifadə etmək və öz hüquqlarını qorumaq.

Assertivlik – münaqişələrin prevensiyası üçün bacarıq

Psixoloqların fikrincə, assertivlik destruktiv ziddiyyətin qarşısının alınması və münaqişələrin həlli üçün çox mühüm olan bir bacarıqdır. Bundan irəli gələrək, aqressiv və passiv davranışa nisbətən assertiv davranış böyük üstünlüyə malikdir.

MÜZAKİRƏ EDİN

- Vəziyyətlə tanış olun; aşağıda verilən cədvəlin (baxın, səh. 125) təsvirlərindən istifadə edərək suallara cavab verin:
- Rəhbər bu dairənin fəaliyyətini obyektivmi qiymətləndirir?
- Sizcə, Londa, Aleko və Vika razı qalacaqlarmı?
- Londonın yerində olsaydınız, necə hərəkət edərdiniz:
 - a) passiv davranış halında?
 - b) aqressiv davranış halında?
 - c) assertiv davranış halında?

VƏZİYYƏT

Böyük korporasiyanın bir ofisində üç nəfər eyni vəzifəni icra edir. Onlar daxil olan ərizələrlə tanış olur və müvafiq xidmətlərə ünvanlandırırlar.

Londonın hər zaman işi çox olur və qeyri-iş saatlarında da işləməli olur. Aleko işini yerinə yetirir, amma yalnız iş vaxtı çərçivəsində.

Vika iş vaxtında hər şeyə vaxt tapır – güzgüdə özünü səliqəyə salır, rəfiqəsi ilə telefonla danışır, hər zaman işə gecikdiyi və ya işdən tez çıxdığı üçün səbəb axtarıb tapır.

Rəhbərlik razıdır, iş yerinə yetirilir, maaşı və bonusu hamı eyni şəkildə götürür. Yekunlaşdırıcı iclasda rəhbər qeyd etdi ki, onların dairəsinin fəaliyyəti öz-özünü tənzimləyir və təşkilati məsələ də bu üç insanın razılığı ilə həll olunur.

Ünsiyyət tərzinin xüsusiyyətləri

Ünsiyyət tərz	Əlamətdar xüsusiyyətlər	Əlamətdar ifadələr	Əlamətdar davranışlar
Passiv	Öz ehtiyaclarını və hisslərini birbaşa büruzə vermir. İstəyini birbaşa yolla deyil, qeyri-verbal işarələrin vasitəsilə ifadə edir. Öz istəklərini başqalarına tabe etdirir və ya ümumiyyətlə istəklərindən imtina edir. Xoşagəlməz hərəkətə/işə etiraz etmək əvəzinə çox üzrxahlıq edir və ya sonda bu xahişi yerinə yetirir.	Öz fikrini bu ifadə ilə bildirir: “bu sahənin ekspert deyiləm”, və ya “əmin deyiləm”, “yəqin bunu deyəsi deyiləm”	Zəif səsle danışır, cəsarətsiz və aravermərlə danışır. Bədənini əyir və dik durduqda dayaq axtarır. Gözləri ilə əlaqə yaratmaqda çətinlik çəkir – aşağı baxır və ya kənara, çünki çox vaxt fikrində tutduğunu söyləyə bilmir.
Aqressiv	Öz ehtiyaclarını və hisslərini yaxşı ifadə edir, amma bir qayda olaraq, bunu başqalarının hüquqları və hissləri hesabına edir. Başqalarını təhqir etmək, istehza ilə yanaşmaq xarakterizə edir. Xoşuna gəlməyənə isə olanda, hücum keçməyi xoşlayır.	Cümləni tez-tez “sən” deyə başlayır, tez-tez kateqorik terminlərdən istifadə edir (“hər zaman”, “heç vaxt”...), hadisələri elə təsvir edir ki, özü həmişə doğru olub başqalarından yaxşı görünsün.	Onun davranışı əbədi sükutla, saymazıyana yumorla və ya bərk qışqırtı ilə ifadə oluna bilər. Bərkdən danışdıqda və ya qışqırdıqda tez-tez əllərini yellədir və masaya yumruğunu vurmaqdan da çəkinmir. Öz həqiqətinə o qədər inanır ki, verdiyi suala cavab verdiklərində də başqalarını dinləmir.
Assertiv	Ehtiyaclarını və hisslərini birbaşa ifadə edir, amma eyni zamanda başqalarının hissləri və hüquqları ilə hesablaşır. Başqalarına diqqətlə qulaq asır və uyğun olaraq cavab verir. Danışqlara və kompromisə açıqdır, amma bu halda özünün istəklərini və hüquqlarını nəzərə alır.	Öz tələbini/istəyini birbaşa söyləyə bilir, eləcə də birbaşa yox deyə bilər. Asanlıqla irad tuta və qəbul edə bilər, söhbəti başlamaqda da, bitirməkdə də çətinlik çəkmir. Tənqidi də düşməncəsinə deyil, özünü qorumadan qəbul edir.	Güclü xarakteri, empatiyası var. Onun səsi sakit, möhkəm və yaxşı tənzimlənmişdir. Gözlərlə əlaqə yaradanda özünü rahat hiss edir, amma ısrarlı baxışı yoxdur. Gözləri ilə əlaqəsi açıq və səmimidir, duruşu isə - şəxidir.

Rəngarəng cəmiyyətdə münaqişələr

MÜZAKİRƏ EDİN

Aşağıda verilən “Rəngarənglik və kommunikasiya” mətni ilə tanış olun və suallara cavab verin:

- Nə üçün cəmiyyətdə sağlam münasibətləri formalaşdırmaq lazımdır?
- Fərqli mədəniyyət haqqında məlumat azlığı hansı nəticəyə gətirib çıxara bilər?
- Münaqişələrin qarşısını almaq üçün düzgün kommunikasiyadan necə istifadə edə bilərik?

Rəngarənglik və kommunikasiya

Müxtəlif ölkələrdə və mədəniyyətlərdə bədən dilini ifadə edən vasitələr müxtəlif cür qəbul olunurlar. Məsələn, başını tərpətmək qərbdə razılıq əlamətidir, halbuki dünyanın müxtəlif ölkələrində onun bir çox fərqli mənası ola bilər və həmişə də razılıq bildirəsi deyil.

Gözlə əlaqə Yaponiyada kobudluq hesab edilir. Onlar əsasən aşağı, ayaqqabılara və ya havaya baxırlar.

Xarici dilə mükəmməl sahib olmaq bu mədəniyyət üçün xarakterik qeyri-verbal vasitələr sisteminə də sahib olmağı bildirir. Məsələn, Nyu-York şəhərinin meri (1933-1945-cü illərdə) Laquardiya ingilis, italyan və idiş dillərinə mükəmməl sahib idi. Onun çıxışlarının yazılarını öyrənən tədqiqatçılar səssiz baxdıqları şərtlərdə də Laquardiyanın hansı dildə danışdığını sərbəst müəyyən edirdilər, təkcə qeyri-verbal siqnallara istinad edərək. Xüsusilə də italyan və yəhudi mədəniyyəti üçün nitqlə birlikdə əllərin dairəvi hərəkəti xarakterikdir. Bu hərəkətlərin radiusunu ölçməklə dəqiq müəyyənləşdirə bilərik ki, insan nə dilində danışır: radius nə qədər çox olarsa, bir o qədər də bu dilin italyan dili olması ehtimalı böyük olar.

Fərq üzərində qurulan anlaşılmazlıq tərəfləri müharibəyə də gətirib çıxara bilər.

Məsələn, Küveyt İraq qoşunları tərəfindən işğal edildikdən sonra ABŞ-ın dövlət katibi Ceyms Beyker və İraqın xarici işlər naziri Tarik Əziz görüşdülər.

Beyker qəti olaraq ultimatum verdi: Küveyti tərk etmədiyiniz halda, müharibəni başlayacağıq, amma bunu diplomatik tonla söyləmişdi, qeyri-verbal vasitələrin – hədə-qorxu bildirən duruş və jestlər xaricində. Həmin gün Tarik Əziz Səddam Hüseynə bildirdi ki, amerikalılar yalnız sözlə müharibənin başlanılmasına hədə-qorxu gəlsələr də, hərəkətə başlamırlar. Amerikalılar isə şərtlərinin yerinə yetirilməsinə uyğun olaraq, ertəsi gün hərbi əməliyyata başladılar. Belə bir kontekstdən asılı mədəniyyətin (İraq kimi) nümayəndəsi yalnız verbal əlaqəyə yönəlmiş mədəniyyətin (ABŞ) nümayəndəsinin məlumatını başa düşmədi və nəticədə də bir çox insan məhv oldu.

Mədəni münaqişələrin bir neçə növünü ayırırlar:

- **Fərqli etnik qruplar və onların mədəniyyətləri arasında münaqişələr** (ruslar və Qafqaz etnosunun nümayəndələri, ermənilər və azərbaycanlılar arasında, Avropadan Amerikaya köçüb getmiş (amerikalılar) və Amerikanın yerli sakinləri arasında);
- **Dini qruplar, fərqli din daşıyıcıları və ya dindaxili müxtəlif cərəyan nümayəndələri arasında** (Avropada dini müharibələr, Şimali İrlandiya-da katoliklər və protestantlar arasında münaqişələr, müsəlmanlar arasında sünni və şiələr arasında və s.);
- **Submədəniyyəti daşıyan nəsillər arasında münaqişələr** (ata və övladlar arasında münaqişələr);
- **Dominant mədəniyyətin vahid normativ sisteminin müxtəlif hissələri arasında münaqişələr** (məs., eyni cəmiyyətin daxilində boşanma, nikaha qədər cinsi əlaqə, abort və s. haqqında fərqli fikirləri olan qruplar birlikdə yaşaya bilirlər);

Sülh quruculuğu – münaqişənin tənzimlənməsinin müasir yanaşması, bu da münaqişə tərəfləri arasında dialoq və barışıq məqsədilə başlanmış prosesi və global təhlükəsizliyin bir hissəsini təqdim edir.

Robert Ceksonun məlumatına görə, 1945-ci ildən sonra dünyada cəmi 26 dinc gün olmuşdur.

- **Mədəniyyətdə ənənələr və yeniliklər arasında münaqişə** (belə bir münaqişələr tez dəyişən cəmiyyətlər üçün xarakterikdir, məsələn, sosialist və kapitalist nəzərlər arasında münaqişələr);
- **Fərqli linqvo-mədəni yoldaşlıqlar və onların ayrı-ayrı nümayəndələri arasında münaqişələr**, bunlar da dil baryerləri və səhv şərhlərin nəticəsində əmələ gəlirlər.

CÜTLÜKLƏRDƏ İŞLƏYİN

Sadalanan mədəni münaqişələr arasında bir növ münaqişə seçin, onun həllinin/tənzimlənməsinin mümkün yollarını, tənzimləyici sənədləri, mediasiya imkanlarını müzakirə edin.

Sülhün quruculuğu

Dinc cəmiyyətin yaradılması bəşəriyyətin ümumi məsələsidir. Bu problem üzərində böyük beynəlxalq siyasi və tematik təşkilatlar işləyirlər.

Sülh məsələləri üzrə norveçli tədqiqatçı İoqan Qaltunq sülhün neqativ və pozitiv təriflərini bərqərar etmişdir. Onun izahatına əsasən, zorakılığın sadəcə qarşısının alınması neqativ sülhü təqdim edir, pozitiv sülh isə elə bir mexanizmlərin və strukturların yaradılmasıdır ki, bunların vasitəsilə münaqişələr ya ümumiyyətlə yaranmır və ya onları erkən mərhələdə həll etmək mümkün olur. Bu istiqamətdə cəmiyyətimiz ilk addımları atır.

MÜZAKİRƏ EDİN*

Aşağıda verilən çıxarışlarla tanış olun və müzakirə edin:

- Sizcə, Gürcüstanda mövcud münaqişələrin tənzimlənməsinin hansı yolları mövcuddur?
- Sizcə, Gürcüstanda mövcud münaqişələrin dialoq yolu ilə həlli mümkündürmü? Nə üçün belə düşünürsünüz?
- Bunu mümkün hesab etdiyinizdə, konkret olaraq nəyin və necə ediləcəyi barədə danışın?

„Sülhün quruculuğu və sülh qurucuları haqqında söhbət” müsahibəsindən çıxarışlar (söhbətdə iştirak edən insanlar abxaz və osetin tərəfləri ilə dialoqa qayğı göstərirlər):

...Sülh quruculuğu, sülh qurucusu – tez-tez bu sözlər haqqında düşünerük. Bu mövzuda çalışan bizlər üçün bu identiklik nə qədər vacib və məqbuldur? Yadımdadır, bu prosesdə iştirak edən insanlar mənə bir dəfə demişdilər: xeyr, biz sülh qurucuları deyilik. Bu cavab məni düşünməyə vadar etdi. İngilis dilində peace builder çox adi bir termindir və tez-tez işlənir, bizdə isə bundan çəkinirlər. Cəmiyyətin qalan hissəsinin bizi necə tanıması barədə də fikirləşdim. Onun barəsində də düşündüm ki, cəmiyyətin qalan hissəsi bizi, sülh quruculuğu üzərində işləyənləri necə başa düşür və necə adlandırırlar? Niyə biz, yaxın gələcəkdə münaqişələrin həlli üçün heç bir şansımızın olmadığını düşünən bir cəmiyyətdə, ümumiyyətlə, sülhün bərqərar edilməsi üzərində işləyirik?

... Düşünürəm ki, biz daha ümidlə danışmalıyıq. İnsanlar bu mövzuya çox bədbin münasibət göstərirlər və mənə, bu sahədə ona görə çalışıram ki, hələ nəyisə dəyişməyin mümkün olduğuna inanıram və yəqin ki, biz də başqalarını inandırmalıyıq və bu nikbinliyi yayımlamalırıq.

... Ehtiyat göstərdiyimiz bir duyğu var: cəmiyyət sənin sözlərini, münaqişənin hər bir tərəfini nə qədər düzgün başa düşəcəkdir? Məsələn, təhlükəsizlik sahəsində çalışan insanlardan fərqli olaraq, sülh aktivistlərini necə qəbul edəcək? Belə deyək, sülh qurucularının legitima-

Beynəlxalq təhlükəsizlik

– beynəlxalq prinsiplərin və normaların birliyi, sülhün dəstəkləndirilməsinə hədəflənmiş prinsiplərin və normaların qorunmasına, eləcə də müxtəlif sahələrdə təhlükəsizliyin mühafizəsinə - hərbi, siyasi, iqtisadi, maliyyə, humanitar, ekoloji və s. yönəlmişdir.

* Mənbə: <https://bit.ly/3JZ1gym>

siya hissi daha azdır, çünki onlar cəmiyyətin dəstəyini hiss etmirlər.

Biz barışq və dialoq, heç məşhur olmayan ideyalar haqqında danışırıq və əmin deyilik ki, cəmiyyət bu məntiqdə bizi dəstəkləyəcəkmi. Müəyyən qruplar çox asanlıqla mövqelərini satqınlıq adlandırmağa bilirlər. Digər tərəfdən isə sülh quruculuğu sahəsində güclü yerli oyunçular görünmürlər. İllər ərzində beynəlxalq təşkilatlar aparıcı idilər, çünki qurum etibarını güclü yerli təşkilat yox idi. Bu da prosesə çox mane olur ki, növbəti pilləyə keçsin. Media də bu məsələlərə az maraq göstərir.

...Sülh qurucularından radikalıq tələb etmək çətinidir, bizim üçün çox ensiz sahə qalır və çox nazik buz üzərində yeriməli oluruq. Amma yenə də daha cəsarətli olmaq istəyirik.

FAYDALI RESURSLAR

Assertivliyin anlaşılması üçün animasiya

<https://bit.ly/3tVcoq4>

MÜZAKİRƏ EDİN

“Sərhədlər xaricində illüstrator” əhvalatı ilə tanış olun və ya növbəti linkə keçib videosüjeti izləyin: <https://bit.ly/3IYQ0R4> Lika haqqında daha çox öyrənin və suallara cavab verin:

- Likanın peşəkar nailiyyətində sosial şəbəkələrin rolu necədir?
- Yeni texnologiyalar onun şəxsiyyətinə, karyerasına nə kimi təsir göstərdi?
- Onun qlobal peşəsinin olduğunu düşünürsünüzmü və ya yox? Fikrinizi nə ilə əsaslandırma bilərsiniz?
- Şəxs hansı biliyin, bacarıqların və yanaşmaların daşıyıcısı olmalıdır ki, belə bir çağırışlarla ayaqlaşsın?
- Likanın özünə güvənməsinə hansı amillər səbəb olmuşdu?

Sərhədlər xaricində illüstrator

Lika, illüstrator və qrafiki dizayner kimi, rəqəmsal texnologiyalardan istifadə edərək peşəkarlığın müasir səviyyədə məharətini göstərə bildi və ən əsası, sərhədlər xaricində peşəkar oldu. Lika tərəfindən illüstrasiya edilmiş 84 çap və 68 rəqəmsal kitab artıq nəşr edilmişdir. Onun portfoliosu tamamilə fərqli mövzuda və xarakterdə işlərlə bəzədilmiş və bu əsərlər sifarişçilər tərəfindən tanınmışdı.

“Altı yaşında olanda artıq hansı yolla gedəcəyimi bilirdim” “Məktəbi bitirdim, oxudum, iş axtarırdım. Gürcüstanda iş tapa bilmirdim, çünki təcrübəm yox idi.... İlk sifarişi Amerikadan aldım, sonra sifarişlər bir-birinin ardınca gəlməyə başladılar. Boş vaxtım olanda da işləyirəm”.

Onun sifarişçiləri və müvafiq olaraq – qəhrəmanları da, tamamilə fərqli mədəniyyətin daşıyıcılarıdır və onların zövqləri də fərqlidir. Lika öz əsərlərində onların mədəniyyətini, zövqünü dəyişdirməyi bacarır... Onun fərqli qəhrəmanı ingilis Tom pişikdir. Tom səyahəti çox sevir və bu səyahət haqqında oxucularına danışır. O, tezliklə illüstratorun doğma şəhəri – Tbilisi haqqında da danışmağı planlaşdırır.

Sosial medianın inkişafını həm böyük müsbət nəticələr, eləcə də mənfi nəticələnlən böyük risklər də müşayiət edir.

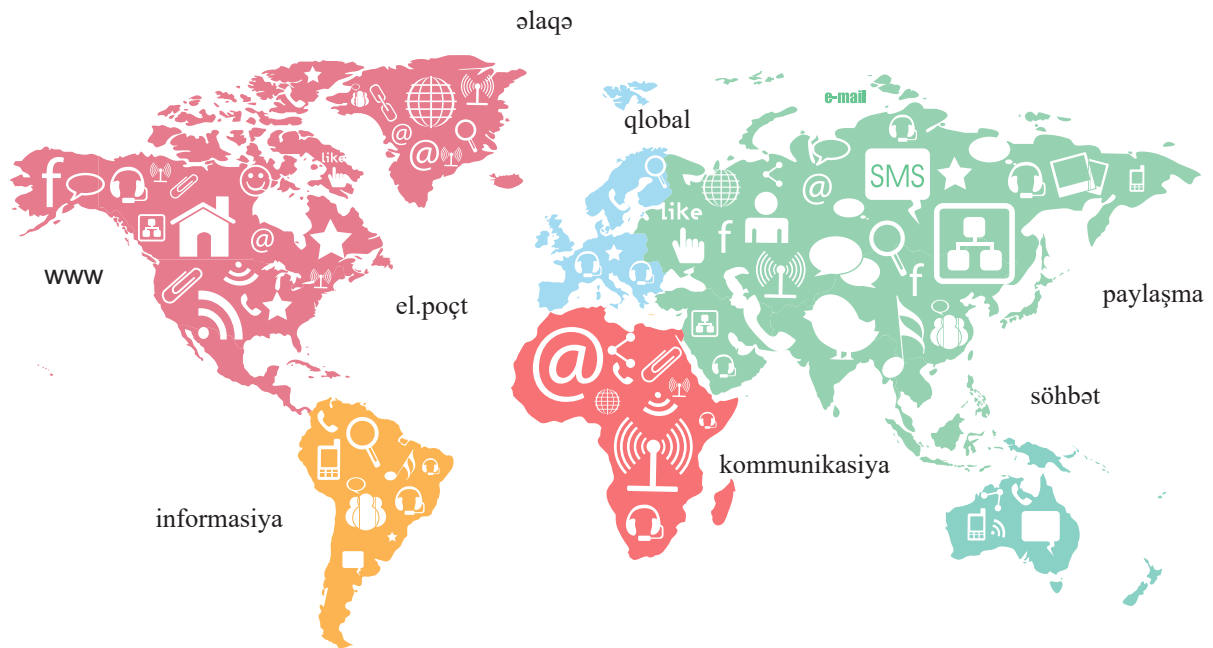
Sanki internet, sosial media Yer kürəsini kiçiltmişdi. İnternet istifadəçilərinin imkanı var ki, evlərinin ən rahat guşəsindən dünyanın ən uzaq mənqəqəsində baş verən hadisələri izləsinlər, buna münasibət bildirsinlər, fikirlərini söyləsinlər, dəstəkləsinlər və ya pisləsinlər. Hətta onlar müxtəlif qlobal məsələnin dəstəkləndirilməsi və ya etiraz edilməsi məqsədilə birliklər də yarada bilirlər. Bu imkan, bir tərəfdən, qlobal məsələlər üzrə informasiyanın yayılma sahəsini artırır, informasiya qəbulu və ona reaksiya göstərilməsi üçün vaxtı azaltmışdı; digər tərəfdən isə, qlobal məsələlərin, problemlərin müzakirəsi, onların ətrafında birləşmək üçün platformanı hamı üçün açmışdı.

Bu açıqlıq, rəqəmsal bacarıqları mənimsəmək qlobal vətəndaşlıq üçün vacib olan dəyərləri, yanaşmaları inkişaf etdirmək üçün imkan yaratmışdır. Eyni zamanda, müxtəlif ölkələrdən, mədəniyyətlərdən olan insanlara imkan verir ki, bir-birləri haqqında daha çox öyrənə bilsinlər. Bir-birlərinin problemləri və ya nailiyyətləri ilə tanış olsun, təcrübələri ilə bölüşə bilsinlər. Bu açıqlıq və məlumatlılıq insanlar arasında bəşəriyyətin, qlobal dünyanın hissəsi olmaq duyğusunu dərinləşdirir. Bu aidiyyət hissi isə onların arasında ümumi qayğılara olan məsuliyyəti artırır. Bu yolla insanların birliyi artır və onlar ümumi təhlükələrin azalmasına qayğı göstərir, uzaq ölkələrin yoxsulluqdan, təhsil və ekoloji problemlərdən, müharibənin vurduğu ziyardan əziyyət çəkən cəmiyyətlərinə qarşı empatiya hissi yaranır.

Sosial medianın təsiri böyükdür və bu da yüksək maliyyə dövrlərinə və siyasətçilərinə imkan verir ki, həmin məkandan şəxsi maraqları, böyük kommersiya və ya siyasi fikirləri və macəraları təbliğ və reklam etmək üçün istifadə etsinlər. Bir çox hallarda bu fikirlər hamı üçün ziyanlı və riskli olur. Sosial media vasitəsilə yayılan informasiya (o cümlədən saxta) istehlakçının əhvalının yaranmasına və müvafiq olaraq qərar qəbul etməsinə təsir göstərir. Yəni istehlakçılar manipulyasiya olunurlar.

Buna görə də rəqəmsal vətəndaşlıq rəqəmsal məhsulların istehlakçısından həmin aləmdə qüvvədə olan qaydaları nəzərə almağı tələb edir.

Bu, həm özünün və eləcə də başqalarının hüquqlarına da aiddir. Onlayn məhsulların istifadəsi və müəllif hüquqlarının qorunmasına da toxunur. Bundan başqa, artıq qərarları onlayn təsdiq etmək imkanlarımız da var və burada da ehtiyatlı davranmaq lazımdır.

YADINIZA SALIN

- Rəqəmsal media vətəndaşlar üçün hansı imkanları yaradır ki, ictimai, dövlət və qlobal təşəbbüslərdə iştirak etsinlər, özləri lazımi proseslərin təşəbbüskarları olsunlar?
- Rəqəmsal media hansı risklərdən ibarətdir?
- Kütləvi medianın hansı funksiyaları var?
- Nə üçün kütləvi media “dördüncü hakimiyyət” adlanır?
- Onun cəmiyyətə təsiri necədir? Hökumətə?
- Medianın özü hansı təsirlərin altına düşə bilər? Nə üçün?

DEBATLAR

Kütləvi media – Vətəndaş cəmiyyəti və ya biznes?

4 qrupa bölünün

I qrup

1-ci rəyi müvafiq sübutlarla təsdiq edir

II qrup

1-ci rəyi müvafiq sübutlarla inkar edir

Rəy 1

Kütləvi media vətəndaş cəmiyyətinin seqmentini təqdim edir.

III qrup

2-ci rəyi müvafiq sübutlarla təsdiq edir

IV qrup

2-ci rəyi müvafiq sübutlarla inkar edir

Kütləvi media biznesin seqmentini təqdim edir

Nə üçün sosial medianın təsiri çoxalır?

Sosial şəbəkələr vasitəsilə vətəndaş fəallıqları dəstəkçiləri coğrafi cəhətdən aralı yerlərdə də birləşdirməyi bacarır: COVID pandemiyası ilə bağlı məlumatların yayılma prosesini yadımıza salaq. Bu ümumi problem sərhədləri pozdu və sosial şəbəkələr vasitəsilə dünyanın tamamilə müxtəlif guşələrindən insanlar, peşəkarlar diskussiyalarda, informasiyaların yayılması və istifadəsində iştirak edirdilər.

Saxta hesabatlar və saxta xəbərlər

MÜZAKİRƏ EDİN

- İnformasiya ilə tanış olun və suallara cavab verin:
- Aşağıda sözü gedən hərəkətlərin hansı səbəbi və məqsədi ola bilər?
- Trolların hərəkətlərinin düzgün olub-olmadığını müzakirə edin. Bəs elflərin hərəkəti?
- Onların hər birinin (ödəniz, vətənpərvərlik hissləri, ədalət uğrunda mübarizə və s.) motivasiyası nədir?

Elflər və trollar*

2014-cü ildə digər ölkələrlə yanaşı, müharibə münəfişlərinin davam etdiyi bir vaxtda, hibrid təhlükəsini litvalılar da açıq-aydın hiss edirdilər. Müxtəlif peşələri və yaşları olan könüllülər hibrid müharibə ilə mübarizə aparmaq qərarına gəldilər. Bu yolla "elflər" dünyaya gəldilər – ekran və alqoritmlərlə örtülü gözəgörünməz insanlar. O vaxtdan bəri onlar da gözəgörünməz trollarla mübarizə aparırlar.

Elflər və trollar arasındakı mübarizə sonsuzdur, lakin effektivdir, çünki insanlara yalanı və doğrunu ayırd etməyə kömək edir. Qrup işi elflərin müvəffəqiyyəti üçün ön şərtidir. Bunun sayəsində əhəlinin 90%-ni əhatə edirlər.

Trollardan ibarət ən böyük zavod Sankt-Peterburqda aşkar edilmişdi. Həmçinin məlum olub ki, trollara ayda 400 avro pul verilir və gündə nifrət ifadə edən 135 şərh yazılması tələb olunur.

Elflər hərəkəti Litvadan başladı. Bir neçə həmfikir yığılıb işdən boş vaxtlarında yanlış məlumatlarla mübarizə aparmaq qərarına gəldilər. Əvvəlcə 20-30 könüllü və üç ölkə ilə başlanılan hərəkətin hazırda 13 müxtəlif ölkədə 4000-ə yaxın üzvü var.

Litva NATO və Avropa İttifaqının üzv dövləti olsa da, oradakı elflər hibrid təhlükənin hələ də həm onlar üçün, eləcə də regionun digər dövlətləri üçün ciddi təhlükə olduğunu düşünürlər.

Troll – internet slenqidir. Forumda, çatda, bloqda və sairədə qeyri-adekvat və təxribat daşıyan məlumatları yayımlayan şəxsi bildirir.

Hibrid müharibə – idarə edilən xaos vasitəsilə müharibə, bu zaman əsas tərkib hissə informasiya müharibəsidir, rəqibin tam mənəvi pozğunluğu məqsədlə.

* Qaynaq: <https://bit.ly/3tBlgQh>

Sosial media informasiya yayımı prosesini tezləşdirmişdir, hal-hazırda hər hansı bir insan qısa müddət ərzində informasiyanı qəbul edə və yayımlaya bilər. Sosial medianın məzmununu (kontekstini) istehlakçıların özləri yaradırlar – vətəndaş jurnalistlər. Bu məsuliyyəti dərk etmək lazımdır. Sosial media onlayn, rəqəmsal cəmiyyətin formalaşması və inkişafını təmin etmək üçün coğrafi sərhədləri pozur. Rəqəmsal cəmiyyətin, onun üzvlərinin yeni çətinlikləri var. Sosial şəbəkələr, multimedia, bloqlar, forumlar sosial ünsiyyət üçün əsas vasitədir və onlara maraq hər zaman artmaqdadır. İstifadəçi sayının artması ilə yanaşı sosial medianın cəmiyyətə təsiri də artmaqdadır. Sosial media ictimai rəyin, məlumatlılığın, etibar və loyallığın artmasının güclü, lakin risklərdən ibarət effektiv vasitəsidir.

İnformasiyaya sonsuz yol açan sosial media istifadəçiləri bilməlidirlər ki, bir tərəfdən sosial media məlumatlılığı, təhsili, əyləncəni, reklamı artırmaq üçün yaxşı vasitədirsə, digər tərəfdən də ictimai rəyi manipulyasiya etmək üçün böyük təhlükələri əhatə edir. Həm dəqiqləşdirilmiş, həm də dəqiqləşdirilməmiş məlumatların yayılmasına, əhval-ruhiyyənin süni şəkildə, manipulyasiya ilə yaradılmasına, təbliğat üçün yayım maneələrini aradan qaldırmağa kömək edir. İnternetin kütləvi şəkildə əlçatma isə əsas silah olaraq qalır.

Texnologiyanın inkişafı şəraitində çətinliklər, təhlükələr var. Buna görə də onların qarşısını almaq üçün prinsiplər və qaydalar yaratmaq lazım idi. Media savadlılığın yeni, 21-ci əsrin bacarığının əldə edilməsi ehtiyacı ortaya çıxdı. Bu, informasiya okeanında təhlükəsiz hərəkət edə bilməyimiz (informasiya axtarışı, tədqiqat, qaynaqların müşahidə edilməsi, informasiyanın analiz edilməsi, düzgün nəticələrin çıxarılması, manipulyasiya təsiri altına düşməmək) üçün lazımdır.

İnternet məkanda tez-tez saxta hesablar yaradılır və bunların da məqsədi informasiyanı saxtalaşdırmaqdan ibarətdir. Nə üçün belə olur? Çünki sosial şəbəkələr/media güclü bir resursdur və fərdlərin qərarlarına və davranışlarına təsir göstərə bilər.

Sözügedən məqsədlərə nail olmaq üçün saxta profillər və avtomatlaşdırılmış hesablar müvafiq məzmunu yayır, real istifadəçilərlə interaksiyaya girir və

Media savadlılıq perspektivlər toplusudur və bundan kütləvi media ilə ünsiyyətdə istifadə edirik ki, qarşımıza çıxan ismarıcın mənasını izah edə bilək.

Ceyms Poter, media savadlılığın tədqiqatçısı

hədəf auditoriyasının dəyərlər sistemini, qavrayışlarını, emosiyalarını, motivasiyalarını və nəzərlərini dəyişməyə çalışırlar.

Rəqəmsal texnologiyaların şəraitində yaranan münaqişələr hibrid xarakter aldı. Rəqibə mənəvi təsir göstərmək üçün davamlı olaraq təbliğat maşınları işləməyə başlayır, saxta məlumatların neytrallaşdırılması çox vacibdir.

BU, MARAQLIDIR!

COVID haqqında “feyklər”

"Covid"-in ilk mərhələlərində ən çox yayılmış miflərdən biri amerikalı biznesmen və "Microsoft" şirkətinin təsisçisi Bill Qeyts haqqında idi. Amerikanın məşhur "New York Times" nəşri hələ 2021-ci ilin yanvarında müxtəlif xəbər mənbələrində dərc edilən Bill Qeyts haqqında yayılan dezinformasiya barədə yazırdı.

Mifin mahiyyəti bundan ibarətdir: guya koronavirusun yayılması Bill Qeytslə bağlı idi. Vaksinə gəldikdə isə, onun məqsədi insanın b.a. “çipləşdirilməsi”, yəni bədənə istənilən vaxt insanı nəzarətdə saxlayan orqanizmlərin yeridilməsi idi. Bu mifi gücləndirmək üçün bu nəzəriyyənin davamçıları iş adamının televiziyaadakı çıxışını yoxlayırlar. 2016-cı ildə Ebola epidemiyası haqqında danışan Qeyts yaxın gələcəkdə pandemiya şəklini alacaq belə bir epidemiyanın yayılmasını istisna etmir. Həqiqətdə isə Bill Qeyts virusun qarşısını almaq üçün ianələr şəklində çoxlu pul xərcləyir. Qeyts BBC televiziyasının efrindən ona qarşı aparılan kampaniyaya belə cavab verir: "Dünyanın görünməmiş səhiyyə və iqtisadiyyat böhranı ilə üzləşdiyi belə bir vaxtda təəssüf ki, dezinformasiyanı yayan insanlar var. Bununla yanaşı, biz insanların həyatını xilas etmək üçün əməkdaşlıq yollarını axtarmalıyıq. İndi isə yerinə yetirə biləcəyimiz ən mühüm iş "COVID-19"-un yayılma faktlarını dayandırmaqdır".

Digər miflər texnoloji inkişafı, xüsusilə də 5G texnologiyası ilə əlaqələndirilirdi. Skeptiklər hesab edirdilər ki, bu texnologiyaların yüksək şüalanması insanın immun sistemini məhv edir, buna görə də insan asanlıqla xəstələnir və onun virusla yoluxma ehtimalı yüksək olur. Əslində, müasir texnologiyaların yoluxma riskini artırmasına dair heç bir sübut olunmuş fakt və araşdırma yoxdur.

YADINIZA SALIN

- Sizə məlum olan saxta məlumatların yayılması və neytrallaşdırılması hallarını xatırlayın.
- Onların cəmiyyətə, proseslərə təsirini analiz edin və buna görə də XXI əsrin insanı üçün media savadlılığının rolunu müəyyən edin.

QRUPLARDA İŞLƏYİN

Hakerlər seçdikləri ölkənin müxtəlif saytlarına və elektron reyestrələrinə ziyan vuran birlik yaratdılar.

- Yaranmış vəziyyəti təhlil edin;
- Bu hərəkətin münasib olub-olmadığını nəzərə alın;
- Arqumentlərinizi adlandırın ki, niyə belə düşünürsünüz?

Məhz gəlirlər əsasdır

Sosial şəbəkələr çox gəlir gətirir. Əgər ənənəvi media reklamlardan gəlir götürürsə, onlayn media halında pul istehlakçıların cəlb olunmasından, onların şəxsi məlumatlarının toplanılmasından, eləcə də reklamların yerləşdirilməsindən gəlir.

Sosial şəbəkələrin gəlirlərinin hesablanması konkret dərc olunma klikinin sayının hesablanması ilə baş verir. Bu, rəqəmsal fırıldaqçılara sadə gəlir əldə etmək imkanını verir: onlar səs-küyə səbəb olan informasiya dərc edir və bununla istehlakçının diqqətini cəlb edirlər. Məlumat nə qədər çaşdırıcı və gürultulu olarsa, bir o qədər də istifadəçi bu məlumatı çox açır. Sosial şəbəkələr şəxsi məlumatlarımız üzərində işləyir və üçüncü tərəfə reklam üçün hədəf auditoriyasını təklif edirlər.

Media iqtisadiyyatında “paylaşma” fenomeni böyük rol oynayır. Bəzən “fake news” (saxta xəbər) daha asanlıqla paylaşılır, nəinki həqiqi xəbər. Saxta məlumat üçün xəbərin həqiqət və ya uydurma olub-olmaması vacib deyil, əsas odur ki, konkret dərc paylaşma və ya bəyənmə şəklində çoxlu səs toplansın.

Qayğı və ya informasiya şarına düşmək?

İnformasiya şarı (Filter Bubbles) və boğuşq məkan (Echo Chambers) fenomeni əlamətdar bir haldır. Əgər diqqət yetirsək, görürük ki, sosial media maraqlarımıza oxşar informasiyanı bizə çatdırır. Bizim belə bir məlumata yüksək məqbuluğumuz var və özümüzü rahat hiss edirik. İstəyimiz yaranır ki, sosial mediada daha çox vaxt keçirək. Bu, istifadəçinin sabit cəlb olunma zəmanətini yaradır və sosial şəbəkələrin gəlirini artırır.

Sosial media fikir müxtəlifliyini təklif etdiyi halda, ola bilsin ki, biz bunu bəyənməyə və marağımız da azala bilər.

İnsan hər zaman həmfikirlərini axtarır. Rəqəmsal şəbəkələrdə dostlar qazanırıq. Sosial media da tez-tez bizə dostlar təklif edir. Biz sosial şəbəkəyə və onun təklif etdiyi məlumata etibar edirik. Bu fenomen informasiya şarı, yəni filter bubble və ya echo chamber (boğuşq məkan) adlanır.

Bəli, biz istifadəçilər kimi, boğuşq məkana düşmüşük, buna görə də obyektiv, rəngarəng informasiyadan məhrumuq. Biz, ilk nəzərdən, informasiya şarında özümüzü müdafiədə hiss edirik, amma həqiqətdə yalnız seçimlə informasiyaya əlimiz çatır, yəni bizə qarşı alqoritm diskriminasiyası həyata keçirilir. Biz məhz bu zaman dezinformasiya və qərəzliyə qarşı açıq qalırıq.

MÜZAKİRƏ EDİN

Suallara cavab verin:

- Biz bəyənmələrlə ("like"-lərlə) feysbuka ödəyirikmi?
- Feysbuk səhifəsini bəyəndikdə, nə baş verir?
- Dərc (post) məşhurluğu necə əldə edir?
- Necə düşünürsünüz, Feysbukun bəyənməmək düyməsi olmalıdır və ya yox? Nə üçün?

UNUTMAYIN

İnformasiya şərinə yaxa qurtarmağın yollarından biri feysbuk səhifənizdə “yeniliklər zolağı” parametrlərini dəyişmək təqdim edir. “Məşhur xəbərlər” əvəzinə “Son xəbərləri” işarə edin.

TAPŞIRIQ (birini seçin)

1 Aşağıda verilən elektron resurslarla tanış olun.

- “Mediasavamlılıq və etibarlılıq haqqında” kiçik təqdimat hazırlayın.
- Qruplar ətrafında birləşin və fərdi əldə edilmiş tədqiqat nəticələrini qrupda bütövləşdirin;
- Müzakirə edin ki, sorğu aparılan insanlar üçün sosial şəbəkələr nə qədər vacibdir.
- Statistika və qısa analiz formasında təqdimat edin.

2 ARAŞDIRMA (fərdi)

Üç nəslin nümayəndələri arasında sorğu aparın (yaşadığınızın nəslə, valideynlərin nəslə, nənə-babaların nəslə)

1. Sosial şəbəkələrdən istifadə edirsinizmi?

2. Hansı məqsədlə istifadə edirsiniz:

- yeniliklərdən xəbər tutmaq üçün (məlumat üçün);
- yenilikləri yaymaq üçün;
- yaxınlarla ünsiyyət üçün;
- maariflənmək üçün;
- (öz variantınız).

3. Hansı tezliklə istifadə edirsiniz:

- gündəlik
- həftədə bir dəfə
- nadir hallarda
- istifadə etmirəm

3 ARAŞDIRMA

Əsas maraqlarınızı vərəqə yazın (idman növünü, ev heyvanlarını, dəbi, musiqi qruplarını, əyləncəni, səyahəti....).

- Sonra iki-üç gün ərzində müşahidə edin ki, feysbuk hansı məlumatı sizə təklif edir;
- Necə düşünürsünüz, bu platformada həmin günlərdə yalnız bu məlumatı yayımlanırdı?
- Feysbuk sizin qayğınıza qalır və yalnız sizin üçün maraqlı məlumatlar seçir?
- Hansı nəticəyə gəldiniz?
- İnformasiya şarınızı pozmaq üçün hansı strategiyaya müraciət edə bilərsiniz?
- Nə üçün sizə hərtərəfli, obyektiv məlumat lazımdır?

FAYDALI RESURLAR

- ▶ Mediasavadlılıq <https://bit.ly/3iQbuVH>
- ▶ Mediasavadlılıq və etibarlılıq <https://bit.ly/3IWcG4t>
- ▶ Media və informasiya savadlılığı üzrə laboratoriyanın(MilLab) onlayn platforması <https://bit.ly/3tVkGyA>
- ▶ Onlayn platforma mediasavadlılıq və tənqidi təfəkkür <https://bit.ly/3LpPIK8>
- ▶ Saxta məlumatları yoxlamaq üçün fakt-metr internet sahifəsi <https://bit.ly/3Lrhtwr>

Qlobal vətəndaşlıq konsepsiyasını təsvir etmək məqsədilə bir növ təfəkkür təcrübəsini keçirin. Bu söhbət, təsəvvürlə də desək, hamımızın bu və ya digər şəkildə iştirak etdiyi qlobal vəziyyətlə bağlı fikirlərimizi birləşdirməyə kömək edəcək.

Belə ki, planetimizin səkkiz milyardıncı sakini üçün təbrik sözlərini hazırladıqda, tənqidi analizin və obyektiv məsuliyyətin etiraf edilməsi zərurətini görürük. Bu, qlobal vətəndaşlığın mahiyyəti olan bizim başqa insanlar və gələcək nəsillər qarşısında borcumuzdur.

QRUPLARDA İŞLƏYİN

Planetimizin səkkiz milyardıncı sakini üçün xəyalən yazılan təbrik sözləri ilə tanış olun. Məktubda ona buradakı həyat haqqında danışırıq və suallara cavab verin.

- Hansı fikirlə razısınız və hansı ilə - yox? Cavabınızı əsaslandırın.
- Daha nəyi əlavə edərdiniz və nəyi çıxarırdınız?
- Davamlı inkişafın məqsədlərini əks etdirən illüstrasiyalardan istifadə edin (Bax, Əlavə 2, səh. 159-167); bunlardan hansı burada sadalanan amillərə uyğundur?
- Həmyaşıdlarınızın, cəmiyyətinizin rolunu nəzərə alaraq ortaya çıxan problemlərin hər birinin həlli yollarını necə görürsünüz?
- Planetin səkkiz milyardıncı sakinini müsbət hallarmı daha çox gözləyir və ya mənfi? Müraciətinizi doldurduqdan sonra da eyni nisbət qaldı?

Planetimizin səkkiz milyardıncı sakininə müraciət

1. Sənin ömrün 73 ili ötüb keçə bilər, bu da 100 il əvvəlki dövrlə müqayisədə 2 dəfə çoxdur;
2. Dünyada firavanlıq və gəlirlər artır, halbuki bərabər bölünmür, həyatın gözlənilən və real səviyyəsi arasında yarğan yalnız böyüyür;

3. Biz inkar edə bilmərik ki, bu gün bəşəriyyətin ixtiyarında ictimai səhiyyənin olduqca effektiv vasitələri mövcuddur. Biz çiçək xəstəliyini məğlub etdik və mütləq malyariya, poliomielit və yeni bir ağrı olan – Covid kimi xəstəlikləri də başa çatdıracağıq;
4. Orta təhsil almaq üçün 12 il lazımdır. Bu sahədə resursların bölüşdürmə disproportsiyası, azalma meylinə baxmayaraq, yenə də təhlükədən ibarətdir;
5. Əgər qızsansa, deyə bilərəm ki, dünya gender bərabərliyinə getdikcə daha çox dəyər verir. Ona görə də bil ki, sən anandan və ya nənəndən daha şanslısan;
6. Tam əminliklə deyə bilərik ki, sənin imkanlarına keçmiş dünyanın istənilən imperatoru həsəd apara bilərdi, çünki Google, JSTOR və ya Wikipedia vasitəsilə informasiya və bilik əldə etmək tamamilə görünməmiş bir haldır və keçmişdə ensiklopediyaçıların və alimlərin malik olduqlarına nisbətən təkrarsızdır;
7. Biz mühüm risklərə etinasız yanaşa bilmərik. Bəşəriyyətin dəhşətli soyqırımlar təcrübəsi var, amma buna baxmayaraq, bu dəhşətli təcrübə təkrar olunmamalıdır, Səkkiz milyardıncı dostumuz şəxsən soyqırımla üzləşməli olsa, etiraf etməliyəm ki, çətin kimsə ona kömək edə bilər;
8. Dünyanın ən qüdrətli dövlətləri tez-tez hərəkətsiz qalır və öz vəzifələrini yerinə yetirmirlər/yetirə bilmirlər ki, insanların təhlükəsizliyini qorusunlar;
9. Biz hələ dərk etmədən planetdə iqlim dəyişikliyinə səbəb olsa da, son 20 il ərzində prosesin dəyişməzliyini və nəticələrin tam miqyaslarını dərk edirik. Karbon qazının ətraf mühitə və gələcək nəsillərə təsiri heç kimə sirr deyil;
10. Hazırkı firavanlığımız gələcək nəsillərin hesabına təmin edilir, çünki məhz onlar buraxdığımız səhvlərə görə tam cavab verməli olacaqlar. Biz ozon qatının parçalanmasını dayandırmaq üçün planlar tərtib edəndə, qlobal iqlim dəyişikliyinə qarşısının alınması məqamını əlimizdən buraxdıq;
11. Onilliklər ərzində, dünya qüvvələri nüvə silahını yaymaqla insan həyatını tərəziyə qoyurdular və bəşəriyyət nüvə soyqırımına heç vaxt bu qədər yaxın olmamışdı. Nüvə silahının yayımlanmaması haqqında müqavilənin 40-dan çox yaşının olmasına baxmayaraq, hələ də tam nüvə tərkisiləhinin nə dərəcədə vacib olduğunu dərk edə bilmirik.

GÜRCÜSTAN KONSTITUSIYASI*

(Sənəd 2020-ci il vəziyyəti ilə təqdim edilir)

İkinci fəsil. Əsas (təməl) insan hüquqları

Maddə 9. İnsan ləyaqətinin toxunulmazlığı

1. İnsan ləyaqəti toxunulmazdır və o, dövlət tərəfindən qorunur.
2. İnsan işgəncəsi, qeyri-insani və ya alçaldıcı rəftar, qeyri-insani və ya alçaldıcı cəza tətbiqi yolverilməzdir.

Maddə 10. Yaşamaq və fiziki toxunulmazlıq hüquqları

1. İnsan həyatı qorunur. Ölüm cəzası qadağandır.
2. İnsanın fiziki toxunulmazlığı qorunur.

Maddə 11. Bərabərlik hüququ

1. Bütün insanlar qanun qarşısında bərabərdir. İrqi, dərisinin rənginə, cinsinə, mənşəyinə, etnik mənsubiyyətinə, dilinə, dininə, siyasi və ya digər baxışlarına, sosial mənsubiyyətinə, əmlakına və ya rütbəsinə, yaşayış yerinə və ya digər əlamətlərə görə ayrı-seçkilik qadağandır.
2. Beynəlxalq hüququn hamılıqla tanınmış prinsip və normalarına və Gürcüstan qanunvericiliyinə uyğun olaraq, Gürcüstan vətəndaşları onların etnik, dini və ya dil mənsubiyyətindən asılı olmayaraq, heç bir ayrı-seçkilik olmadan öz mədəniyyətlərini qoruyub saxlamaq və inkişaf etdirmək, şəxsi həyatlarında və ya ictimai yerlərdə ana dilindən istifadə etmək hüququna malikdirlər.
3. Dövlət kişilər və qadınlar üçün bərabər hüquqlar və imkanlar təmin edir. Dövlət kişi və qadınların əsaslı bərabərliyini təmin etmək və bərabərsizliyi aradan qaldırmaq üçün xüsusi tədbirlər görür.
4. Dövlət əlilliyi olan şəxslərin hüquq və maraqlarının reallaşdırılması üçün xüsusi şərait yaradır.

Maddə 12. Şəxsiyyətin azad (sərbəst) inkişaf hüququ

Hər kəs öz şəxsiyyətini sərbəst inkişaf etdirmək hüququna malikdir.

Maddə 13. İnsan azadlığı

1. İnsan azadlığı qorunur.
2. Azadlıqdan məhrum etməyə və ya azadlığın başqa cür məhdudlaşdırılmasına yalnız məhkəmənin qərarı ilə yol verilir.
3. Şəxsin həbs edilməsinə qanunla səlahiyyət verilmiş şəxs tərəfindən, qanunla müəyyən edilmiş hallarda yol verilir. Həbs edilmiş şəxs 48 saatdan gec olmayaraq yurisdiksiya üzrə məhkəmə qarşısına çıxarılmalıdır. Əgər növbəti 24 saat ərzində məhkəmə dustaqlıq və ya azadlığın başqa cür məhdudlaşdırılması haqqında qərar qəbul etməzsə, şəxs dərhal azad edilməlidir.
4. Həbs edildikdən dərhal sonra şəxs onun hüquqları və həbsin əsası izah edilməlidir. Həbs edildikdən dərhal sonra şəxs vəkilin köməyini tələb edə bilər, bu da təmin edilməlidir.

* Gürcüstan Konstitusiyasını ətraflı növbəti linkdə izləyə bilərsiniz:

<https://matsne.gov.ge/ka/document/view/30346?publication=36>

5. Təqsirləndirilən şəxsin dustaqlıq (həbs) müddəti 9 aydan çox olmamalıdır.
6. Bu maddənin tələblərinin pozulması qanunla cəzalandırılır. Azadlığı qanunsuz olaraq məhdudlaşdırılan şəxsin təzminat almaq hüququ var.

Maddə 14. Hərəkət (gediş-gəliş) azadlığı

1. Gürcüstanda qanuni olaraq olan hər kəsin ölkənin bütün ərazisində sərbəst hərəkət etmək (gediş-gəliş), yaşayış yerini sərbəst seçmək və Gürcüstanı sərbəst tərk etmək hüququ var.
2. Bu hüquqların məhdudlaşdırılmasına yalnız qanuna uyğun olaraq, demokratik cəmiyyətdə zəruri olan dövlət təhlükəsizliyinin və ya ictimai təhlükəsizliyin təmin edilməsi, sağlamlığın qorunması və ya ədalət mühakiməsinin həyata keçirilməsi məqsədi ilə yol verilir.
3. Gürcüstan vətəndaşı Gürcüstana sərbəst daxil ola bilər.

Maddə 15. Şəxsi və ailə həyatının, şəxsi məkanın və ünsiyyətin toxunulmazlığı hüquqları

1. İnsanın şəxsi və ailə həyatı toxunulmazdır. Bu hüququn məhdudlaşdırılmasına yalnız qanuna uyğun olaraq, demokratik cəmiyyətdə zəruri olan dövlət təhlükəsizliyinin və ya ictimai təhlükəsizliyin təmin edilməsi və ya başqalarının hüquqlarının müdafiəsi məqsədi ilə yol verilir.
2. İnsanın şəxsi məkanı və ünsiyyəti toxunulmazdır. Heç kəsin mülkiyyətçinin iradəsi əleyhinə yaşayış sahəsinə və ya digər əmlaka daxil olmaq, habelə axtarış aparmaq hüququ yoxdur. Bu hüquqların məhdudlaşdırılmasına yalnız qanuna uyğun olaraq, demokratik cəmiyyətdə zəruri olan dövlət təhlükəsizliyinin və ya ictimai təhlükəsizliyin təmin edilməsi və ya başqalarının hüquqlarının müdafiəsi məqsədi ilə, qanunla nəzərdə tutulmuş təcili (təxirəsalınmaz) zərurət yarandıqda, məhkəmənin qərarı ilə və ya onsuz, yol verilir. Təcili (təxirəsalınmaz) zərurət yarandıqda hüququn məhdudlaşdırılması barədə 24 saatdan gec olmayaraq məhkəməyə məlumat verilməlidir, hansı ki müraciət edildikdən sonra 24 saatdan gec olmayaraq məhdudlaşdırmanın qanuniliyini təsdiq edir.

Maddə 16. Etiqad (inanc), din və vicdan azadlıqları

1. Hər bir insanın etiqad (inanc), din və vicdan azadlığı var.
2. Bu hüquqların məhdudlaşdırılmasına yalnız qanuna uyğun olaraq, demokratik cəmiyyətdə zəruri olan ictimai təhlükəsizliyin təmin edilməsi, sağlamlığın və ya başqalarının hüquqlarının müdafiəsi məqsədi ilə yol verilir.
3. İnsanı etiqadına (inancına), dininə və ya vicdanına görə təqib etmək, habelə onlar haqqında öz fikrini (baxışını) bildirməyə onu məcbur etmək yolverilməzdir.

Maddə 17. Fikir, məlumat, kütləvi informasiya vasitələri və internet azadlığı hüquqları

1. Fikir və onu ifadə etmək azadlığı qorunur. İnsanı fikrinə və onu ifadə etməsinə görə təqib etmək yolverilməzdir.
2. Hər bir insanın sərbəst şəkildə məlumat almaq və yaymaq hüququ var.
3. Kütləvi informasiya vasitələri azaddır. Senzuraya yol verilmir. Dövlətin və ya ayrı-ayrı şəxslərin kütləvi informasiyanı və ya onun yayılması vasitələrini inhisara almaq (monopoliya) hüququ yoxdur.
4. Hər kəsin internetə daxil olmaq və ondan sərbəst istifadə etmək hüququ var.

5. Bu hüquqların məhdudlaşdırılmasına yalnız qanuna uyğun olaraq, demokratik cəmiyyətdə zəruri olan dövlət təhlükəsizliyini və ya ictimai təhlükəsizliyi və ya ərazi bütövlüyünü təmin etmək, başqalarının hüquqlarını müdafiə etmək, məxfi kimi (konfidensial) tanınmış məlumatın açıqlanmasının qarşısını almaq və ya məhkəmənin müstəqilliyini və qərəzsizliyini (neytrallığını) təmin etmək üçün yol verilir.
6. Qanun ictimai yayımçının (televiziyanın) dövlət qurumlarından müstəqilliyini, siyasi təsirdən və əhəmiyyətli kommersiona təsirdən azad olmağını təmin edir.
7. Media plüralizminin qorunmasını, kütləvi informasiya vasitələrində fikir ifadəsi azadlığının reallaşdırılmasını, kütləvi informasiyanın və ya onun yayılması vasitələrinin inhisarlaşdırılmasının qarşısının alınmasını təmin etmək, habelə yayım və elektron rabitə sahəsində istehlakçıların və sahibkarların hüquqlarını qorumaq üçün yaradılmış milli tənzimləyici orqanın institusional və maliyyə müstəqilliyinə qanunla zəmanət verilir.

Maddə 18. Ədalətli inzibati icraat, ictimai informasiyaya əlçatanlıq, informasiya xarakterli öz müqəddəratını təyinetmə və dövlət orqanları tərəfindən vurulmuş zərərin ödənilməsi hüquqları

1. Hər kəsin inzibati orqan tərəfindən ağlabatan müddət ərzində onunla bağlı iş ədalətli baxılması hüququ var.
2. Hər kəsin qanunla müəyyən edilmiş qaydada dövlət qurumunda onun haqqında mövcud olan və ya digər məlumat və ya rəsmi sənədlə tanış olmaq hüququ var, o haldan başqa – nə vaxt ki onun içərisində kommersiona və ya peşə sirri var və ya demokratik cəmiyyətdə zəruri olan dövlət təhlükəsizliyinin və ya ictimai təhlükəsizliyin və ya hüquq icraatının maraqlarını qorumaq üçün qanunla və ya qanunla müəyyən edilmiş qaydada dövlət sirri kimi tanınmışdır.
3. İnsanın sağlamlığı, maliyyəsi və ya digər şəxsi məsələləri ilə bağlı rəsmi qeydlərdəki (yazılardakı) məlumatlar həmin insanın özünün razılığı olmadan heç kimə əlçatan (açıq) olmamalıdır, qanunla nəzərdə tutulmuş hallardan başqa – nə vaxt ki bu, dövlət təhlükəsizliyini və ya ictimai təhlükəsizliyi təmin etmək üçün, ictimai maraqları, sağlamlığı və ya başqalarının hüquqlarını qorumaq üçün zəruridir.
4. Hər kəsə dövlət, muxtar respublika və ya yerli özünüidarəetmə orqanı və ya işçisi (qulluqçusu) tərəfindən qanunsuz olaraq vurulmuş zərərin məhkəmə qaydasında müvafiq dövlət, muxtar respublika və ya yerli özünüidarəetmə vəsaitləri hesabına tam ödənilməsinə zəmanət verilir.

Maddə 19. Mülkiyyət hüququ

1. Mülkiyyət və vərəsəlik (miras) hüququ tanınmışdır və təmin edilmişdir.
2. İctimai maraqlar üçün bu hüququn qanunla müəyyən edilmiş hallarda və müəyyən edilmiş qaydada məhdudlaşdırılmasına yol verilir.
3. Zəruri ictimai ehtiyac üçün mülkiyyətin müsadirəsinə qanunla birbaşa nəzərdə tutulmuş hallarda, məhkəmənin qərarı ilə və ya üzvi qanunla müəyyən edilmiş təcili (təxirəsalınmaz) zərurət olduqda, qabaqcadan, tam və ədalətli təzminat (kompensasiya) ödənilməklə yol verilir. Təzminat hər cür vergi və rüsumlardan azad olunur.
4. Kənd-təsərrüfatı təyinatlı torpaqlar xüsusi əhəmiyyət kəsb edən resurs kimi, yalnız dövlətin, özünüidarəetmə vahidinin, Gürcüstan vətəndaşının və ya Gürcüstan vətəndaşlarının birliyinin

mülkiyyətində ola bilər. İstisnalar Parlamentin tam tərkibinin ən azı üçdə ikisinin səs çoxluğu ilə qəbul edilən üzvi qanunla müəyyən edilə bilər.

Maddə 20. Yaradıcılıq azadlığı, mədəni irs

1. Yaradıcılıq azadlığı təmin edilmişdir. İntellektual mülkiyyət hüququ qorunur.
2. Yaradıcılıq prosesinə müdaxiləyə, yaradıcılıq fəaliyyəti sahəsində senzurağa yol verilmir.
3. Yaradıcılıq əsərinin yayılmasının qadağan edilməsinə, əsərin yayılması başqalarının hüquqlarını pozduqda, yalnız məhkəmənin qərarı ilə yol verilir.
4. Hər kəsin mədəni irsin qorunmasına qayğı göstərmək hüququ var. Mədəni irs qanunla qorunur.

Maddə 21. Toplaşmaq azadlığı

1. Müdafiə Qüvvələrinin və ya dövlət təhlükəsizliyinin və ya ictimai təhlükəsizliyin qorunmasına cavabdeh olan (məsuliyyət daşıyan) orqanın tərkibində olan şəxslərdən başqa, hər kəsin əvvəlcədən icazə almadan açıq və silahsız toplaşmaq hüququ var.
2. Toplantı (yığıncaq) xalqın (insanların) və ya nəqliyyatın hərəkət etdiyi yerdə keçirilərsə, hakimiyyətə əvvəlcədən xəbərdarlıq etmək zərurəti qanunla müəyyən edilə bilər.
3. Hakimiyyət toplantını (yığıncağı) yalnız qanuna zidd xarakter aldığı halda dayandıra bilər.

Maddə 22. Birlik (birləşmək) azadlığı

1. Birləşmək azadlığı təmin edilmişdir.
2. Birlik, qanunla müəyyən edilmiş hallarda və müəyyən edilmiş qaydada, yalnız həmin birliyin və ya məhkəmənin qərarı ilə ləğv edilə bilər.

Maddə 23. Siyasi partiyaların azadlığı

1. Gürcüstan vətəndaşlarının üzvi qanuna uyğun olaraq siyasi partiya yaratmaq və onun fəaliyyətində iştirak etmək hüququ var.
2. Müdafiə Qüvvələrinin və ya dövlət təhlükəsizliyinin və ya ictimai təhlükəsizliyin qorunmasına cavabdeh olan (məsuliyyət daşıyan) orqanın tərkibinə yazılacaq (qoşulacaq) şəxsin, hakim təyin ediləcək şəxsin siyasi partiya üzvlüyünə xitam verilir.
3. Məqsədi Gürcüstanın konstitusiya quruluşunu devirmək və ya zorakılıqla dəyişdirmək, ölkənin müstəqilliyinə xələl gətirmək, ərazi bütövlüyünü pozmaq olan və ya müharibə və ya zorakılığın təbliği ilə məşğul olan, milli, etnik, regional, dini və ya sosial qarşıdurmanı (nifrəti) qızışdıran siyasi partiyanın yaradılması və fəaliyyəti yolverilməzdir. Ərazi əlaməti (nişanı) ilə siyasi partiyanın yaradılması yolverilməzdir.
4. Siyasi partiya üzvi qanunla müəyyən edilmiş hallarda və müəyyən edilmiş qaydada yalnız Konstitusiya Məhkəməsinin qərarı ilə qadağan edilə bilər.

Maddə 24. Seçki hüququ

1. Gürcüstanın 18 yaşına çatmış hər bir vətəndaşının referendumda, dövlət, muxtar respublika və yerli özünüidarəetmə orqanlarının seçkilərində iştirak etmək hüququ var. Seçicinin öz iradəsini sərbəst (azad) ifadə etməsi təmin edilmişdir.
2. O vətəndaşın seçkilərdə və referendumda iştirak etmək hüququ yoxdur, hansı ki məhkəmənin hökmü ilə, xüsusilə ağır cinayətə görə cəzaçəkmə müəssisəsindədir və ya məhkəmənin qərarı

ilə, dəstək alan şəxs kimi tanınmışdır və müvafiq stasionar tibb müəssisəsinə yerləşdirilmişdir.

Maddə 25. Dövlət vəzifəsi tutmaq hüququ

1. Gürcüstanın hər bir vətəndaşının, qanunvericiliklə müəyyən edilmiş tələblərə cavab verdiyi təqdirdə, istənilən dövlət vəzifəsini tutmaq hüququ var. Dövlət qulluğunun (xidmətinin) şərtləri qanunla müəyyən edilir.
2. Eyni zamanda başqa dövlətin vətəndaşı olan Gürcüstan vətəndaşı Gürcüstanın Prezidenti, Baş naziri və ya Parlamentin sədri vəzifəsini tuta bilməz.

Maddə 26. Əmək azadlığı, peşə ittifaqlarının azadlığı, tətil etmək hüququ və sahibkarlıq azadlığı

1. Əmək azadlığı təmin edilmişdir. Hər kəsin sərbəst şəkildə iş seçmək hüququ var. Təhlükəsiz iş (əmək) şəraiti hüququ və digər əmək hüquqları üzvi qanunla qorunur.
2. Hər kəsin üzvi qanuna uyğun olaraq peşə ittifaqı yaratmaq və ona üzv olmaq (onda birləşmək) hüququ var.
3. Tətil etmək hüququ tanınmışdır. Bu hüququn həyata keçirilməsinin şərtləri və qaydası üzvi qanunla müəyyən edilir.
4. Sahibkarlıq azadlığı təmin edilmişdir. Qanunla yol verilən hallar istisna olmaqla, inhisarçılıq (monopoliya) fəaliyyəti qadağandır. İstehlakçıların hüquqları qanunla qorunur.

Maddə 27. Təhsil hüququ və akademik azadlıq

1. Hər kəsin təhsil almaq və onun formasını seçmək hüququ var.
2. Məktəbəqədər tərbiyə və təhsil qanunla müəyyən edilmiş qaydada təmin edilmişdir. İbtidai və təməl (əsas) təhsil məcburidir. Ümumi təhsil qanunla müəyyən edilmiş qaydada dövlət tərəfindən tam maliyyələşdirilir. Vətəndaşların qanunla müəyyən edilmiş qaydada dövlət tərəfindən maliyyələşdirilməklə peşə və ali təhsil almaq hüququ var.
3. Akademik azadlıq və ali təhsil müəssisələrinin muxtariyyəti təmin edilmişdir.

Maddə 28. Sağlamlığın qorunması hüququ

1. Vətəndaşın əlverişli (sərfəli) və keyfiyyətli səhiyyə xidmətləri almaq hüququ qanunla təmin edilmişdir.
2. Dövlət bütün səhiyyə müəssisələrinə və tibbi xidmətin keyfiyyətinə nəzarət edir, əczaçılıq məhsullarının istehsalını və dərman vasitələrinin dövriyyəsinə tənzimləyir.

Maddə 29. Ətraf mühitin qorunması hüququ

1. Hər kəsin sağlamlıq üçün zərərsiz mühitdə yaşamaq, təbii mühitdən və ictimai məkandan istifadə etmək (bəhrələnmək) hüququ var. Hər kəsin ətraf mühitin vəziyyəti haqqında vaxtında tam məlumat almaq hüququ var. Hər kəsin ətraf mühitin qorunmasının qayğısına qalmaq hüququ var. Ekoloji məsələlərlə bağlı qərarların qəbul edilməsində iştirak etmək hüququ qanunla təmin edilmişdir.
2. İndiki və gələcək nəsillərin maraqları nəzərə alınmaqla ətraf mühitin mühafizəsi və təbii sərvətlərdən rəşional istifadə qanunla təmin edilmişdir.

Maddə 30. Evlənmək hüququ, ana və uşaq hüquqları

1. Ailə qurmaq məqsədi ilə kişi və qadının birliyi kimi nikah (evlilik) ər-arvadın hüquqi bərabərliyinə və azad (könüllü) iradəsinə əsaslanır.
2. Anaların və uşaqların hüquqları qanunla qorunur.

Maddə 31. Prosessual hüquqlar

1. Hər bir insanın öz hüquqlarını qorumaq üçün məhkəməyə müraciət etmək hüququ var. İşə ədalətli və vaxtında baxılması hüququ təmin edilmişdir.
2. Hər bir insanı yalnız o məhkəmə mühakimə etməlidir, hansının ki yurisdiksiyasına onun işi tabedir.
3. Müdafiə hüququna zəmanət verilmişdir. Hər kəsin öz hüquqlarını məhkəmədə şəxsən və ya vəkil vasitəsilə, habelə qanunla müəyyən edilmiş hallarda – nümayəndə vasitəsilə müdafiə etmək hüququ var. Vəkilin hüquqlarının maneəsiz həyata keçirilməsi və vəkillərin özünü təşkil etmək hüququna qanunla zəmanət verilmişdir.
4. Təqsirləndirilən şəxs öz şahidlərinin ittiham tərəfinin şahidləri ilə eyni şərtlərdə (eyni şəraitdə) çağırılmasını və dindirilməsini tələb etmək hüququna malikdir.
5. İnsan onun təqsiri (günahı) qanunla müəyyən edilmiş qaydada, məhkəmənin qanuni qüvvəyə minmiş ittiham hökmü ilə sübuta yetirilənə qədər təqsirsiz (günahsız) sayılır.
6. Heç kim öz günahsızlığını sübut etməyə borclu deyil. İttihamı sübut etmək vəzifəsi ittihamçının (prokurorun) üzərinə düşür.
7. Şəxsin təqsirləndirilən şəxs qismində məsuliyyətə cəlb edilməsi haqqında qərar əsaslandırılmış ehtimala, ittiham hökmü isə – təkzibedilməz (danılmaz) sübutlara əsaslanmalıdır (söykənməlidir). Qanunla müəyyən edilmiş qaydada sübuta yetirilməyən (təsdiqlənməyən) hər cür şübhə təqsirləndirilən şəxsin xeyrinə həll edilməlidir.
8. Heç kəs eyni cinayətə görə təkrar məhkum edilə bilməz.
9. Törədildiyi zaman qanun pozuntusu sayılmayan əmələ görə heç kəs məsuliyyət daşımır. Qanun - məsuliyyəti yüngülləşdirmirsə və ya ləğv etmirsə, geriye qüvvəsi yoxdur.
10. Qanun pozuntusu ilə əldə edilmiş sübutun hüquqi qüvvəsi yoxdur.
11. Heç kəs özünün və ya qanunla müəyyən edilmiş əhatə dairəsi olan yaxınlarının (qohumlarının) əleyhinə ifadə verməyə borclu deyil.

Maddə 32. Gürcüstan vətəndaşlığı

1. Gürcüstan öz vətəndaşını onun harada yerləşməsindən asılı olmayaraq qoruyur.
2. Gürcüstan vətəndaşlığı doğum və ya naturalizasiya yolu ilə əldə edilir. Gürcüstan vətəndaşlığının əldə edilməsi və itirilməsi qaydası, başqa dövlətin vətəndaşına Gürcüstan vətəndaşlığının verilməsinin şərtləri və qaydası, Gürcüstan vətəndaşının başqa dövlətin vətəndaşlığına sahib olmasının şərtləri üzvi qanunla müəyyən edilir.
3. Vətəndaşlıqdan məhrum etməyə yol verilmir.
4. Gürcüstan vətəndaşının Gürcüstandan qovulması (sürgün edilməsi) yolverilməzdir.
5. Beynəlxalq müqavilədə nəzərdə tutulmuş hallar istisna olmaqla, Gürcüstan vətəndaşının başqa dövlətə köçürülməsinə (verilməsinə) yol verilmir. Vətəndaşın köçürülməsi (verilməsi) haqqında qərardan məhkəməyə şikayət verilə bilər.

Maddə 33. Əcnəbilərin və vətəndaşlığı olmayan şəxslərin hüquqları

1. Gürcüstanda yaşayan başqa dövlətin vətəndaşları və vətəndaşlığı olmayan şəxslər, Konstitusiyada və qanunla nəzərdə tutulmuş istisnalardan başqa, Gürcüstan vətəndaşı ilə bərabər hüquq və vəzifələrə malikdirlər.
2. Dövlət - başqa dövlətin vətəndaşlarının və vətəndaşlığı olmayan şəxslərin siyasi fəaliyyətinə qanunla məhdudiyyət qoymaq səlahiyyətinə malikdir.
3. Beynəlxalq hüququn hamılıqla tanınmış normalarına uyğun olaraq, Gürcüstan, qanunla müəyyən edilmiş qaydada, başqa dövlətin vətəndaşlarına və vətəndaşlığı olmayan şəxslərə sığınacaq verir.
4. Beynəlxalq hüququn hamılıqla tanınmış prinsip və normalarına zidd olaraq Gürcüstandan şəxsin qovulmasına (sürgün edilməsinə) və ya ekstradisiyasına yol verilmir.

Maddə 34. Əsas (təməl) insan hüquqlarının təmin edilməsinin ümumi prinsipləri

1. Konstitusiyada göstərilən əsas insan hüquqları, onların məzmunu nəzərə alınmaqla, hüquqi şəxslərə də şamil edilir.
2. Əsas insan hüquqlarının həyata keçirilməsi başqalarının hüquqlarını pozmamalıdır.
3. Əsas insan hüququnun məhdudlaşdırılması onun nail olmaq üçün xidmət etdiyi qanuni məqsədin əhəmiyyətinə uyğun olmalıdır.

Maddə 35. Gürcüstanın Xalq Müdafiəçisi (Ombudsman)

1. Gürcüstan ərazisində insan hüquqlarının qorunmasına Parlament tərəfindən tam tərkibin ən azı beşdə üçünün səs çoxluğu ilə 6 il müddətinə seçilən Gürcüstanın Xalq Müdafiəçisi nəzarət edir. Eyni şəxsin ardıcıl olaraq iki dəfə Xalq Müdafiəçisi seçilməsi yolverilməzdir.
2. Xalq Müdafiəçisinin fəaliyyətinə maneələrin yaradılması (əngəl törətmək) qanunla cəzalandırılır.
3. Xalq Müdafiəçisinin həbs edilməsi və ya dustaq olması, onun yaşayış yeri və ya iş yerində, avtomobilində axtarış və ya üzərində şəxsi axtarış aparmaq yalnız Parlamentin razılığı ilə həyata keçirilə bilər. Cinayət törədilərkən onu görmək (cinayətin üstünə çıxmaq) halı istisnadır, bu barədə dərhal Parlamentə məlumat verilməlidir. Parlament razılıq verməsə, Xalq Müdafiəçisi dərhal azad edilməlidir.
4. Xalq Müdafiəçisinin səlahiyyəti üzvi qanunla müəyyən edilir.

DAVAMLI İNKİŞAF MƏQSƏDLƏRİ*

BMT-nin Uşaq Fondunun (UNICEF) materialları

Birləşmiş Millətlər Təşkilatı 193 ölkə ilə birlikdə qarşısına 17 inkişaf məqsədini qoymuşdur ki, hamımız daha yaxşı dünyada yaşayaq

**YOXSULLUĞUN
BÜTÜN
FORMALARINA
SON QOYMAQ**

**Gürcüstanın və bütün dünyanın məqsədidir ki,
2030-cu ildə:**

Effektiv sosial
müdafiə proqramları
işlənib hazırlansın

**HEÇ BİR FORMADA
YOXSULLUQ OLMASIN**

Əsas servislər hər kəs
üçün eyni şəkildə
əlçatan olsun

#birlikdəqlobalməqsədlərə

unicef | for every child

Birləşmiş Millətlər Təşkilatı 193 ölkə ilə birlikdə qarşısına 17 inkişaf məqsədini qoymuşdur ki, hamımız daha yaxşı dünyada yaşayaq

**ACLIĞA SON QOYMAQ, ƏR-
ZAQ TƏHLÜKƏSİZLİYİ VƏ
DAHA YAXŞI QIDALANMA**

**Gürcüstanın və bütün dünyanın məqsədidir ki,
2030-cu ildə:**

Hamının təhlükəsiz,
yetərli miqdarda
ərzağa əli çatsın

**HEÇ KİM AC
QALMASIN**

Xüsusən də, körpələrin,
anaların və həssas
qrupların

#birlikdəqlobalməqsədlərə

unicef | for every child

Birləşmiş Millətlər Təşkilatı 193 ölkə ilə birlikdə qarşısına 17 inkişaf məqsədini qoymuşdur ki, hamımız daha yaxşı dünyada yaşayaq

**SAĞLAM HƏYATIN
VƏ RİFAHIN TƏMİN
EDİLMƏSİ**

**Gürcüstanın və bütün dünyanın məqsədidir ki,
2030-cu ildə:**

**HƏR KƏSİN SAĞLAM YAŞAMASINI TƏMİN
ETMƏK VƏ RİFAH HALINI YAXŞILAŞDIRMAQ**

Analar və
körpələr üçün
doğuş təhlükəsiz
olmalıdır

Körpələrin və 5
yaşına qədər uşaqların
ölümü azalsın

Hər kəs keyfiyyətli
tibbi yardım,
dərman və
peyvəndlər ala
bilsin

#birlikdəqlobalməqsədlərə

unicef | for every child

Birləşmiş Millətlər Təşkilatı 193 ölkə ilə birlikdə qarşısına 17 inkişaf məqsədini qoymuşdur ki, hamımız daha yaxşı dünyada yaşayaq

**KEYFİYYƏTLİ
TƏHSİL**

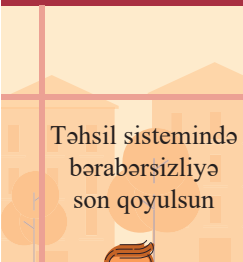
**Gürcüstanın və bütün dünyanın məqsədidir ki,
2030-cu ildə:**

**HƏR KƏS ÜÇÜN KEYFİYYƏTLİ
TƏHSİLİ TƏMİN ETMƏK**

Təhsil sistemində
bərabərsizliyə
son qoyulsun

Məktəblərdə təhlükəsiz,
inklüziv və pozitiv
mühit yaradılsın

Pəşəkar müəllimlərin
sayı artırılsın

#birlikdəqlobalməqsədlərə

unicef | for every child

Birləşmiş Millətlər Təşkilatı 193 ölkə ilə birlikdə qarşısına 17 inkişaf məqsədini qoymuşdur ki, hamımız daha yaxşı dünyada yaşayaq

**GENDER
BƏRABƏRLİYİ**

**Gürcüstanın və bütün dünyanın məqsədidir ki,
2030-cu ildə:**

**QADINLARIN VƏ QIZLARIN
İMKANLARI KİŞİLƏRİN VƏ
OĞLANLARIN İMKANLARI
KİMİ OLMALIDIR**

Qadınlara və qızlara qarşı hər növ zorakılığa və ayrıseçkiliyə son qoyulsun

Qızların inkişafına mane olan zərərli təcrübələrə və ənənələrə son qoyulsun

#birlikdəqlobalməqsədlərə

unicef | for every child

Birləşmiş Millətlər Təşkilatı 193 ölkə ilə birlikdə qarşısına 17 inkişaf məqsədini qoymuşdur ki, hamımız daha yaxşı dünyada yaşayaq

**TƏMİZ SU VƏ
SANİTARIYA**

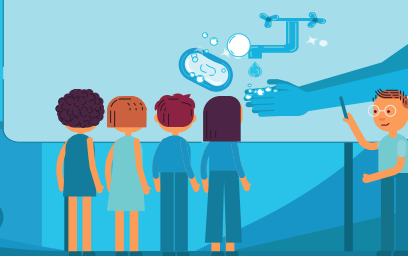
**Gürcüstanın və bütün dünyanın məqsədidir ki,
2030-cu ildə:**

**HƏR KƏSİN TƏHLÜKƏSİZ İÇMƏLİ SUYU
OLSUN VƏ SANİTARIYA NORMALARINA
ƏMƏL EDİLSİN**

Əhali gigiyena məsələləri üzrə hər zaman məlumatlı olsun

Su ilə bağlı təbii sərvətləri qoruyaq: dağları, meşələri, çayları və s.

Çirkləndirməni azaltmaq üçün hət zaman suyun səviyyəsi yoxlanılsın

#birlikdəqlobalməqsədlərə

unicef | for every child

Birləşmiş Millətlər Təşkilatı 193 ölkə ilə birlikdə qarşısına 17 inkişaf məqsədini qoymuşdur ki, hamımız daha yaxşı dünyada yaşayaq

SƏRFƏLİ VƏ DAYANIQLI ENERJİ

Gürcüstanın və bütün dünyanın məqsədidir ki, 2030-cu ildə:

HAMININ SƏRFƏLİ, ETİBARLI, DAYANIQLI VƏ MÜASİR ENERJİ MƏNBƏLƏRİNƏ ÇIXIŞI TƏMİN EDİLSİN

Daha çox bərpa edilən enerjiden istifadə edək

Enerji effektivliyi çoxalsın və yeni texnologiyalar inkişaf etsin

#birlikdəqlobalməqsədlərə

unicef | for every child

Birləşmiş Millətlər Təşkilatı 193 ölkə ilə birlikdə qarşısına 17 inkişaf məqsədini qoymuşdur ki, hamımız daha yaxşı dünyada yaşayaq

LAYIQLI ƏMƏK VƏ İQTİSADI ARTIM

Gürcüstanın və bütün dünyanın məqsədidir ki, 2030-cu ildə:

HAMININ LAYIQLI VƏ TƏHLÜKƏSİZ ƏMƏYİ OLSUN, O CÜMLƏDƏN QADINLARIN, GƏNCLƏRİN VƏ MƏHDUD İMKANLI ŞƏXSLƏRİN

İşləməyən, təhsil almayan və ya peşəkar hazırlıqdan keçməyən gənclərin sayı azalsın

Məcburi və uşaq əməyinə son qoyulsun

#birlikdəqlobalməqsədlərə

unicef | for every child

Birləşmiş Millətlər Təşkilatı 193 ölkə ilə birlikdə qarşısına 17 inkişaf məqsədini qoymuşdur ki, hamımız daha yaxşı dünyada yaşayaq

**SƏNAYE,
INNOVASIYA
VƏ İNFRASTRUKTUR**

**Gürcüstanın və bütün dünyanın məqsədidir ki,
2030-cu ildə:**

**DAYANIQLI İNFRASTRUKTUR YARANSIN
İQTİSADİYYATIN İNKİŞAFI VƏ ƏHALİNİN
FİRAVANLIĞI ÜÇÜN**

İnnovasiyalara
dəstək verək

Hər kəs üçün internet və yeni
texnologiyalar ölçətan olsun

#birlikdəqlobalməqsədlərə

unicef | for every child

Birləşmiş Millətlər Təşkilatı 193 ölkə ilə birlikdə qarşısına 17 inkişaf məqsədini qoymuşdur ki, hamımız daha yaxşı dünyada yaşayaq

**BƏRABƏRLİYİN
AZALDILMASI**

**Gürcüstanın və bütün dünyanın məqsədidir ki,
2030-cu ildə:**

**HƏR FORMADA
BƏRABƏRSİZLİK
AZALSIN**

Yoxsulluq içində
yaşayan insanlar iqtisadi
cəhətdən güclənsinlər

Qanunvericilik və
siyasi səviyyədə xüsusilə
həssas qrupların
dəstəkləndirilməsi artsın

#birlikdəqlobalməqsədlərə

unicef | for every child

Birləşmiş Millətlər Təşkilatı 193 ölkə ilə birlikdə qarşısına 17 inkişaf məqsədini qoymuşdur ki, hamımız daha yaxşı dünyada yaşayaq

**DAYANIQLI
ŞƏHƏRLƏR VƏ
İCMALAR**

**Gürcüstanın və bütün dünyanın məqsədidir ki,
2030-cu ildə:**

**HƏR KƏSİN KEYFİYYƏTLİ, TƏHLÜKƏSİZ
YAŞAYIŞ YERİ VƏ LAZİMİ XİDMƏTLƏRİ OLSUN**

Təhlükəsiz və intizamlı
nəqliyyat sistemi
işlənib hazırlansın

Təbii fəlakətlərə
qarşı hazırlıq artsın

#birlikdəqlobalməqsədlərə

unicef | for every child

Birləşmiş Millətlər Təşkilatı 193 ölkə ilə birlikdə qarşısına 17 inkişaf məqsədini qoymuşdur ki, hamımız daha yaxşı dünyada yaşayaq

**DAYANIQLI
İSTEHLAK VƏ
İSTEHSAL**

**Gürcüstanın və bütün dünyanın məqsədidir ki,
2030-cu ildə:**

**TULLANTILARIN EFFEKTİV
TƏTBİQİ ARTSIN**

Əhali təbiətlə harmonik
həyat qaydası
haqqında bilməlidir

Zərərli kimyəvi
maddələrin tətbiqi
qadağan edilsin

#birlikdəqlobalməqsədlərə

unicef | for every child

Birləşmiş Millətlər Təşkilatı 193 ölkə ilə birlikdə qarşısına 17 inkişaf məqsədini qoymuşdur ki, hamımız daha yaxşı dünyada yaşayaq

İQLİM DƏYİŞİKLİKLƏRİNƏ QARŞI MÜBARİZƏ

Gürcüstanın və bütün dünyanın məqsədidir ki, 2030-cu ildə:

İnsanlar iqlim dəyişikliyi və təbii fəlakətlər nəticəsində yaranan ziyanın öhdəsindən daha yaxşı gəlsinlər

MİLLİ SİYASƏTİN STRATEGİYALARI VƏ PLANLARINDA İQLİM DƏYİŞİKLİYİNƏ QARŞI YÖNƏLMİŞ ÖLÇÜLƏR

İqlim dəyişikliyi və onun təsirini azaltmaq üçün təxirəsalınmaz ölçülər görülsün

#birlikdəqlobalməqsədlərə

unicef | for every child

Birləşmiş Millətlər Təşkilatı 193 ölkə ilə birlikdə qarşısına 17 inkişaf məqsədini qoymuşdur ki, hamımız daha yaxşı dünyada yaşayaq

DƏNİZ EKOSİSTEMİNİN MÜHAFİZƏSİ

Gürcüstanın və bütün dünyanın məqsədidir ki, 2030-cu ildə:

DƏNİZ VƏ OKEANLARIN ÇİRLƏNDİRİLMƏSİ-AZALSIN

sabit inkişaf üçün okean və dəniz sərvətləri

qanunsuz balıqtutmaya son qoyulsun

#birlikdəqlobalməqsədlərə

unicef | for every child

Birləşmiş Millətlər Təşkilatı 193 ölkə ilə birlikdə qarşısına 17 inkişaf məqsədini qoymuşdur ki, hamımız daha yaxşı dünyada yaşayaq

**TORPAQ
EKOSİSTEMLƏRİ**

**Gürcüstanın və bütün dünyanın
məqsədidir ki, 2030-cu ildə:**

**NƏSLİ KƏSİLMƏKDƏ
OLAN NÖVLƏRİ QORUYAQ**

Yer kürəsinin ekosistemləri-
ni qoruyaq və biomüxtəlifliyi
mühafizə edək

Ağacların kəsilməsini
azaldaq və yeni ağaclar əkək

#birlikdəqlobalməqsədlərə

unicef | for every child

Birləşmiş Millətlər Təşkilatı 193 ölkə ilə birlikdə qarşısına 17 inkişaf məqsədini qoymuşdur ki, hamımız daha yaxşı dünyada yaşayaq

**SÜLH, ƏDALƏT VƏ
GÜCLÜ İNSTİTUT-
LAR**

**Gürcüstanın və bütün dünyanın məqsədidir ki,
2030-cu ildə:**

Ədalət hər kəs
üçün əlçatan olsun

**HƏR NÖV FORMADA, XÜSUSİLƏ
DƏ UŞAQLARA QARŞI ZORAKILIQ
FORMASININ QARŞISI ALINSIN**

Hər kəsin sərbəst
şəkildə əli
informasiyaya çatсын

Səmərəli institutlar
yaradılsın və xalqın
onlara etibarını artsın

#birlikdəqlobalməqsədlərə

unicef | for every child

Birləşmiş Millətlər Təşkilatı 193 ölkə ilə birlikdə qarşısına 17 inkişaf məqsədini qoymuşdur ki, hamımız daha yaxşı dünyada yaşayaq

**MƏQSƏDLƏRƏ
NAIL OLMAQ ÜÇÜN
TƏRƏFDAŞLIQ**

**Gürcüstanın və bütün dünyanın məqsədidir ki,
2030-cu ildə:**

**ÖLKƏLƏR MÜVAFİQ RESURLARDAN
İSTİFADƏ ETMƏKLƏ
SABİT İNKİŞAFIN 17 MƏQSƏDİNİ
ƏLDƏ ETSİNLƏR**

Məqsədlər bütün ölkənin strategiyalarında və planlarında nəzərə alınsın

Ölkələr məlumatları və statistikanı yaxşılaşdırmaqlıdır ki, global məqsədlərin həyata keçirilmə tərəqqisini qiymətləndirə bilsinlər

#birlikdəqlobalməqsədlərə

unicef | for every child

